

CS. LISZKAGYÖRGYI

FOTÓSZIGVÉRTÉS

 nap kiadó

Cs. Liszka Györgyi

Ezüstszálon

Cs. Liszka Györgyi
Ezüstszálon

NAP KIADÓ
Dunaszerdahely
2003

*A kötet megjelenését
a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma (Pozsony),
valamint
a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma (Budapest)
támogatta.*

*T*essék mindig megnézni
a könyvekben, hogy ki a szerkesztő,
a felelős szerkesztő. Legyen ez
egy rítus, mielőtt hozzáfogunk
az olvasáshoz. Tessék őket nagyon
becsülni.

(Esterházy Péter)

Bevezetés

no nem a szépirodalomba, csak ebbe a könyvbe

*K*ezdhetném onnan, ahonnan kezdődött, hogy megszülettem szüleim gyermekeként (rögtön ilyen hülyeséget! nem, az apjukként!), bele egy kiváttázott vidéki otthonba. Folytathatnám azzal, hogy közel egy évig hallgattam őket, majd egyszer csak megszólaltam, rögtön kristálytiszta, s azóta beszélek. Persze, ha van mit, mára már egészen jó hallgató is vagyok. Ha elkezdtem, anyámnak ájulásig kellett velem játszania a csip-csip csókát, de a kedvencem mégsem ez volt, hanem a Szerbusz, pajtás. (... kukoricahajtás, aki fogja kezemet, öleljen meg engemet.) Zsibbadtra ráztam szegénykém kezét, gyors ölelés, nagy kacagás, s előről az egész, nem értették, mi tetszik ezen ennek a lánkának ennyire. (Szeretem a ritmust.) Aztán (inkább közben) megtanultam írni is, viszonylag könnyen, s attól kezdve, amikor nem beszéltem, írtam. Naplójegyzeteket meg egyebeket, annál is inkább, mert azt mondta a testvérem (aki nagy volt és okos), hogy jó. Am ha innen kezdeném, akkor e kis könyvecske egy vaskos trilógia pótkötete lenne.

Kezdem hát onnan, hogy mikor eljöttem a Madách Lap- és Könyvkiadótól, ahol a hangyamunkát végző névtelen nagyoktól megtanultam tisztelni az írott szót s íróját, rám ta-

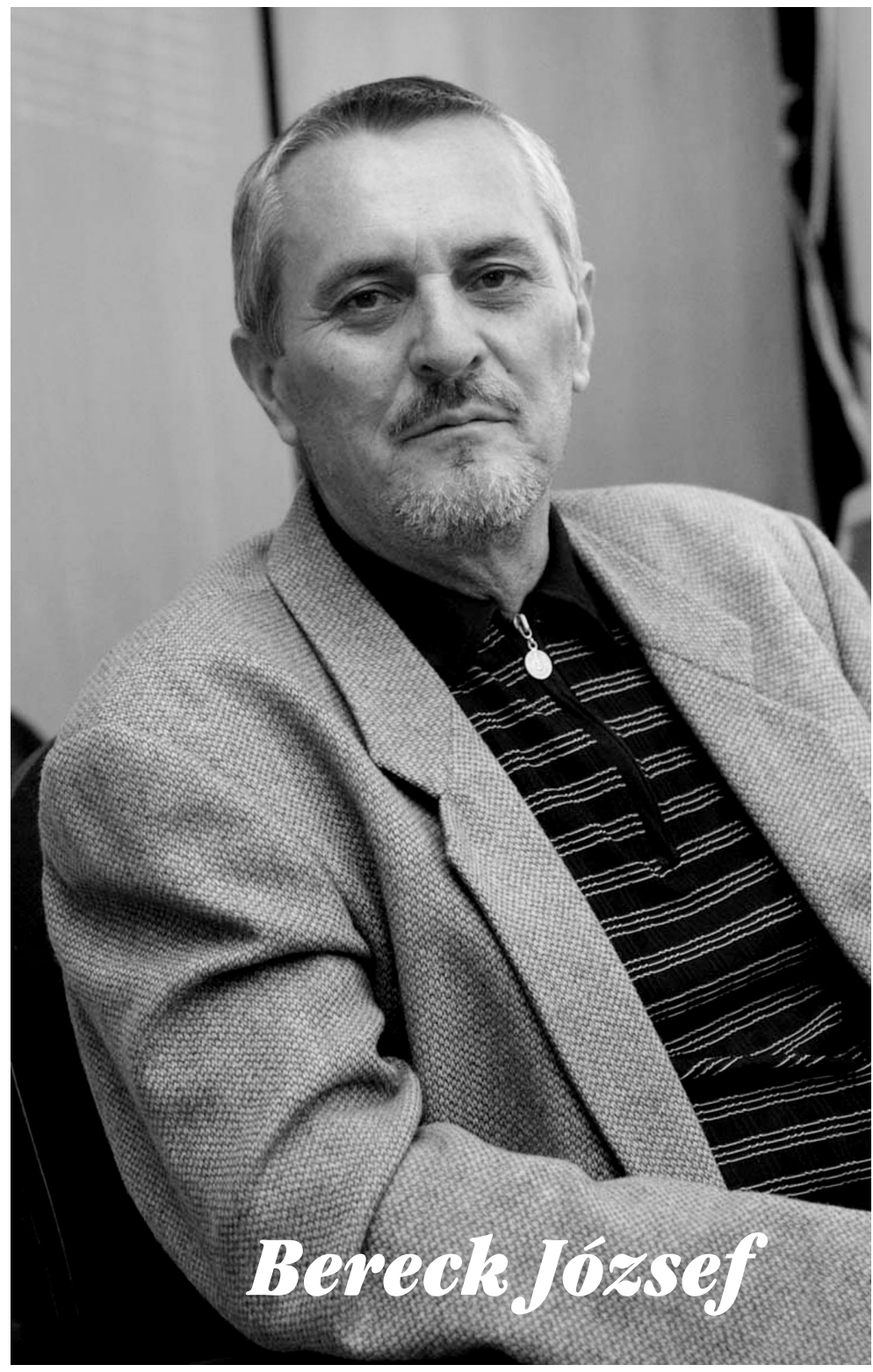
lált valahogy az éppen induló Új Nő akkori főszerkesztője, Nagyvendégi Éva. Ám azt csak ő tudja, mi vezérelte abban, hogy engemet (ki nem hittem) hosszú, lankadhatatlan, kitartó akarattal meggyőzzön, interjúkat kell készítenem érdekes emberekkel, eladdig ugyanis ilyesmit nem csináltam. Felsorakoztattam egy csomó felsorakoztatható ellenérvet, de ő makacsul mindegyre csak azt hajtogatta: „De te tudsz írni.” Nem mintha ezzel meggyőzött volna, inkább makacssága volt akkora, hogy egyszerre csak rüheltem magamat kéretni. S mivel a nekem rokonszenves emberekhez világleletemben ösztönösen megtaláltam az utat, ő meg engedett, hagyott azzal beszélgetnem, akivel akarok, így teltek meg a magnószalagok csupa szerettemmel. Egy-egy beszélgetésnek csupán töredéke jelent meg a lapban (érthetően terjedelem), s maradtak szalagban, kazettában az értékes hangok. Már rég nem voltam újnős (így vagyok én öregedvén újabbnál újabb), hanem lettem újszós (itt is beszélgetve egyet-kettőt), mikor valaki elkezdte firtatni ezeknek sorát, felhívta a kiadó figyelmét, az meg engem. Innen kezdve, Kedves Olvasó, azt hiszem, be is van vezetve ebbe a könyvbe.

De nem fejezem ám be, mert el kell mondanom, hogy végighallgatva újra a beszélgetéseket, döbbsentem rá, mennyire egységesek, hogy ezek az emberek (szeretteim) mennyire összefüggenek egymással (bárha ők tán nem is tudják), s hogy minden mindennel mennyire összefügg. (Erre mondják a köznapi nyelvben tán, hogy mily kicsiny a világ.) Összeköt az irodalom határon innen és túl, hogy ezt a közhelyes kifejezést használjam, mely a közelmúltban oly divatosá vált innen túl, onnan meg innen. S amire e könyv szereplői valamennyien utalnak, az idő, a tér viszonylagossága, s a folyamat, melybe belekapcsolódunk észrevétlen, s amit Tózsér Árpád nevesít meg ezüstpillanatként, hogy fogjuk egymás kezét, mi a szüleinkét s a gyermekeinkét (akik ugyanezt szintén), alkotva egy végtelen láncot – kicsit talán kiforgatva, az kapcsolja e nyolc szereplőt is össze. Meg a humor. (Mindig nagyon féltem a humortalan emberektől.

És még mindig.) Aki végigolvassa ezt a nyolc beszélgetést sorban, aztán párosával s páratlanjával, majd lóugrásban végül haránt, látni fogja, az idő itt mit se számít, ezek nyolcan, akárcsak az ezüstpillanatban, fogják bizony egymás kezét (ha akarják, ha nem). S fogják az enyémet is, mivel hogy az én kezemben az övék. Szerbusz pajtás... Éppen ezért, ne várjon az Olvasó mély-japán gondolatokat, játék ez az egész, ritmusos, újra meg újra, előről, ... öleljen meg engemet (kacagás).

Talán itten már fel is van oldva a cím. Lehetett volna az is, hogy Szeretteim, csak mivel ez enyhén operettes (s az itt kínált tartalom véletlenül sem híg-japán, vigyázat, ez halálkomoly!), húztam ki kicsit nagyobb képzavarral, mint megengedett volna, egy ezüstszálat abból az ezüstpillanatból, s fűztem föl rája nyolc alkotót. Minden alkotóhoz alkotást is, olyat, mely szintén összeköt úgy is, hogy elkülönít, de a főtárgypont, hogy nekem tetszik. Egyik vége e szálnak az egyik kezemben, másik a másikban, eddig tartottam, most átnyújtom...

Cs. Liszka Györgyi

Bereck József

Körön belül is kívül maradni

Ködös, zimankós délután kopogtatok a Csallóköz szerkesztőségébe. Kedves hölgy fogad, a főszerkesztő úr azonnal itt lesz. Addig is helytel kínál, elém teszi az újság legfrissebb számát. Rögtön a vezércikket olvasom Bereck József tollából, nagyon megkapó és különösen igaz. Arról szól, hogy mennyire magunkba zárkóztunk, s hogyha szeretünk is, mintha szégyellni való lenne, nem tudjuk kimutatni. Érzelmünket visszafójtjuk, elfelejtettük, hogyan kell az örömet, boldogságot, a szeretetet kifejezésre juttatni. Ki kellene végre tárni lelkünket. Örülök a témának, én magam is valami hasonlóról szeretnék beszélgetni. És akkor befut a főszerkesztő úr, Bereck József, s rögtön azzal kezdi: „Feltétlenül velem kell ezt az interjút elkészítenie, nem tudok én úgyse semmi érdekeset mondani.” Feltétlenül vele kell. Hiszen március 9-én lesz ötven éve, hogy köztünk él, több mint húsz éve tehetséges íróként, s valahogy mégis nagyon keveset tudunk róla. Arról, hogy egyáltalán ki is Bereck József, hogy gondolkodik, hogyan él, mit fójt vissza, mit zár magába ahelyett, hogy megnyilatkozna. Utalok legfrissebb olvasmányélményemre, az ő vezércikkére: tárja ki végre a

lelkét! Alig tetten érhető szerény mosoly a szája szegletén, szeme, mintha távoli tájat fürkészne.

Hát igen. Épp ezért is írtam ezt a cikket, mert tudom magamról, milyen rossz az, ha az ember nem találja érzelmei kifejezési módját. Sokszor van lelkiismeret-furdalásom amiatt, hogy nem tudtam megadni a kellő szeretetet, tiszteletet.

Régóta izgat ez a kérdés. Nagyon ritkán találkozni Önnel nyilvános rendezvényeken, írótársaságokban. Ha jelen van is, mintha lélekben másutt járna, nagyon jellemző Önre ez az előbb is felbukkant távolba meredő tekintet, mintha a dolgok mögé nézne minduntalan, mintha a láthatatlant akarná tetten érni. Soha nem hallottam még felszólalni, hozzászólni, vitatkozni, kiegészíteni, helyesbíteni... Amikor láttam, mindig bölcs hallgatásba burkolózva szemlélődött valamely félreeső helyről, és mindig észrevétlenül távozott. Örülök, hogy végre alkalmam adódott megkérdezni: ez valamiféle póz Önnél, netán tudatosan kialakított magatartásforma, vagy egyszerűen mindig ilyen?

Póznak semmiképpen nem nevezném, ha muszáj volna se tudnék pózolni. A tudatosan kialakított magatartásforma is csak addig igaz, hogy mára tudatosítottam, egyszerűen ilyen vagyok. Nincs mit tenni. Nincs ebben egyébként semmi különös, semmi misztikum. Általában hallgatni szoktam, hisz annyian és annyit beszélnek. Nem igénylem a zajos társaságokat, nehezen mozdulok ki itthonról, ha mégis részt veszek valahol, akkor természetes, hogy figyelek. Egyébként az érdekes szituációkat azonnal fejben megírom, ami elég baj nekem, mert azzal letudtam, s később már nagyon nehezen szedem rá magam, hogy papírra is vessem.

Magányosnak, zárkózottnak látszik.

Pedig nem vagyok az. Vannak nagyon jó barátaim, például akikkel együtt indultam mint író: Tóth László, Varga Imre, Kulcsár Ferenc, Barak László, Szigeti László. Az irodalmi élet tekintetében talán valóban zárkózott vagyok, ez inkább

abból adódik, hogy soha nem kaptam lehetőséget olyan lapoknál, ahol irodalommal kapcsolatos munkám lehetett volna. Említett barátaim könyvkiadónál, irodalmi folyóiratnál helyezkedtek el, vagy legalább irodalmi rovatot szerkesztettek, természetes hát, hogy irodalmárokkal érintkeztek, hogy bekerültek az irodalmi vérkeringésbe. Ezzel szemben egy regionális lapnál merőben más feladatokat kell megoldani. Olyasmiken töröm a fejem, hogy mekkora legyen a cím, az oldalon hová kerüljön a kép, milyen legyen a lap kinézete. Hazudnék, ha azt mondanám, nem nekem való ez a munka. Kimondottan szeretem, élvezem, amit csinálok.

Minek tartja tehát magát elsősorban? Írónak, újságírónak vagy netán grafikai szerkesztőnek?

Hát grafikai szerkesztőnek semmiképpen, hiszen ahhoz a szükséges végzettségem sincs meg. Egyszerűen ezt a munkát is el kell végezni, s mellette még élvezem is. Ennyi az egész. Újságíró lennék, mivel, ugye, ez a foglalkozásom. Viszont sokszor elgondolkodtam már azon, hogy lehetne újságíró egy ilyen ember, mint én vagyok, akit ennyire nem érdekel a politika, mint engem. Mit nem érdekel, egyenesen nem szívelem. Igazából – emiatt – tehát újságírónak sem tarthatom magam. Azt meg nagyképűségnek tekinteném, ha azt állítanám, író vagyok.

Miért, hát nem ír?

De írogatok, viszont hétvégeken Albáron a szüleim kertjében is dolgozgatok, felettébb élvezem is, mégsem állítanám, hogy kertész vagyok.

Ne vicceljen már velem!

Semmi kedvem viccelni. Teljesen komolyan beszélek. Nem megmondtam, hogy semmi érdekességgel nem tudok előhozakodni magamról?

Hát már önmagában ez nagyon érdekes. Tehát akkor Ön nem is író?

Mondjuk azt, hogy amatőr író vagyok.

Nem túlzott ez a szerénység? Tudja, eddig az Ön által tanúsított magatartásnak épp az ellenkezőjét tapasztaltam. Valakinek nyomtatásban megjelenik pár mondata, azonnal fölteszi magának a babérkoszorút, s olyan átszellemülten járkál a földi halandók között, mint Lucius Papirius Stilo Epikurosz kertjében. Ön meg már indulásakor, a Fekete szél című antológiában a legígéretesebbek közé tartozott Kovács Magda mellett, aki sajnos teljesen elhallgatott. Önnek azóta öt kötete jelent meg, s ha jól tudom, nem kapott rossz kritikákat. Miért nem vállalja hát teljes lélekkel, hogy író? Honnan ez a kishitűség?

Egyik barátom jellemzett úgy, hogy kishitűségben és önbizalomhiányban gazdag ember vagyok. Talán ebben is lehet valami, ha így első ránézésre magának is ez a gondolat jutott eszébe rólam. Viszont a kérdéssel kapcsolatban nem beszélnek én túlzott szerénységről vagy kishitűségről. Egyszerűen ismerem magamat. Sose tudtam magam rászedni a rendszeres írásra, nem vagyok elég ambiciózus, nem lennék képes egzisztenciát teremteni vele. Életemben nagyon sok mindent otthagytam, fontos helyzetekben elég felelőtlenül döntöttem. Amikor át kellett volna lépni egy küszöböt, ami meghatározta volna további sorsomat, megálltam. Például céltudatosan nem döntöttem valami foglalkozás vagy karrierpálya mellett. Mindig szerettem volna egy körön belül is kívül maradni.

Azt hiszem, ez sikerült.

Talán igen. A főiskolát is akkor hagytam ott, amikor már csak a szakdolgozatot kellett volna megírni. Nem tudtam elképzelni, hogy tanítsak. Csöngetnek, kezdődik az óra nap mint nap. Akkor, a hatvanas években persze a beatnemzedék rám is hatott, ám én azóta is kínosan kerülöm a kötelező érvényű dolgokat, helyzeteket, mindig féltem attól, hogy saját identitásom veszélybe kerül. Ezért is nem merném vállalni, hogy főállású író legyek, mert akkor teljesen kiszolgáltatott lennék. A megélhetésért esetleg belekényszerülhetnék olyan dolgokba, amelyeket egyébként nem szívesen tennék meg.

Így viszont sok minden megvan a fejemben, csak odáig nem jutok, hogy papírra is vessem. Nem teremtem meg magamnak az anyagi és a szellemi feltételeket a rendszeres íráshoz. Tudom, nem adok bele apait-anyait, tehát nem illeszthetek nagy büszkén babérkoszorút a fejemre...

Tervei közt csak szerepel egy új kötet!

Mint már említettem, rengeteg sok minden meg van írva a fejemben. Éppen ezért még az idén szeretnék végre tető alá hozni egy ifjúsági elbeszéléseket tartalmazó kötetet. Egyrészt azért, mert ilyet még nem csináltam, másrészt a szlovákiai magyar irodalom sem büszkélkedhet jelentős ifjúsági művekkel.

Van valami oka, hogy ez éppen most jutott az eszébe?

Tudja, ahogy korosodik az ember, egyre jobb visszaneznie a gyermekkorára, és jó érzés, ha vissza tud, ha egyáltalán van mire visszatekintenie.

És Ön mire tud visszatekinteni?

Hát nézze, ez kétélű dolog. Nekem van egy nagy-nagy traumám, mely fölnőttként a gondolkodásom része lett, mégpedig hogy anyai ágon az egész rokonságomat kitelepítették Magyarországra. És sajnos nemcsak az én rokonságomat, hanem gyakorlatilag Albár felét, ezzel megölték a falu lelkét. S bár én nagyapámról írtam egy regényt, az Öregem, az utolsó című könyvem az ő emlékének szól, én gyakorlatilag soha nem találkoztam vele. Azért mondom, hogy gyakorlatilag, mert öntudatlan csecsemőként igen. Elbeszélésekből ismerem csak nagyapámat, az egész regény legendákból állt össze. Lehet, hogy az úgynevezett magányom gyökere is itt keresendő. Apám nagyon sokat dolgozott, korán kelt, későn tért haza, alig találkoztam vele. Rokonságom meg nem maradt. Az én életemből hiányoztak a nagynénik, a nagybácsik, az unokatestvérek. Hiányoztak a nagy társas együttlétek, amikor ünnepnapokon összeül az egész család, mesélnek, beszélgetnek, s amikor a gyermeki tudatba óhatatlanul beszivárog egy olyan érték-

rend, mely a továbbiakban nagyon jó fogódzó lehet. A gyermeki tudat ugyanis egyfajta alfaállapot, éppen ezért nagyon könnyen megérinthető, befolyásolható. Például akartam én meséket is írni, de rokonságom nagy részével a mesék is kitelepültek, rá kellett jönnöm, hogy nincs mibe kapaszkodnom. És, talán meglepő lesz, amit mondok, a halál is kitelepült! Nővérem nemrégi haláláig nem volt közeli halottam a temetőben. Egyáltalán nem is tudtam, hogyan viselkedjem. Semmi tapasztalatom nem volt, semmilyen példa nem állt előttem, amibe kapaszkodhattam volna.

És a szülei? A vallomásos szövegeket tartalmazó Indulatos ébredés című kötetének rögtön az első írása arról szól tulajdonképpen, mennyire megveti Ön azokat az embereket, akik gátlástalanul ki tudják jelenteni, gyűlölik az anyjukat vagy az apjukat...

Vallásos családban nőttem fel, az apám kántor volt. Ez a fajta szellem annyira beleivódott mindennapjaimba, hogy még az elmúlt négy évtized sem tudott rontani rajta. Természetesen nekem is voltak konfliktusaim a szüleimmel, még akkor is, ha így öregedvén rá kell döbbernem, egyre inkább kezdek hasonlítani hozzájuk. Nézi az ember a szüleit, önmagát, és rá kell jönnie, hogy az élet genetikai folytonosság. Egy végeérhetetlen láncolat, melynek elején és végén maga az Isten áll, és hogy nincs szebb, mint láncszemként ebbe beleépülni. Hogy ők tulajdonképpen én vagyok, s ha azt mondom, gyűlölöm a szüleimet, akkor azt mondtam, gyűlölöm magamat és az Istent. Ép ésszel nem tudom felfogni, hogy lehet ilyesmit kijelenteni. Igyekszem mindig megadni a maximális tiszteletet, persze nemcsak a szüleimnek, hanem mindennemű emberi kapcsolatban – feleség, barátok, feljebbvalók – mindenkinek. Ám ha valaki gyűlöli a szüleit, akkor a többiek iránt, akik csak utánuk következnek, vajon mit érezhet?

Van családja.

Igen, nős vagyok, és van egy aranyos lányunk, aki most első éves Pozsonyban, magyar-angol szakon. Együtt izgu-

lunk érte a feleségemmel, ugyanis mint minden szülő, mi is szeretnénk, ha minél kevesebb csalódás érne.

Jó lenne, ha a feleségéről is mondana valamit, meg arról, mit jelent Önnek a család.

Feleségem bibliográfus a helyi járási könyvtárban. Az informatikai osztályt vezeti, ahol a magyar lapokat dolgozzák fel, ezek okán sokszor tájékozottabb az irodalomban, mint jómagam. A házasságunk majd húsz éve tart, alapvetően családcentrikus ember vagyok. Talán ezzel is összefügg egy picit a visszahúzódtóságom, ugyanis ha szabadabban akarnék írni, az irodalmi közéletben aktívan részt vállalni, sok olyan köteléket kéne elszakítanom, amihez nincs szívem. Számomra a családom a legfontosabb. A család jelenti a szeretetet, a közös ünnepeket.

Hogyan telnek a Bereck családnál az ünnepek?

Általában közösen végzünk mindent, mindig együtt ülünk asztalhoz, és ez nagyon jó dolog. Én ünnepnek nevezem azt a bizonyos hetedik napot is, amikor gyermekkoromban mindig ünneplőbe öltöztünk, templomba mentünk, felsöpörtük a ház elejét, így tiszteltük az Urat. Ami nem tetszik mostani életünkben, az az, hogy néha az ünnepre is esik munkánk. Pedig az ünnepben éppen az a jó, hogy megsza badulva a hétköznapiak nyűgeitől, a rohanástól, együtt vagyunk, mindegy, hogy mit csinálunk, lényeg, hogy együtt. Együtt bámulunk ki az ablakon, nézzük, hogy esik a hó, vagy éppen rügyeznek a fák, együtt hallgatunk, és az olyan felemelő. Én élvezem az életet. Zárkózott ember vagyok, de nagyon tudok az apró dolgoknak örülni.

Hogy áll a nőekkel?

Megnézem őket, meg is fordulok utánuk, ha érdemes. A nőkben mindig csodáltam a szépséget, de ahogy a zenébe, a képzőművészetbe sem tudtam soha teljes egészében „beavatódni”, így a női szépségnek is inkább passzív szemlélője vagyok. Nagyon nagyra becsülöm viszont a női odaadást, ez a képesség – szerintem – a férfiak fölé emeli őket. Sokszor

azonban a férfiak visszaélnék ezzel, méltatlan szerepekbe kényszerítik a nőket. Mert a férfiak majmok, meg akarnak feladni egy férfiideálnak, ezért bármit elkövetnek. Néhányszor sajnos velem is előfordul, és ilyenkor erős büntudatot érzek. Ám én tudok bocsánatot kérni, el tudom ismerni, ha hibáztam. Egyébként is azt tartom, a férfibüszkeség a gyarló férfiak kelléke. Én inkább szemérmes vagyok, s lehet, sokakat meglep majd, de szerintem ez egyszerű férfitulajdonság.

Szerelmes típus?

Igen. A szerelem nagyon fontos része az életemnek, az ember életének. Nincs alternatívája. Mégis, az efféle kapcsolatteremtés terén is elég zárkózott voltam, soha nem rajtam múlt.

Mivel zárná ezt a beszélgetést?

Nem is tudom. Ahhoz képest, hogy el sem akartam kezdeni, elég nehéz befejezni. Talán elmondanám még, hogy az elmúlt évben volt egy meglehetősen elgondolkodtató tapasztalatom. Epeműtétem volt, ugyanakkor átestem egy igen komoly hasnyálmirigy-gyulladásra. S mint ahogy azt a Nap Kiadónál megjelent kötetem Határeset című novellájában is megírtam, ez a betegség annak felismerését adta, hogy a lét és az öröklét közt húzódik egy vonal, s az élet egyáltalán nem kilométerekre zajlik ettől a határvonaltól. Csak milliméterek választanak el attól, hogy bármelyik pillanatban átbillenjünk a túloldalra. Ezért is igazolva érzem magam annak tekintetében, hogy egyáltalán nem tartom fontosnak a személyemet. Amit fontosnak tartok, azt nyilván beleírom az írásaimba. Úgy gondolom, beszéljenek helyettem azok, a kvalitásom óhatatlanul átszűrődik oda. Azt hiszem, ez elég rólam.

Köszönöm, hogy beszélgetett velem.

Én köszönöm, hogy kérdezett, s hogy volt türelme meghallgatni.

Határeset

(Fellini emlékének)

Bolondul szeretted a filmjeit, mert óriási keblekkel megáldott nők rohagáltak bennük, mert olyanok voltak, mint a mesék, és számodra mese volt tulajdonképpen az eltelt három hónap is, kegyetlen ugyan a maga hétköznapi valóságában, mint nem ritkán a mesék is, annál felemelőbb a lélek tartományaiban, ahol, lám, mit tesz a véletlen, a kegyes-kegyetlen mesesors, együtt tölthetted a nyárutó és a kora ősz e keserédes három hónapját a Maestroval, akivel egyugyanazon napon kerültél kórházba, s a hangsúly annak ellenére az együttön van, hogy ő maga a maga mediterrán hazájában, te a magad Csallóközében, és hogy a te baluljárásodat vele ellentétben nemcsak azért nem kürtölték világgá a médiu-mok, mert a bösi vízlépcső kétségtelenül nagyobb (határ)eset, meg aztán hogy jön egy ötven alatti pancreatitis az időskori szélütéshez, amit már a szív korábbi engedetlenségei amúgy is megterheltek, noha a maga módján mindkét baj annak a határnak a közvetlen közelébe juttatott el benneteket, ahol az élni akarás valójában már csak pókhálóból van szőve, ahol már olyan kevés, olyan hihetetlenül kevés elég ahhoz, hogy az ember a határ másik oldalára kerüljön, ahol minden elveszti értelmét: a szerelem, a meggyőződés, a hit, a történelem, mindazonáltal nem szeretnéd, ha bárki is a te szellemi kérkedésedül fogná föl e két véletlen határeset rokonítását, párhuzamba vonását, mert történetesen bolondul szeretted a Maestro filmjeit, hát, ki nem, és távolról sem csupán azért, mert óriási keblekkel megáldott nők rohagálnak bennük, tény viszont, hogy attól a perctől kezdve, amint megtudtad a hírt, noha magad is infúziós indák béklyójában, elesett-kiszolgáltatottan ugyan, de rádióban, újságban, mindenütt az ő állapotáról érkező híreket vártad, kerested, mintha tudat alatt abban reménykedtél volna, hogy ez a nagy latin mágus és misztifikátor, moralista és próféta, tanú és bohóc néked is segít kimászni a slamasztikából, a kettőtök

kétségkívül rokonítható szorult helyzetéből, mert hiszen őbenne hogyan is okozhatna immár jóvátehetetlen kárt holmi földi nyavalya, hiszen emlékszel, orvos barátai kérésére egyszer még a liszerdzsik eszid dájatilemájdot, közismerőbb nevén az LSD-t is nyugodt szívvel kipróbálta, hogy hatásáról a felemelő és lesújtó látomások, víziók letéteményeként mondhasson véleményt, s téged már-már a forró hála érzéséig meghatott annak tudata, hogy még elképzelned sem kellett, hogyan hajolnak betegágya fölé az édes nővérek, hogyan simítják el fejevánkosa gyűrődéseit, emelik szájához az enyhítő poharat, törlik le homlokáról a verejtékgyöngyöket, hiszen mindez a te angyalaid, Ildikó, Mária, Denissa és Tímea mozdulataiban is megelevenedett, az ő finom, hűvös ujjaik érintésében is testet öltött, s bár őszintén megdöbben-tél azon, milyen érthetetlenül törekeny az emberi szervezet, legbelül, a lelkedben azért ujjongtál, hogy ugyanakkor milyen érthetetlenül sokat kibír, hiszen még az sem dőlt el valójában, hogy az anyagtalan és megfoghatatlan határ melyik oldalán folytatódik majd az eseted, már az íráson járt az eszed, a felismerés, a megsejtett misztikus élmény fogalmi megragadásán, és mindannyiszor heves megindultsággal a szívedben hallgattad a rádióban a Sose halunk meg óriási filmslágerét, a Nagy utazást, s a kórházból otthoni kezelésre bocsáttatván a Maestróról is azt olvastad az újságokban, hogy máris új film ötletét forgatja a zseniális fejében, naná, hogy a betegségről, mert igaz ugyan, hogy tolókcocsra szorul, de nem tud szabadulni az intenzív osztályon eltöltött napok feltoluló emlékképeitől, újra átélte a mennyei boldogságnak azt a pillanatát, amikor a nővér közeledett az ágya felé, tiszta fehérben, gyönyörűen, mint egy angyal, s ő már azt hitte, hogy meghalt, hogy a paradicsomban van, az érsek barát Silvestrini emlékképe is megerősítette benne, akit a Maestro a kórházi ágya mellett látott térdelni és imádkozni az ő lelki üdvéért, s ahogy te már azt is tudtad, hogy Határeset lesz a címe majdani írásodnak arról, hogy az emberi élet titka elsősorban abban rejlik, hogy annak az anyagtalan és megfoghatatlan határnak a közvetlen közelében, sőt egyenesen

azt érintve folyik, hogy nem kilométerek választják el tőle, hanem csak egyetlen milliméter, a Maestro is az említett, és a kórházi öntudatlan állapota további reminiszcenciáiból-hallucinációiból akarta megírni az élet és a halál határmezsgyéjén játszódó új filmjének forgatókönyvét, s te, aki továbbra is meghallgattál minden róla szóló hírt a rádióban és tévében, elolvastál minden sort az újságokban, tudtad, hogy akár a többi, ez a film is elkészül, ugyanúgy az őszinteség és kitaláció, a meghökkenteni akarás és vallomásvágy, a föloldozást kívánás és szemérmetlen kéjsóvárság, a nevetetni és megindítani akarás kibogozhatatlan keverékével elmesélve, csak most épp a Gép indul! Tessék! Ennyi! mellőzésével, s hogy a megborzongató kóma ugyanúgy hozzátartozik, mint az aranylakodalom Giuliettával, ami filmes körökben tényleg unikum, s amelynek meghívójára maga a Maestro rajzolt egy ünneplő párt, öltönyös férfit rózsával a gomblyukában, és egy nőt esküvői ruhában, amint két út, a férfi kitérőekkel teli, a nő sokkal egyenesebb útjának kereszteződésében térdelnek, s fölöttük az angyalok tulajdonképpen azok a gyerekek, akiket a sors megtagadott tőlük, s ennek a filmnek a végére, pontosan három hónapos és kívánt hatásában, lám, egyoldalú lelki szimbiózisotok utolsó napján csak azért nem került oda a szokásos Fine, mert alkotója és fő protagonistája a valóságból mindössze az örökkévalóságba billent át azon a bizonyos határvonalon, amelynek közelében az élni akarás már csupán pókhálóból van szőve, úgy is mondhatnád tehát, hogy a kép a végén örökre kimerevedett, ami pedig téged illet, ha hinni lehet orvosaid szavának, ezúttal megúsztad...

(Bereck József: Végső visszaszámlálás, Nap Kiadó, 1993)

Hizsnyai Zoltán

Mindenki valljon színt

Frissen megjelent irodalmi lexikonunk azt írja rólad, hogy költő vagy meg szerkesztő, a Kalligram folyóirat főszerkesztője, hogy a Stigma krátere című verseskötetedért 95-ben Madách-díjat kaptál, bár szembeötlő benne az emelkedett mondanivalóval együtt jelentkező obszcenitás. Azt is írja, hogy Vízilovaiddal megkérdőjelezted irodalmunk korábbi értékeit, s hogy ez közírói tevékenységedben felemás, sokak által vitatott eredmény. Hát, ennyi volnál dióhéjban! No, de tényleg, úgy igazándiból, szerinted, ki az a Hizsnyai Zoltán?

Hizsnyai Zoltán én volnék, ha igaz, aki 1959. február 13-án születtem a Gömör megyei Rimaszécsen. Édesapám messterleveles gépész és ezermester, ma már nyugdíjas. Sok mindenben hatott rám, bár anyám volt az impulzívabb, a határozottabb, a nyak, aki tekeri a fejet. Apám a bölcsebb, a nyugodtabb, belső idegességét soha nem mutatja kifelé. Első versírói élményem például hozzá fűződik, együtt mentünk somot szedni. Ott ülünk fönt a somfán, szedjük együtt a somot, és fölmerül valamilyen téma, apám kitalál egy rímeket, én folytatom, aztán ő megint hozzátesz valamit, s így költöttünk

valamilyen aktuális programverset, s ezt meg is jegyeztük. Csodálatos volt.

Édesanyám kisgyerek koromban otthon volt, a háztartást vezette, ötödikes lehettem, amikor munkába lépett, könyvelőként dolgozott. Apám inkább belső izzású, tartózkodó ember, anyám meg intézkedő. És érdekesen csapódott le bennem ez a két természet. Gyakran észreveszem magamon, hogy reggel még annyira félénk vagyok, úgy szégyenkezem, mint egy kamaszgyerek bemenni a szomszédba, és elkérni a mit tudom én... reszelőt, tartok bemenni valahova és elmondani valami egyszerűt. Utána meg egy-két órával egy más passzba kerülök, én ezt úgy nevezem, hogy felpörög bennem az anyám, s akkor elmegyek, és olyan dolgokba fogok bele, ami már szinte csak illúzió, és talán emiatt a hozzáállás miatt mégis sikerül megvalósítani. Pontosan, mint anyám, ő a falon átmegy neked, csak annyi lesz a kérdése, hogy ott vagy itt. Apám az ajtón nem mindig tud bemenni, mert hát az nyitva is van, meg való-e egyáltalán, mit mondanak majd, jó néven veszik-e, hogy ő így tolakszik, lamentál előtte, hogyan lesz... Ez a két természet bennem nagyon egyszerre él.

Van esetleg valami olyan dolog, amit konkrétan meg is tudnál fogalmazni, hogy a szüleidtől kaptad?

Legtöbbet azzal kaptam a szüleimtől – a genetikát leszá mítva, mert abba beleszólni nem tudok, meg értékelni sem lehet –, hogy nagyon bölcsen nem feszítették túl a húrt a gyerek-szülő viszonylatban. Emiatt olyan pozícióban maradtak számomra, hogy később is beleszólhattak abba, mit teszek. Mint az okos kutyatulajdonos, akinek a pitbullja megugrik, s ő nem azzal válaszol, hogy megrántja a köteleket, de úgy, hogy el is szakad, hanem hát megengedi. Így a kutya továbbra is pórázon marad, megmarad az illúziója annak, hogy ott, távolabb, ahol tán már nem is látjuk, a sarkon túl, mégis ott van a póráz végén, s talán befolyásolni tudjuk, amit majd csinál. De nem pitbull voltam én, ezért aztán láttam, hogy ők többet engednek meg nekem, mint sok más szülő, így az autoritásuk is nőtt a szememben. Én először voltam rossz és el-

távolodó, s aztán inkább jobban figyeltem. Sok jó gyerek meg épp fordítva. Aki félt kitörni, de amikor már az események sodorták, tehát nem kellett kitörnie, akkor aztán már nagyon nyálas volt a szüleivel. Nekem a mai napig is nagyon jó velük a viszonyom, s még mindig fontos számomra, hogy ők mit gondolnak rólam.

Akkor te jól kirosszalkodtad magad, aztán megnyugodtál.
Igen, így is lehet fogalmazni.

És a nagyszülők?

A faluban laktak a nagyszüleim is, pár házzal tovább, még a dédanyám is, aki hetedikes koromban halt meg. Szóval mindig volt kihez szaladnom, meg ki elől is.

Meséltek neked?

Arra emlékszem, hogy az első irodalmi élményt dédanyám meséi jelentették. Fejből mesélt, persze, és különösen jól emlékszem egy olyan motívumra, mikor a főhős mászik föl az égig érő fára – ma már tudom, hogy világfa –, és közben elkoptat nem tudom, hány bőrnadrágot, -köpenyt, bőrzekét, de amikor fölér az első levélre, ott van egy világ, s ez az első mese. Aztán jön a következő nap, egy újabb levél, s ott megint egy komplett történet. Sohase értünk fel a tetejére, ez azóta is foglalkoztat, hogy mikor jön el az az idő, amikor az ember feljut saját világfájának a tetejére. Valószínűleg akkor, amikor már nincs tovább, amikor olyan levélre lépne, amelyik nincs, s akkor leesik. Vagy az a levél már túl van a földi szférákon, s akkor nem esik le, hanem átlép egy magasabb létezési szintre. A második élmény anyámnak egy polgári iskolai tankönyve volt, inkább füzetecske – a negyvenes években járt ő iskolába –, mely a Toldi tizenkét énekét tartalmazta, szép romantikus illusztrációkkal és sok-sok magyarázattal, megjegyzéssel. Nekem ez annyira tetszett, hogy akkor úgy hat-hét éves koromban én azt meg is tanultam. Ennek az első tizenkét éneknek sok részletét még ma is fel tudom idézni.

Van-e valamilyen meghatározó emléked ebből az időből?

Első emlékem nem is egy konkrét emlék, nem egy epikus helyzet, hanem egy atmoszféra, egy lelki szituáció. Arra emlékszem, hogy megyek az úton, az utcánk még aszfaltozatlan volt, de már köveket hordtak rá, s ez évekig úgy állt, hogy a kő között fölvert a por. Még iskolába nem jártam, szóval én megyek ezen a köves úton a nagyszüleim házától a mi akkor épülő újabb házunk felé, s az utcában, úgy az egyik tető gerince fölött a nap már félig lemenőben, késő nyár van, én megyek ezen az utcán, látom a napot, s lenézek a porba, kicsit forró még, meleg, mezítláb vagyok..., s itt leáll a kép. Nem érek be a házba, nem tudom pontosan, honnan jövök, de akkor ez annyira eksztatikus élmény volt, hogy valahogy az egész világegyetem, az egész kozmosz – persze akkor ezt így nem tudtam megfogalmazni! –, a mindenség létezőjeként, aktív részeseként éltem meg a dolgot. Ez nagyon erős érzés.

Egyébként milyen gyerek voltál?

Az utcabeli gyerekek vagy sokkal fiatalabbak voltak, mint én, vagy egy évvel idősebbek. Persze, én az idősebbekkel tartottam inkább, ezért is esett úgy a dolog, hogy minden haverom egyszerre iskolába ment, s valahogy egyedül maradtam. Így rá voltam kényszerítve – s a helyi viszonyok mellett meg is engedhettem magamnak –, hogy én is beüljek velük az iskolapadba. Adtak papírt, ceruzát, és hátul rajzolgattam, vagy követtem, amit ők csináltak. Szóval ötévesen már megismertem az iskolapadot. Mindenesetre kizárólag a barátok miatt mentem oda, mert iskolába soha nem szerettem járni. De valószínűleg még az is jobb volt, mint egyedül lenni. Nem szerettem tanulni, illetve nem szerettem azt tanulni, ami kötelező volt. Valahogy nem szerettem szorgalmasnak mutatkozni. Előjönni azzal, hogy én ezt most tudom, kicsit mindig ciki volt. Nem szerettem azt se, ha hülyének tartanak, a legjobb volt valahogy olyan sejtelmesen mosolyogni, elhítni, hogy tudom, amit tudok. Sikerült is ily módon elég sokáig fenntartanom azt a hitet, hogy alapjában véve jó tanuló va-

gyok, pedig nem voltam az igazából akkor sem. Mert nem szerettem az iskolai hierarchiát, nem szerettem azt, hogy jelentkezni kellett erőnek erejével, s megmondani, bizonyítani, hogy én azt tudom, nevetségesen alacsony körülmények közt mutatkozni, valahogy ezt én rangon alulinak tekintetem, ha szabad így fogalmaznom.

Kilencosztályos iskola volt Rimaszécsen?

Igen, de külön épületben volt az egy-négy, oda csak szécsiek jártak, aztán ötödiktől bejöttek a környező falvak kisiskolásai is. Jártak oda hanvaiak, részben a runyaiak, aztán Lénártfalva, Velkenye, Csíz, Jéne, Harmac, Dobócáról egyrészt oda jártak, másrészt Feledre, a Balog-völgyből Zádor, Iványi, Cakó és Radnót. Tehát nagyon sok helyről és sokféle közezből jártak oda gyerekek. Rimaszécs kétharmad részt katolikus, egyharmad részt református falu volt. A szomszédos Hanva viszont színreformátus, elég nagy falu, viszonylag sokan jártak onnan iskolába, s eléggé meghatározták a hangulatot. Szabadosabb légkörben mozogtak, ma úgy mondanánk, hogy liberálisabb gondolkodásúak, persze, ezek ott csak nüansznyi eltérések voltak, de azért lehetett érezni. Vagy a szomszéd falu, Csízfürdő, jódos-brómos vizével...

A csízi víz íze csíziesen csízi víz ízű...

Igen, ahogy Bettes Pista írta. Csíz meg megint annyiban volt más, hogy ott a fürdőhelyjelleg érződött.

Az iskolában is hangadó voltál, vagy csak az utcán?

A fene tudja, én abban az időben is..., talán úgy nézett ki, mintha hangadó lettem volna, de egyébként egy lélekben visszahúzódó alkat vagyok...

Hát, ezt nem fogja senki bevenni, Zoli!

Pedig így van. Nem vagyok gátlásos, de alapjában véve teljesen tartózkodó, s ha valaha mégis valaminek a középpontjába kerültem, akkor az mindemellett volt. Én magam is éreztem, hogy voltak ilyen helyzetek, amikor meghatározó volt

a szerepem. A szécsi közösségben is, a patakperti harcok közepette is, annak ellenére, hogy én voltam az egyik legfiatalabb, mindig voltak olyan beosztásaim, amire büszke lehettem, tehát valamiféle helyettes alkapitány vagy majdnem hogy fél alkapitány. Mindig voltak alattam, a beosztottjaim között nálam idősebb gyerekek is, ennyiből igaz lehet, hogy hangadó lettem volna, de azt hiszem, soha nem tettem meg érte különösebben semmit. Persze, mint falusi gyerekek sokat verekedtünk, harcoltunk, folyton kint voltunk, jártuk az erdőt, mentünk kardot vágni. Ez egy külön esemény volt: megfelelő ívű kardot vágni a megfelelő fából. Mentünk hát késekkel, baltákkal, s amíg olyat nem találtunk, amilyen a kardhoz kellett, addig irtottuk az erdőt. De aztán az a kard elválaszthatatlan volt az embertől. Ugyanez volt a helyzet az íjjal meg a nyílvesszőkkel, a szalonnasütő nyársakkal. A kertünk alatt folyt a Szamáros nevezetű patak, mely a Rimába folyik, s ennek volt egy elég nagy területe, amelyik el volt mocsarasodva. Sás, kisebb nádas, füzek, egészen nagy is... Innen mi elvezettük ezt a patakot, csináltunk ott egy kis szigetet. Kiástuk az iszapos talajt, a mindenféle vízínövények gyökereivel együtt, ezzel szélesítettük, mélyítettük a medret, így egy kis tó keletkezett az objektum körül. S amit kiszedtünk, abból falat raktunk, elég magasat, akkor az nekünk derékig ért, az vette körül ezt a szigetvárat. S rendes csapóhíd vezetett le, mert különben elég nehéz lett volna átugorni, olyan másfél-két méter lehetett, ha jól emlékszem, a víz, s még ez a fal is, amit nekifutásból kellett volna átugorni, ha valaki be akar kerülni. Ez majdhogynem lehetetlen volt, még idősebeknek is. A szigeten állt egy hatalmas fűzfa, ez volt a fűzfavár, föl volt szerelve mindenfélével, s mindenkinek meg volt rajta a maga gallya. Ez olyan volt, mint egy családfa. A legmagasabb főnök ült a legmagasabb helyen, közvetlen alatta az alfőnökök és így tovább. Volt parancsnoka a szigetvárnak, volt a fűzfavárnak. S volt egy időszak, amikor a két várnak együttesen én voltam a parancsnoka. Remélem, jól emlékszem. És hát kardoztunk.

Ez amolyan spontán dolog volt, vagy az olvasmányélményeitek játsszótátok el?

Csatározásainkba erősen belejátszott az Egri csillagok és a Pál utcai fiúk olvasmányélménye. Azt már nem tudnám biztosan állítani, hogy mindenki olvasta-e ezeket a könyveket, de az egész játék szellemisége úgy nézett ki, mintha csak olvasták volna. Élt köztünk az a lovagias szellem, amikor még hátulról nem szúrnak le, vagy ha valaki mégis megteszi, álljon bármelyik oldalon is, kiközösítik. Persze, ez nem azt jelenti, hogy a kémhálózat ne működött volna. Emlékszem, egyszer az ellenséges csapat gyűlésezett valamelyik gyerek szüleinek a kertjében, s én valami másfél kilométert kúsztam, hogy odaérjek valahogy a palánkhoz, s kihallgassam a haditervüket, hogy hogy fognak támadni ellenünk. Mikor erről beszámoltam, megkaptam a gombostűrend nem tudom, hányadik fokozatát. Egy színes fejű gombostűt, azt hiszem, a pirosat, ez volt a legmagasabb. De akkor is..., ez egy kémakció volt, ám a lovagiasság szabályainak megfelelő kémakció.

Kanyarodjunk vissza az irodalomhoz, bár kétségtelenül, már ez kész regény, amit eddig elmeséltél. Volt-e viszont olyan tanítód, akire szívesen emlékszel?

Szécsben kitűnő magyartanárom volt, Rigó László. De hazudnék, ha azt mondanám, hogy volt olyan magyartanárom, aki az irodalomról való gondolkodásomat alapvetően befolyásolta. Az irodalomhoz és az olvasáshoz fűződő viszonyom teljesen az iskolán kívül alakult ki, ezen a téren mindig lépéselőnyben voltam. Csak a Toldira utalnék, azt hiszem, hogy hetedikben volt tananyag, én hatévesen tudtam az első tizenkét éneket..., szóval nehéz volt már ott elkezdni tizenhárom évesen, hogy „Mintha pásztortűz ég...” Arról nem is beszélve, hogy a tanár kényszerűségből mindig a középrétegnek próbált meg beszélni minimum, már hogy ne legyen pusztába kiáltott szó a mondanivalója, tehát nekem az akkor már kevés volt. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy kitűnően ismertem az anyagot, de éreztem az irodalmat, értettem, nem kellett valakinek lennie, aki majd felhívja erre a figyelmem, megszeretteti velem. A fi-

gyelmem ekkor már az irodalomra irányult, azt persze nem tudom megmondani, hogy mitől. Moldova írja valahol, hogy nem mindegy, ha a gyerek nekitámaszkodik a polcnak, mi esik a fejére, a Révai Nagy Lexikona – azt hiszem, a Révait említi, de nem biztos – vagy egy fedő. Hát én tipikusan olyan családban nőttem fel, ahol a fedő esett a fejemre, persze volt néhány könyvünk, és azért a fontosabb dolgok megvoltak – Ady, Petőfi, sőt talán még Kosztolányi-kötetünk is volt –, de ez csak egy-
pár könyv, semmi esetre sem egy értelmiségi család szelleme lebegett körül.

Mit akarsz, nagyon sok értelmiségi családban nincsenek meg ezek a könyvek... sem.

Hát igen, meg hiába is van meg sok helyen. Mindenesetre szerencsésen alakult, hát ha ez szerencse, hogy a figyelmet ez az irodalomnak nevezhető homályos, akkor még identifikálhatatlan valami fölkelte. Szerettem én olvasni, de soha nem olvastam valami sokat. A mai napig sem vagyok az, aki, mit tudom én, naponta kiolvas egy könyvet. Viszont nagyon szeretek csámcsogni a dolgokon, elülni egyvalamin, nem szeretek kipipálni dolgokat, hogy ez már le van tudva, és akkor jó, hanem ha az nekem tetszik, akkor élvezkedem rajta. Vannak versek, de novellák is, melyeket többször elolvasok. Például Krúdy Rozináját évente egyszer biztos, hogy előveszem. Van benne néhány olyan fordulat, amitől minden alkalommal, még ma is összerезzenek. És valami miatt nekem az kell. Olyanok ezek, mint a gyógyszer, az ember érzi, hogy a metabolizmusa helyrebillen tőle, igényli, hogy újra meg újra elolvassa. Tehát nem voltam gyerekkoromban sem az a pipálós, mindent elolvasó típus, de ami érdekelt, azt rendszeren ronggyá tudtam olvasni. Ilyen oldalról, olyan oldalról, ilyen korszakomban, olyan korszakomban, egyik évtizedben, másik évtizedben... Az igazán jelentős alkotásból mindig mást visz el az ember. Nem igaz az, hogy ha valaki elolvas egy fontos könyvet, mondjuk, huszonöt évesen, akkor az mindig ugyanaz. Nem, az teljesen másvalamit mondhat valakinek a harmincas, a negyvenes, az ötvenes éveiben,

vagy idős korában... Mindig vissza kell ellenőrizni. De nem jól mondom, nem kell, semmi sem kötelező, csak az kell, hogy érdekelje. Nekem az irodalom mindig is inspiráció volt, én nem azt akartam megtudni belőle, hogy milyen a világ... Azt hiszem, Szilárd Leó mondta – s ezzel mélyen egyetértek, igaz teljesen más területen –, hogy ne a definíciókat mutassák nekem, hanem a mérési adatokat, a definíciót majd kitalálom magam. Illetve, majd találok ki különféle definíciókat. Mindegyik a maga nemében egy jó kis fölépítmény lehet, de tudjuk azt, hogy a világ, melyben élünk, nem definiálható. Minden a személyiségtől függ, a pszichológiai helyzettől, a kulturális háttértől, a társadalom, a hagyományok különböző viszonyaitól. Csak így tudjuk lereagálni a világot, nincs egyetemesen objektív mondanivalója a létezésnek. Mit ne mondjak, a világegyetemben nem létezik a szimmetria jelensége, nem létezik a földön sem és sehol a kozmoszban, ez teljesen emberi találmány, kozmológiailag kimutatni teljességgel lehetetlen. Az emberi gondolkodás viszont erre épül. Tehát látjuk azt, hogy megragadni a dolgokat nem tudjuk, megérezni nagyobb esélyünk van. De az intuíció mindig több lábon áll, nemcsak a homályos megérzésekre támaszkodik, hanem bizonyos tudott dolgokra is.

Nagyon elkanyarodtunk, bár érdekes, amit mondasz, csak hogy mi most arról beszélgetünk, hogy te vagy a Hizsnyai Zoli, aki alapiskolába jár Rimaszécsen.

Jó, hát tereljél vissza a rendes mederbe, mert én hajlamos vagyok túlbeszélni magam. No...! Hát, elvégeztem Szécsen az alapiskolát, s a kilencedik után úgy volt, hogy gimnáziumba megyek, Tornaljára vagy Rimaszombatba, ez nagyjából mindegy. Bármelyiket választom is, úgy lett volna, hogy hazajárok naponta. Bevallom viszont, hogy nekem az volt a legfontosabb szempont, ami a továbbtanulásomat illette, hogy ne járjak haza naponta. El valahova, még a környékről is, mindegy, hogy hová, csak végre külön életet élhessek. Ez volt nekem az alapvető kérdés. És ehhez nekem nagyon jól jött az, hogy az apám, ugye, gépész, és a kassai iparira a szüleim is

úgy tekintettek, mint nagyon perspektivikus, jó színvonalú iskolára. Tehát ezzel meg lehetett ideologizálni azt, hogy én elmegyek, kikerülök Rimaszécs és a család bűvköréből. Persze, a gépekhez semmiféle vonzalmat nem éreztem, de az ipariról akkoriban olyan hír járt, hogy az nem egyszerűen jó szakiskola, hanem általában színvonalas iskola. És egy színvonalas iskolában még rossz diáknak lenni – mint amilyen én voltam – is jobb, mint egy rossz iskolában jónak. Mert mindegy az, hogy mit tanulsz, ha egyáltalán tanulsz valamit, de hogy milyen szellemi közösségben vagy, az nagyban meghatározza későbbi életedet.

Gondolom, itt nem voltak túlsúlyban a humán tantárgyak, egyáltalán a magyar s az irodalom, és későbbi életedet – ugye, most már elmondhatjuk –, mégsem jellemzően a gépészet határozta meg.

Hetente egyszer volt magyar, de erről, amit mondasz, Faludy György jut eszembe. Ő a Fasori gimnáziumba járt, oda, ahová a magyar Nobel-díjasok szinte mind, s úgy nézett ki az órarend, hogy öt óra volt egy nap – igaz, hogy akkor szombaton is jártak iskolába, s az óra valóban egy óra volt –, s ebből az öt órából négy nyelv volt, illetve humán dolog, magyar irodalom, magyar nyelvtan stb., s egy volt matematika vagy fizika vagy valami hasonló reália, mindennap csak egy. Tehát nem ezen múlik, pontosabban, nemcsak az óraszámom múlik a dolog. Ez egy egészen pregnáns példája ennek. Tehát, ott a kassai ipariban is lehetett érezni ennek a régi nagy szellemiségnek a jelenlétét, még a hetvenes évek elején is. Akkor kezdődött el ott is valami, amit úgy mondtunk, hogy szakbarbárokká kezdenek válni az emberek, de a régi gárdából voltak még sokan, akikre nagyon szívesen emlékszem. Veres Pálné tanította a matematikát az első két évfolyamban, később Brezniczky László, aki érettségiztetett, és szerettem is a matematikát. Persze, azt sem tanultam különösebben, de szerettem. Vagy olyanok voltak még ott, mint Putankó Emil, aki filozófus volt, és Nyugaton is publikált azokban az időkben. Néha bejött polgári nevelésre, vagy helyettesí-

teni valamilyen órára, félig olajos köpenyében, nagy zsebei teletömködve mindennel, és onnan kezdte, hogy a görög filozófusok kozmológiai világképe arról, hogy hol helyezkedünk el a térben... Mert egy normál szakiskolában ott tart az ember, hogy a csavarkötésekről már mindent tud, vagy majdnem mindent, amit a maga szintjén tudni lehet, de azt, hogy a naprendszer hány bolygóból áll, hány és milyen nevű holdjaik vannak ezeknek, hogy hogy néz ki a tejútrendszerünk, a galaxis, s hogy az összes csillag, amit fönt látunk szintén egy-egy nap, melyek körül szintén valamilyen bolygórendszer kering, hogy a Tejútunk körülbelül hány millió csillagból áll, hogy hány ilyen galaxist, mint a Tejút ismerünk, s hogy a galaxisokból galaxoidok, galaxisrendszerek állnak össze, és galaxisrendszerből is ismerünk huszonnégyet az utolsó információim szerint...

Úristen, Zoli, én nem bírom tovább, hagyd már abba!

Szóval, a kassai ipariban ilyeneket is meg lehetett tudni, persze, nem az előírt tananyag keretében. Csak úgy mellékesen. És az embert magázták, volt ott a diáknak egy természetes autoritása. Annyi biztos, hogy olyan irodalomtanárra ott sem akadtam, aki az irodalomtól elvette volna a kedvemet. Szerencsém volt abban, hogy kiegyensúlyozott színvonalon kaptam a magyart, persze, azt nem tudom megítélni, hogy ha nagyon rossz tanárt kapok, neki sikerül-e kiábrándítania, mert ez nem történt meg. Hlavács Pálné tanította a magyart, ő volt egyébként az osztályfőnökünk is. Ha ő nincs, akkor talán le sem érettségizem. Láttam, hogy egy kicsit más lesz az életem kifutása, mint ott a többieké, tehát mindent megtett azért, legyen már valamilyen papírom arról, hogy valamit elvégeztem. Sokat köszönhetek neki, nagyon korrektül járt el, hiszen meg kellett védenie olyan helyzetekben is, amelyekben, bizony, gyakran sáros voltam. Azt hiszem arról, hogy milyen tanuló lehettem, elég csak azt elmesélnem, hogy amikor leérettségiztünk, a tanár sorba állított bennünket, és úgy kezdte a szövegét, hogy „Hizsniai letette az érettségit”. Ezt egy hatalmas lélegzetáradat követte, mindenkinek leesett a

kő a szívéről-lelkéről, mert ebből csak az következik, hogy nincs bukott diák.

Szóval sikeresen leérettségiztél.

Igen, de volt ennek az időszaknak egy ettől sokkal fontosabb jelentősége is. Amikor én Kassára kerültem, az első osztály elején, bejött egyszer valaki, és tagokat verbuvált egy kisszínpadba, a Szép Szóba. 74 őszétől én oda bekerültem, s ez a légkör teljesen magával ragadott. Gágyor Péter volt a vezetője, első alkalommal Nagy László Menyegzőjét adtuk elő a Tűz című versével előtte és utána, mely keretet adott neki. Amolyan rituális színházi produkció volt ez akkor, amikor a táncházmozgalom még csak csírájában létezett, tehát mi abszolút melegében kaptuk el, s ez a produkció teljesen erre épült. De ezt úgy képzeld el, hogy én el akartam kerülni otthonról, ugye, de az első év végén már úgy mentem haza, hogy nyári szünetben gyűjtöttem. Fölpattantam a biciklire, mely elmaradhatatlan társam volt akkor, s magnóval a vállamon, ott a környéken gyűjtöttem a dalokat. Hogy milyen színvonalon, az egy más kérdés. De megtanultam furulyázni például. Volt, ahova nem is vittem magnót, hanem elfurulyáztam, s úgy kottáztam le, mert korábban zeneiskolába is jártam.

No, mik ki nem derülnek!

Persze, zongorára és harmonikára jártam még Szécsben.

Tánciskola és illemtanóra?

Most nevetsz, de két tánciskola is utánam volt ekkor. Úgy-hogy ez rendben volt, a dalokat le tudtam kottázni, s jártam a Medvesaljára meg a Barkó-vidékre, főleg Észak-Gömörbe... A tarisznya megvolt, furulya benne, kották, a népköltészetet írásban is figyeltem...

És mégsem lettél népi író?

Akkor az nagyon friss volt, rettenetesen nagy hatása volt ennek az egész eszmeiségnek, de aztán láttuk a felhúgulását

is. Hát, ma már Nagy Lászlóra sem úgy tekintek, hogy többet ne mondjak, mint akkor. Ma már egy kicsit néhol neveltségesen szentimentális, persze, kiváló költő, de semmi esetre sem az a formátum, mint akinek akkor képzeltük. Nem beszélve az ő meg a hasonló követőiről, meg azoknak a követőiről, a követők követőiről, arról az egyre elsilányodóbb népnemzeti eszmevilágról, ami ezután következett. Tehát az egy más korszak volt. Sok mindenben benn voltam mint félig-meddig irodalmár, félig-meddig színpadi ember, aki a színpadról is ezeket az értékeket közvetítette. Akár táncban is. Mi hamarabb tudtuk ezeket az autentikus paraszttáncokat, mint sok későbbi profi csoport, nem olyan szinten, persze, de hát nem is voltunk táncosok. Nyakig belekeveredtem a népi kultúrába, és hát a színpad... Végül is a Szép Szó – mely párhuzamosan ment az iparival – vezetett el odáig, hogy miután leérettségiztem, jelentkeztem a Tháliába egy tehetségkutató alkalmával, s bekerültem.

Arra emlékszel-e, mikor kezdtél verset írni?

Verset..., hát nem emlékszem, hogy írtam-e már Szécsben is, de valamit írtam, amolyan jegyzeteket papírdarabokra, nem hiszem, hogy versnek szánt dolgokat, inkább csak gondolatokat, de ezekből nem maradt meg semmi. Az biztos, hogy az ipari legelején már versnek szánt dolgok is voltak. Az egész úgy jött, hogy volt ez az íráskényszer, egyre erősebb lett, másik oldalon volt a színpad, amihez megint csak nagyon erősen kötött az irodalom. No, és ez a kettő nekem egybedolgozott. Én ugyanis az elmondásomra ítélt verseket megpróbáltam újraírni. Néhány ilyen verset, József Attiláét, Babitsét, amit éppen el kellett valamilyen alkalomból mondanom, olyan apropóból, hogy ez segít nekem az előadásban, megpróbáltam megírni. Hogy ne csak valami olyasmit adjak elő, aminek a kifejezésére magam képtelen lennék, ezért idegenül hangzik a számból. Nagyon jó színészek a mai napig érzem ezt, hogy végül is mondja, mondja azt a verset, nagyon szépen mondja, csak éppen nem ő az, aki egy ilyet mondhat. Nem feltétlenül azért, mert nincs olyan értelmi

szinten, csak ő más. Én valószínűleg nem mondtam jól verset, nagyon fiatal is voltam, de annyi biztos, hogy nagyon éreztem ezeket a dolgokat, és fontosnak tartottam, hogy ott legyek benne. Ez visszahatott a költészetre is, mert a mai napig mondják nekem, meg magam is érzem, hogy odafigyelek arra: előadható legyen a versem.

A Tháliában voltam egy bő évadot, mert a második évben elvittek katonának. Két évig katonáskodtam, közben megpróbáltam írni is. Mire leszereltem, a korábbi Szép Szó már ott volt a Tháliában, azzal, hogy rendezője, Gágyor Péter oda került. Még két évadot töltöttem ott. Közben odáig jutottam az írással, hogy már nemcsak színpadi segédanyagként tartottam, hanem egyre jobban stilizáltam, már szinte egy szintre került a színésszel. És amikor Gágyort, Szigetét elüldözték a színháztól, s persze, velük azt az egész tendenciát, amit ők akkor kialakítottak, mi tiltakozásból szintén elmentünk. Nagyon csúnya dolgok történtek akkor, rájuk fogták, hogy nem jártak munkába, holott nagyon sokszor hajnalokig próbáltunk, mindent megtettünk azért, hogy amatőr körülmények között és nagyon fiatalon is a lehető legjobb produkciókat hozzuk létre. Hogy milyen sikerrel, nem tudom, mert erre az egésze végül is olyan másfél év volt. Vannak ennek dokumentálható eredményei is, kritikák elit helyeken, de hogy mi lett volna abból a színházból, ha az akkor úgy marad, azt nem lehet tudni. Mai napig sem tudom, hogy egyáltalán elfogadható színész lettem volna-e vagy nem, ha sikerül ott maradnom addig, amíg ez kiderül. De ma már örülök annak, hogy ebben a kritikus szituációban, amikor az a csapat felbomlott és szétrepült, mi tiltakozásból el tudtunk menni. Egy olyan vezetői formáció állt föl helyette, és egy olyan dramaturgiai terv, amit már nem lehetett vállalni. Hülyébbnél hülyébb dolgok, és minden-minden színvonala mélyre-mélyre süllyedt, tehát ennek a tiltakozásnak tulajdonképpen gyakorlati oka is volt, mert egyszerűen el kellett onnan jönni. Utána mindenféle gyárakban dolgoztam, a kokszolóban Kasán, a cukorgyárban Diószegen, közben nem szabad elfelejteni, hogy ezzel párhuzamosan már ment az Iródia.

Igen, és te ott is rögtön hangadó lettél.

Nem hiszem, nem... Az elején még biztos nem. Különben sem értem, mi bajod van neked ezzel a hangadással! Hát, nézd, beszéltem, nyilván elmondtam a véleményem, mondtam a magam mániáit, biztosan gátlástalanul, ha ez hangadásnak számít... De ott tartottam, hogy egy szintre került ez a ket-tő, a versmondás meg -írás, és ez jó időben történt, mert akkor volt, amikor eljöttem a színháztól, tehát attól kezdve az a másik fontos dolog került előtérbe. És akkor egy nagyon jó dramaturgiai megoldással épp indult az Iródia, a szárnyukat bontogató fiatal írók, költők, irodalombarátok mozgalma, ahol hasonszőrűekkel lehetett – ahogy Hodossy Gyula akkor megfogalmazta – együttgondolkodni. Ezzel el is döntetett minden, hiszen egy olyan folyamatba kerültem, ami megerősítette bennem, hogy ezt kell művelnem. A színház lezül-lött, a lehetőségek egypár évre legalábbis mélyen eltűntek a semmibe, ott meg várt ez a másik énem a megszólalásra, és még fórumot is kapott.

Nagyon meghatározóak voltak számomra különösen a szűkebb körű összejövetelek, közelebb lehetett az emberek-hez kerülni, és tényleg eszmét cserélni, vitatkozni. Többna-pos akciókat is szerveztünk, emlékszem, még Csepécz Szil-vi volt a kultúrházvezető Barton, a falujában, lementünk oda három napra azok, akik tényleg megpróbáltunk együtt gon-dolkodni, ami nem azt jelenti persze, hogy egy véleményen lettünk volna. Erre az akcióra azért is emlékszem annyira, mert ott adtuk le hárman az első kötetünk anyagát az ott je-lenlévő Grendel Lajosnak és Balla Kálmánnak, mégpedig Farnbauer Gábor, Krausz Tivadar és én. Ott akkor azt olvas-gatták, mindjárt kaptunk véleményt is, együtt ettünk, ittunk, hajnalig beszélgettünk, nagyon jó volt.

Krauszlól jut eszembe, te akkor valamiféle rokoni kap-colatban is álltál vele azon túl, hogy együtt gondolkodta-tok.

Hát, igen! Nem tartott nagyon sokáig, a nővére volt az én első feleségem. Miután leszereltem, házasodtunk össze. Az

egészre úgy emlékszem vissza, mint amolyan posztkamasz-kori aktusra. Nagyon megértettük egymást, de nagyon egyformák voltunk. Nem ellenpontom volt, hanem épp azt erősítette meg bennem, ami különben is az erősebbik felem volt. Nem váltunk el haraggal. Azt hiszem, Weöres Sándor írja valahol, hogy a férfi kard, a nő meg fészek. Én maximálisan kard vagyok, no de hogyha a másik nem igazán fészek, akkor nem megy a dolog. Viszont, ha az, akkor a kard nyuszi tud lenni. Aztán Pozsonyba kerültem, s rátaláltam egy olyan nőre, aki tudott velem bánni. Le tudott szerelni azzal, hogy olyan volt, amilyen volt. És ez azóta is így van.

Feleséged, Tóth Ildikó, műfordító, nyelvtanár, a Komenský Egyetem magyar tanszékének aspiránsa, és van egy csodálatos kis elsőstök is, András. Amióta együtt éldegéltek így hármásban az önerőből felújított Pozsony-óvárosi hangulatos lakásotokban, úgy tűnik, lehiggadtál, mit ne mondjak, otthonülő lettél, egy családcentrikus férfi, ahhoz képest, ami voltál. Meg amit várni lehetett tőled. Már ne haragudj, de amennyire emlékszem íródiás korszakodra, tipikusan az a személy voltál, akire lányos mamák csak azt mondhatták: kutyából nem lesz szalonna! És íme! Hogy történt a dolog? Ne mondd már, hogy elég hozzád csak fészeknek lenni...

Nézd, szalonna! Milyen szalonna? – ez a kérdés! Nem az, hogy hogy történik! Abált vagy füstölt? Aztán a többit már ne a szalonnától kérdezd, hanem az abálótól vagy a füstölőtől. Jó fészekben, látod, még a kutyából is lehet...

Azért te csak kikerülöd ezt a kérdést, pedig jól tudod, mire célozgatok. Igazán ez a nő kellett társadul ahhoz, hogy benned a megfontolt, bölcs édesapád elnyomja az impulzív, energikus édesanyádat, ami még így kimondva is nagyon fura? Olyan, mint amikor a csönd elnyomja a hangzavart. Vagy mi történt?

Nézd, emlékszel még arra a vízilovas ügyre?

Már hogyan emlékeznék, azzal kezdtem a beszélgetést.

Hogy is mondták akkor, vadhajtás vagyok, vagy fenegyerekek? Valami ilyesmi. Pedig csak elmondtam a tőlem telhető legnagyobb szuggesztivitással, expresszivitással azt, ami a véleményem erről a kérdésről. Beleillett abba a képbe, amit mondasz, hogy kialakítottak rólam. A feleség megvolt már akkor is, a gyerek is megvolt, és mégis belementem. Ha most lenne egy ilyen ügy, ha érdemes lenne egyáltalán foglalkozni itt valamivel, ami elvi kérdés, már nem biztos, hogy bekapcsolódnék. Mert a vízilovak nem Fábryról szóltak egyrészt, messze nem, ezt mindenki elfelejti. Mert így kényelmesebb. Sokkal szélesebb spektrum volt, minthogy a Fábry és köre. Az más kérdés, hogy közben én is egyre jobban belekeveredtem, mert értek a támadások, s ez olyan műfaj volt, hogy vissza kellett reagálni. Tehát maga a szellemi közeg alakította, hogy ezek a vízilovak merrefele mentek. Én földobok meredek témákat, de ha inzultálnak, akkor én is úgy reagálok, ahogy inzultálásokra szokás. Én szeretek pontosan fogalmazni, mégpedig annyira, hogy néha túlhajtom a dolgokat. Persze szándékosan is, hiszen vitát csak úgy lehet provokálni, hogy ha kicsit színesebbé teszed. Hogy nem elkened, hanem kiélezed. Ott lesz a véleményed, nem mondasz magadnak ellent, nem mondasz olyat, amit különben nem mondanál... Az Új Szó-s újságírói stílusban ezeket úgy el lehet kenni, hogy tulajdonképpen minden ott lesz, ha nagyon elemzed, akkor megtalálász mindent, csak éppen senki nem kapja föl rá a vizet. Nekem az mindig az agyamra ment, hogy emberek úgy írnak – pamfletszerű, esszészerű vagy publicisztikai dolgokra gondolok –, olyan óvatosak, hogy azt el lehet adni az aktuális rezsimnek való benyalásnak is, meg el lehet úgy is, hogy mennyire nonkomformatív voltam én akkor..., már akkor is megírtam, hogy..., és van az a fél mondatom, amit ha úgy értelmezel, akkor, ugye, milyen érdekes..., én már akkor megírtam stb. Holott senki nem írt meg semmit az ellen a rendszer ellen sem, nem tekintett vissza ebből a rendszerből abba a rendszerbe, de most ne is politikai rendszerekre gondoljunk, hanem esztétikai minőségekre, alapvető emberi,

gondolkodói értékekre gondolok. Semmit, de semmit nem írtak meg. Mert amit megírtak, azt olyan óvatos formában, annyira minden oldalról bebiztosítva magukat, hogy azzal el lehet menni egy másik bíróságra is, meg lehet nyerni vele a pert fordítva is. Én olyan perekbe akartam belemenni, amelyek nem lehet másképp megnyerni. Persze, tudni kell azt is, hogy ha én valamit mondtam, soha nem állítottam, hogy ez így van. Mindig azt mondtam, hogy ezt én így gondolom. És holnap gondolhatom másképp, különböző hatások alatt árnyalódhat a véleményem, de ők mindig az igazságról beszéltek. Történelmi igazságról, visszavonhatatlan nagy kőtömbökről, de semmit sem mondtak. Én meg mindig valamit mondtam, konkrétan, nagyon kitapinthatóan valamit, s azt, hogy erről lehet vitatkozni. Mert erről én is gondolkodom. Tehát kiélezni valamit, hogy vitaképesek legyünk, s mikor végre azok vagyunk, akkor mindenki valljon színt, ne óvatoskodjon, ne utazzon csak úgy az irányvonalak között, hanem mondja el a véleményét. Ha nincs neki véleménye, akkor azt mondja el! A kutya-fáját!

No, megvan a régi hév! Jól van, ezt kerestem.

Hát ha ezt kerested, mér nem ezt mondtad? Már az elején szólhattam volna, hogy megvan. Igen, még mindig provokálható vagyok.

És a gyerek?

A gyerek is, mivelhogy természetében hasonlít rám, egyébként meg Ilduskára is, a lába ujjá apáméra és a többi.

Jaj, Zoli, ez már egy új fejezet, új kérdés volt. Legyek Új Nő-s? Mit jelent számodra a gyermek?

Já, hát nagyon fontos a gyerek, ha nincs, akkor hiába voltál a világon.

Gondoltál rá már mielőtt megszületett volna?

Hogyne! Kezdetől fogva róla beszéltünk. Van ebben a harmadik kötetemben...

Mely A stigma krátere...

Igen, szóval ebben van a Weöres Sándor emlékére írt ciklusban egy négysoros, nem tudom pontosan idézni, de valahogy úgy hangzik, hogy összegyűltek bennem az atomok, hogy általam széjjelnezzenek, s most – meghalt, ugye, temetési mise – széjjeloszlanak, hogy hírül adják észleléseim. Eből a dologból kiindulva, nagyon fontos a gyerek. Mert benne folytatódik ez az egész, az egész tapasztalat. Végül is csak azért voltál itt, hogy ilyen biológiai, fizikális és lehetne sorolni konfigurációban, amilyen a test-szellem, s ahogy ez felállt, hogy valamit kifürkésszen, s aztán ezt az észlelést hírül adja. Szétszéled, s valami módon, valamiféle kódok útján ez az észlelés az életben ott marad, és ezek beépülnek megint más konfigurációkba, s gazdagodik az élet. Ez a maximum, ebben tudok hinni. Hogy ilyen kozmikus módon nincs hiába az, hogy élsz. S ennek folytatása mindenképpen a gyerek.

Az sohasem fordult meg a fejedben, hogy nem nősz meg, értem úgy, hogy hivatalosan, intézményileg? Mostanában nagyon divatos csak úgy együtt élni, mondván, minek az a papír, attól még nem lesz sem jobb, sem rosszabb semmi.

Nem. Ezt nem tudom magamnak sem megmagyarázni a mai napig sem, de akibe én beleszerettem, azt majdnem mindig el akartam venni. Hogy mér? De mindig ez jutott eszembe, hogy elvenni.

Jól van! Nekem nagyon szimpatikus.

Nekem magamnak is, de aztán, hogy honnan elvenni, és hova beilleszteni, ez teljesen homályos volt..., végül valamit mindig csinálunk egymással mi, akik együtt élünk.

A lényeg, hogy most jól tetted, hogy elvetted, akit elvetél, mert maximálisan meg vagy elégedve a jelenlegi életedd.

Igen, abszolút mértékben. (Ehelyett keressél majd valami magyar kifejezést!)

Szóval, teljesen. Mit jelent ez a te saját kis családnak?

Erre azt szokták mondani, hogy megnyugvást, biztonságot, háttérrel a nehéz munkámhoz...

Ezt szokták mondani, és te mit mondasz?

Hát én is ezt mondom.

Nemsokára karácsony. Mondj már valamit erről is. Mit jelent, jelentett neked az ünnep?

A karácsony, az csak valaminek a vége volt. A Mikulással kezdődött, aztán jött a Luca széke, végül a kis Jézus megszületése. Rimaszécsen akkor még voltak nyomai a népi hagyományoknak, kukoricát dobáltak az ablakba, az egésznek volt egy ilyen misztikus légköre. Az éjféli misék a hatalmas templomfalak között, ez fantasztikus volt. És úgy emlékszem, hogy gyerekkoromban karácsonykor mindig hó volt, és olyan volt, mint a brüsszeli csipke a fákon, háztetőkön. Azóta sosincs hó, karácsonykor soha, én már tudom. Rettenetes nagy fenyőkre emlékszem, szerényen díszítve, saját készítésű csecsebecsékkal, szerény ajándékokkal. Akkor valahogy a karácsony nem annyira az ajándékozásról szólt, mint manapság. Szerezteteljes hangulatot próbáltak teremteni, s az együvé tartozás volt a lényeg. A karácsonyfát a Jézuska küldte, de az angyal hozta, aki be tudott férközni még a résen is, és nem vártunk semmi különösöt, tudtuk, hogy az az új pizsama lesz megint alatta, mégis olyan izgalommal nyitottunk be, amikor jelezték a szüleink, hogy talán már megérkezett... És persze nem estünk neki azonnal az ajándékoknak, először letérdelünk a fa elé, és imádkoztunk. Abban az időben nálunk az ünnepi vacsora a mákos guba volt. Aztán az egész este, az éjféli miséig gyertyafényes, bensőséges hangulatban zajlott.

Ma már nagyon elgiccседett ez az ünnep is. Egyébként jól le lehet mérni, milyen az ember, annak alapján is, ahogy a karácsonyt megüli. Hogy ki giccsemler, ki a formalitások embere, ki tud legalább azon a napon önmaga lenni, kinek van ötlete arra, hogy megjelenítse a legjobb énjét, vagy ki száll szét mindenféle kvázi hagyományok felé betartva csu-

pán a puszta formalításokat, tehát semmi szeretet, csak a külsőségek...

Én azt hiszem, hogy ebből az egészből az volt a legfontosabb – nem az, amit elmondtam, hanem –, hogy engem mint gyereket szerettek. És biztos vagyok benne, hogy Andriská is erre fog emlékezni, ha felnőtt, és nemcsak a karácsonyok ürügyén. Nem biztos, hogy emlékezni fog arra, megvolt-e már az az olasz csempe, amit olyan olcsón vettünk, de arra igen, hogy folyton simogatva volt a feje.

Ite, missa est!

Gyászmise Weöres Sándorért
10.

Atomok gyűltek magammá össze, hogy
általam széjjelnézzenek,
és most széjjelszélednek,
hírül adni észleléseim.

*(Hizsniai Zoltán: A stigma krátere,
Kalligram, 1994)*

Novellaparódia

(vers)

*Grendel Lajosnak,
a legmisztikusabb
„sültrealistának”*

Nem először leszek rá figyelmes, hogy a
cigarettek kimásznak a dobozból.
Úgy kezdődött (majd megértik, miért
nem tudom, pontosan mióta tart),
hogy a napi fejadag egyre kevésbé
elégítette ki nikotinigényemet.
Estefelé új csomagot kellett már
megbontanom, később pedig a sokszorosára
emelkedett az összeg, amit e káros
szervenélyem támogatására fordítottam.
Öntudatlanul is figyelni kezdtem
a paklikat. Alvást tettem, majd egy
váratlan pillanatban fölkattintottam

az asztali lámpát. Néhány szállal
mindig kevesebbet találtam a helyén,
magát a szökés pillanatát azonban soha
nem sikerült megfigyelnem. Ez még
csak a kezdet volt!

A cigaretták. Valami hasonló
játszódott le később söreimmel,
sőt a borosüvegek is nemsokára
követték az előbbieket példáját.
Egész éjszaka a hűtőszekrény előtt
guggoltam, vagy négykézláb
mászkáltam a sötét szobákban,
gyakran megváltoztatva a lépés
ritmusát, rendszertelen időközökben
hátra és oldalra kémelve, de semmi,
soha semmi gyanúsat nem észleltem.
Félreértés ne essék: mindvégig
eszemnél voltam, mi több, az agyam
soha nem látott kapacitással üzemelt
– akár egy mesterdetektív! Ezt azért
sietek leszögezni, mert ami ezután
történt, már nem tréfadolog,
könnyen hitetlenné, sőt hamiskásan
mosolygóvá tehet bárkit, pedig szó
sincs róla, hogy megőrültem volna.
Talán a tények fölsorolása is
sokakat meggyőz az igazságról,
s valósként fogadja el a valóságot,
melynek mozgatórugóit, kérem,
nagyon kérem, előítéletektől mentesen
próbálják velem közösen megoldani.
Képzeljék el: benyit az ember a
dolgozószobájába, mondjuk, az
illemhelyről jövet. Milliószor
megtette már ezt az útvonalat,
becsukott szemmel is odatalálna.
Kinyitja az ajtót, és mit lát?

Na mit lát? A dolgozószo-
bában egy negyedosztályú vendéglő,
szabályos söntéssel, bakogó lábú
asztalokkal, füstösen, ragacsosan.
De ez még mind semmi!
A meglepetéstől eltátja a száját,
s azon nyomban valami méregerős
nedv csobog a torkán lefelé.
Ijedtében hátrafarol, hirtelen
becsapja az ajtót, és a lépcsőház
alatti pincesor folyosóján találja magát,
a halálfélelem reflexének görcsében,
mely merev törzsét valami mélységesen
meleg, idegen valamihez dörgöli.
Kiugrik a sűrű szippantású szorításból,
újra beront ugyanazon az ajtón.
Kedves kis lakása fürdőszobájában
már csobog a langyos víz, s nagy
levegősen dagadozik a hab,
már beborítja a vállát, mivel ő
már ott ül a kádban, s füttyörész.
Kiront az ajtón. Nem hiszi, amit látott.
S már ott áll egy peronon, most tolják
be a szerelvényt, sípol a tolatást
vezérlő vasutas altiszt. Cigaretájához
kap, de üres a doboz, beront az ajtón,
a konyhában tárva-nyitva az üres frizsider.
Utolsó lehetőségként szertartásos
mozdulattal, nagy ívben maga elé
emeli a csuklóját, és lassan,
először csak fél szemmel hunyorítva,
a karóráját kémleli. Az idő
pontosan huszonöt óra, déli félteke,
múlt év, jövő február negyvenediké.
Erre fel fölugrik a még mozgó
szerelvényre, hogy ülőhelyet fogjon,
de egy állóbüfébe sodorja a végzet,

ahol kocsonyát eszik tejszínhabbal;
éppen most törli le a lecsöpögtetett
kaftánját. Már nem bírja idegekkel,
lerántja a vonatablakot, és a robogó
szerelvényből egyenest ebbe a versbe
veti magát, ami – talán elszökdöső
cigarettaí tehetnek róla –, természetesen,
inkább novella. Most tehát az a
kérdés, uraim, hogy a megértés
szándékával honnét előnyösebb
megközelíteni a valóság mozgatórugóinak
kacifántosan bonyolult működését:
előlről hátra – a lopakodó cigaretta –,
avagy hátulról előre: a „novella,
netán vers?!” – kérdésköre kapcsán?
Engem mindenesetre külön-külön egyik
megközelítési mód sem elégít ki,
azonban nem fejttem ki végleges
és megcáfолhatatlan fölfedezésemet,
mert a magyarázat minden bizonnyal magán
hordozná egy kisesszé minden ismervét,
ami viszont ezen a helyen, lényegéből
adódóan, cáfolata lenne a tárgyhoz kapcsolódó
önnön tételeimnek. Különben is ideges
vagyok: nincs egy szál cigarettaim,
s ma már nem is lesz, legfőljebb tegnap
vagy holnap!

(Hizsnyai Zoltán: Tolatás, Madách, 1989)

Bettes István

Mindig úton

Bettes István is egyik meghatározó egyénisége irodalmunknak, a 80-as évek elején tűnt fel sajátos groteszk lírájával. Humora, iróniája, a nyelv adta lehetőségek játékos megformálása mély bölcséleti háttérrel takar, amivel a szomorú bohóc meghatóan őszinte szerepét vállalja. Erre utalnak egyébként eddig megjelent köteteinek címei is: Bohócok áldozása (1981), Két bukfenc között (1985), Szétcincált ének idején (1990), Mit tudom én?... (1993), Hun bál (1996).

Kezdjük a kezdetnél.

Az adatok szerint 1954. augusztus 15-én a rimaszombati kórházban születtem. A szüleim akkor még Hosszúszón voltak tanítók, ez egy Pelsőc feletti falu a Rozsnyói járásban. Felnőtt emlékezettel nem is jártam ott soha. Két-három éves koromig lehettek ott, aztán átkerültek Nemesradnóra, ahol az első gyermekversköltő, Pósa Lajos született. Az ottani emlékek is nagyon halványak, egy dolog maradt meg bennem csupán, de azt is később mesélték, hogy beledugtam a kisollót a konnektorba, anyám alig tudott kimenteni, őt is meg-

rázta az áram. Csak sejtem, hogy azóta lehetek ilyen, biztosan akkor töltődtem fel.

Hogyan kerültél Zádorba, mert úgy tudom, aztán ott töltötted gyermekkorod nagy részét?

Zádorban éltek az őseim a XIII–XIV. századtól, akkor kaptak ott nemességet, de amúgy honfoglaláskori család. A tíz legrégebbi gömöri kisnemesi család közt van a Bettés. Levéltáros koromig nem is tudtam, mit jelent ez a név, aztán kiderítettem, hogy „betevs” a ‘betűs’, ‘bötűs’, ‘bütűs’ török jövevényszóból ered, s a középkori latin oklevelekben az őt nem írták, hanem ev-vel jelölték, így lett a családom neve Betevs, aztán a v betű elmaradt, s a századfordulón német hatásra kettőzték a t-t, így alakult ki a Bettés.

És mit jelent ez, írástudót, a betűk ismerőjét?

Én erre szavaztam, mert egyébként érthették a bütűst botosnak is, ma már nehezen kideríthető. Ez a név egyébként először a tihanyi apátság alapítólevelében szerepel, egy szakács neve. A megyében pedig 1478-ban jelenik meg egy Bettés Tamás nevű egyén, aki Mátyás király alatt szolgabíró volt, és tanúkihallgatás ügyében járt Budán. Onnan van ez az első okleveles emlék. A család pecsétje a XVI. századból való, egy páncélos kar, felette csillag, ez volt a családi címer. Ismert dolog, ugye, hogy a kisnemesség a királyt szolgálta, ami azt is jelentette, hogy ha háború volt, mennie kellett. A Forgon Mihály-féle Gömör–Kishont vármegye nemes családjai említik, hogy a Bettések harcoltak Rákóczival és az 1848-as szabadságharcban. Ezek lennének az őseim apai részről, anyai részről pedig az Adorjánok, akik a várjobbágyok időszakából eredeztethetőek. Ezek várkatonák voltak a balogi várban, s amikor a várrendszer felbomlott a XIII. században, akkor Felsővályban földeket meg erdőket kaptak. A múlt században kerültek Alsóbátkára, ahol anyám is született. Ebben az Adorján családban egyébként költő is volt, Adorján Boldizsár, aki Vörösmartynak meg Petőfinek volt a barátja. Még verset is írtak hozzá.

Ezek szerint mind apai, mind anyai ágról örökölhetted hajlandóságodat a „bűtűk”, illetve a költészet iránt. Most már azt is tudjuk, hogy őseid apai ágon zádoriak voltak, arra viszont nem válaszoltál, te hogyan kerültél vissza a faluba?

Anyám négy-öt éves koromban depresszív pszichózissal végleg bekerült az intézetbe Pelsőcre. Állítólag ez még gyermekkorából volt eredeztethető, amikor is nagyapámat nagyon várták vissza a háborúból, de nem érkezett meg, mert Diószegnél lelőtte egy részeg orosz katona. Ekkor vált ő búskomorrá, s az idő múlásával ez a betegség egyre inkább elhatalmasodott rajta. Én nem is emlékszem rá máshogy, csak a betegágyból. No, miért is mondom ezt, azért, mert ekkor kerültem Zádorba, apai nagyanyám nevelt fel. Apám több helyen is tanítószkodott, aztán 1960-ban újra megnősült, egy szlovák asszonyt vett feleségül, így született még két féltestvérem. Ők Kisveszverésre, mostohaanyám szülőfalujába költöztek, ez Betlértől van vagy két kilométerre. Én ragaszkodtam nagyszüleimhez, ezért aztán csak nyaralni jártam hozzájuk. Nagyanyám nagyon fiatalon ment férjhez, tizenhét évesen, úgyhogy amikor én hozzá kerültem, még mindig fiatal asszony volt, nekem olyan, mint az anyám. Nagyapám jóval idősebb volt nála, egy csendes parasztbácsika, aki megjárta az első világháborút. Nagyon szép gyermekkorom volt, én nem is tudatosítottam, hogy mi zajlik körülöttem. Hatalmas parasztudvarban nőttem fel, lovaink voltak, teheneink, libáink, minden évben huszonöt, kacsák, tyúkok, disznó, amit csak el lehet képzelni... Csodálatos porta volt. Hatalmas fehér kutyánk, a Tisza, ő vigyázott rám, amikor gyerek voltam. Állatokkal voltam körülvéve, mert nagyszüleim a szövetkezetesítés után is állatgondozók voltak. Nagyon szerettem ezt az életformát. Már kisgyerekként is korán keltem, így pirkadatkor mindig első voltam a legelőn. Mire a falusiak föleszméltek, már az összes gombát összeszedtem. A falu határának minden négyzetméterét ismertem.

Meg, ezek szerint, mivelhogy most itt ülsz velem, a gombákat is. Kitől tanultad?

Ez életforma volt, generációról generációra maradt. Ahogy az öregek dolgoztak a mezőn, határban, a gyerekek szabadon mozoghattak. Akkor még nyitott porták voltak, minden kutyája ismert, a kulcs kívülről volt az ajtóknál, mindenhová bejáratosak voltunk. Miénk, gyerekeké volt az egész falu. Maga a paradicsom! Zádor amúgy kis falu volt, negyvenkét házában talán százötven ember lakhatott, akár egy nagyobb család. Minden évben tavasszal, mint a Nílus, kiöntött a Balog, a holtágakba szétfolyt a víz, s ahogy melegegett az idő, úgy húzódtott szépen vissza, száradt föl. De addig is a faluban a nagyobb suhancok gólyalábakon közlekedtek. Amikor megmelegebb lett a víz, úgy májusban, elkezdtünk tekenőzni. Elcsaptuk otthonról a dagasztóteknőt, s azzal próbáltunk csónakázni, de nem is volt ám az olyan egyszerű, mert billegett, mint a fene. Örökké felfordultunk vele, úgyhogy ott is tanultam meg úszni hatévesen a patakban. Akkor még nem volt szabályozva a Balog, óriási topolyafák voltak a partján, és rengeteg madár, főleg varjak. Zádorból Rimaszécsbe – az csak két kilométer – egy sáros út vezetett, szekérút, azt is Madarásznak nevezték, mert nagyon sok volt arrafelé a bíbic, a fürj, a fácán.

Iskolába is Zádorban kezdtél járni?

Nem, akkor már nem volt a faluban iskola, én Iványiba jártam, ezt körülbelül kétszáz méter választotta el Zádortól. A Hosszakon keresztül jártunk iskolába, sáros-vizes szakasz, mindig gumicsizmában voltunk. Összevont alsó tagozat működött itt, nem nagyon szerettem, nehezen tanultam meg írni. Nem szerettem a tanítót sem, mert sokat verekedett. Egy nagy botot vágott, meg kellett fogni a cipőnk orrát, és zutty, a fenekünkre, meg körmösöket osztogatott. Csípett, mint a rossz nyavalya az a mogyoróvessző! Nem is maradtam ott, csak három évig, aztán kijelentettem, hogy többet nem megyek, ha agyonütnek sem. Azt meg nem lehetett, mert oda tartoztunk, csak akkor, ha átlépek szlovák iskolába. Rimaszécsben volt csak ilyen, két kilométerre, oda íratlak be. Igaz, szlovákul nemigen tudtam, de szécsi parasztyerekek jártak

oda, meg radnótiak, szlovák talán csak három. Én első félévben csak néztem, mert semmit nem értettem. Az ellenőrzőben, emlékszem, huszonöt ötös volt. Valahogy aztán megtanultam, a mostohámtól is ragadt rám valami, úgy-hogy amikor ötödikbe visszairatkoztam Rimaszécsben magyar iskolába, szlovák nyelvből végig lépéselőnyben voltam.

Miért iratkoztál vissza, riasztott a sok ötös?

A szlovák iskola csak kényszermegoldás volt, hogy elkerülhessek Iványiból. Ily módon már nem kellett oda visszamennem, folytathattam a rimaszécsi magyar iskolában. No, meg aztán, amikor negyedikes voltam, 1964. január 1-jén a falunkban Petőfi-ünnepség volt, melyen részt vett Rigó László tanár úr is, aki később a magyartanárom lett hatodiktól, meg Ciprusz Elemér, a kémikus. Én meg Petőfi Respublika című versét szavaltam a kultúrházban valami hokedliről, mégpedig akkora hévvel, hogy a két tanár eljött hozzánk, és elbeszélgettek nagyapámmal, micsoda kár lenne, ha ez a gyerek elveszne a magyarság számára. Ötödikbe aztán, mint már mondtam, magyar iskolába mentem megint.

Szlovákiskolásként honnan tudtad te a Respublikát?

Az úgy volt, hogy háború után a falu könyvtára hozzánk került, nagyanyám kölcsönözte mindenkinek a könyveket, még a szomszéd falvakból is hozzánk jártak. Ő egyébként nagy olvasó volt, imádta Mikszáthot, Jókait. Nagyapám meg nagyon szerette Petőfit, tőle hallottam nagyon sok versét. Így tudhattam a Respublikát is, innen lehetett a nagy hevület. Én egyébként Petőfi humorát szerettem jobban.

Ez azt jelenti, hogy a mesék kimaradtak az életedből?

Jaj, dehogy. Nagyanyám rengeteget mesélt nekem, főleg Pósa Lajos meséit, gyermekverseit. Meg aztán a szövetkezetesítés előtt minden munka a falusi portákon zajlott, ahol összeültek az öregasszonyok, és ott aztán ment a mesélés, mindenféle borzalmas történetek, hiedelmek, boszorkányságok, jujha... Aztán Rimaszécsbe menve a Madarász puszta

az embernek ez mind eszébe jutott, pedig az az út amúgy is félelmetes volt. Abban a sárban, ködben oda se találtál Rimaszécsbe, mert elvittek a holtágak. Volt úgy, hogy emberek el is tévedtek, éjszaka bolyongtak, meg két napig, aztán lementek egész Lénártfalvára vagy Csízbe, mert nem lehetett átugrani ezeket a nagy vizeket. Télen viszont nagyon jó volt, mert befagyott, és lehetett korcsolyázni. Szabad volt a terep, kilométereken csak a nagy jég.

És aztán a rimaszécsi magyar iskolában hogy érezted magad?

Rögtön tiszta egyes tanuló lettem. Aztán hatodikba jöttem utánam a körzeti kisiskolából a többiek, újra osztálytársak lettünk. Például Csótó Laci, a grafikus... Vele ültem Iványiban három éven keresztül az első padban. Ő a bal oldalamon, állandóan huzakodtunk, téptük egymás fülét, úgyhogy nekem akkor a bal fülem láthatóan jobban el is állt.

Neki meg a jobb?

Hát, igen. No, de ő már akkor is nagyon jól tudott rajzolni, úgyhogy amikor a tanító nem figyelt oda, áttoltam neki a rajzlapomat.

Szeretted a magyart?

A magyar nekem lételemem volt, a környezetemből kifolyólag, a nagyszülők hatására. Meg a nagyapám egyik testvére, a Gyula bátyó adott nekem nagyon sokat érzelmileg. Különben öreg Stúrnak csúfolták a faluban, mert rossz volt a keze. 1877-ben született, és majdnem kilencven évig élt. Akkor voltam én olyan eszmélő kisgyerek, hatéves kor körül..., na, és most már tudom, hogy nagyon közel van egymáshoz a halála előtti öregember meg a gyerek, mert hasonló kommunikációs szint alakul ki köztük. Öregkorban egészen felelevenednek a gyermekévek, ahogyan az agy hal el, a gyerek meg akkor éli az első stádiumot, úgyhogy nagyon közeliék az átkötések. Így általa én 1960-ban visszakerülhettem egészen Ady születésének korába. Az ő apja meg épp így emlé-

kezhetett a századelőre, tehát, ha belegondolsz, két emberen keresztül, ilyen átkötéssel, visszakerülhetsz egészen Napóleon korába. Úgyhogy végképp nincs olyan messze az, amit mi régmúlnak hiszünk, ha élő környezetben, szervesen kapjuk, nemcsak könyvekből nézzük a történelmet. Hát így kapcsolt engem ebbe a csodálatos nagy folyamatba bele a vén Stúr.

Most meg itt már az iskoláidnál tartunk, voltak még a magyarokon kívül kedvenc tantárgyaid, tanáraid?

Nagyon jól ment a kémia, mert Ciprusz tanár úr, aki ott volt azon az ünnepségen is, nagyon jó tanár volt, parasztésszel magyarázta a kémiát. Engem annyira megfogott, hogy hatására vegyipari szakközépiskolába jelentkeztem Pozsonyba.

Újra szlovák iskola?

Nem! Nyílt akkor egy magyar osztály. Én voltam az első gömöri gyerek, aki idejött vegyipariba. Hááát..., felvettek. 1969. szeptember 1-jén kerültem ide. Mit mondjak, itt láttam először tótot nyakkendőben.

Nooo! Látod, miket beszélsz?

Nem, én ezt egyáltalán nem gunyorosan mondom, felénk betelepültek voltak, a csehek hozták őket valahonnan, szakadtak voltak, rongyosak szegények. Itt meg azt láttam, hogy fuha, mennyien vannak. Amúgy az elején csak tátottam a számat, rohadt nagynak tűnt ez a Pozsony. A vegyipari egyébként abban az időben a legerősebb iskolának számított Szlovákiában, felért egy kis főiskolával. Az első félévben csak néztünk! Olyan tanáraink voltak, akik 68-ban mellékvágányra kerültek, az öreg Vásáry, a két színésznő apja, meg Ursíny, Mácsai tanár úr, akinek szőleje volt a művelődési park felett, oda jártunk kapálni, meg borospincéje a Szeplak utcán... Nem volt rossz időszak! Havonta jártam haza Zádorba.

Érettségi után levéltáros szakra mentél?

Szerettem volna ösztöndíjasként Budapesten folytatni a tanulmányaimat, de ez valahogy nem sikerült. Aztán itt ma-

radtam Pozsonyban, s először a Komenský Egyetemre nyertem felvételt biokémia szakon.

Nofene! Kiderül, hogy tehetséges íróembereink szinte mind műszaki pályán indultak.

De nem tetszett, úgyhogy otthagytam egy szemeszter után. Nagyon bosszantott, hogy amilyen jó voltam én Rimaszécsen magyarból, mire leérettségiztem, már egy épkézláb magyar mondatot nem tudtam megfogalmazni. Elkezdtem Kosztolányi-verseket olvasni. A kollégiumban magyar szakosokkal jöttem össze, s mindezek érlelték meg bennem a gondolatot, hogy nekem is inkább köztük lenne a helyem. Közben elvittek két évre katonának, de előtte még negyed évig tanítottam Dernőn. Miután leszereltem, nem nyílt magyar-történelem szak jó ideig, így jelentkeztem a levéltársira.

Megnősültél, három gyermeked született, aztán elváltál.

Hát, igen. Másodikos koromban nősültem. A feleségemmel Feleden ismerkedtem meg egy bálban, aztán ő is levéltáros szakra jött, ide törte őt a nyavalya utánam. Mikor megszületett az első gyerek, ő Rimaszombatban maradt, és távúton végezte az iskolát, én meg persze visszajöttem Pozsonyba. Elvégezve a főiskolát Rimaszombatba kerültem a múzeumba idegenvezetőnek – más nem igazán lehettem, mert nem voltam párttag – 1600 koronás fizetéssel, abból nemigen lehetett egy családot eltartani már akkor sem. Közben, persze, megszületett a második gyerek is, úgyhogy elmentem diplomával kocsikísérőnek a fuvarozási vállalathoz. A tejet szedtük össze éjszakánként a szövetkezetektől 8000 literes tartálykocsival, s ezért a munkáért 4-5000 koronát kaptam, ami azért nagy különbség volt. 1984-ben jöttem vissza Pozsonyba, a rádióba, Karsay Kati meg Mikola Anikó beszéltek rá, hogy megüresedett egy hely, használjam ki az alkalmat, s beálltam hírszerkesztőnek. A feleségem egyedül maradt megint a gyerekekkel – akkor már megvolt a harmadik is –, Matyival, Anikóval és Tomival. Az örökös ingázást nem bírta ki

a kapcsolatunk. Később, mikor Pozsonyban lakást kaptunk, már nem sikerült összerázódnunk.

No, de te a rádióban sem maradtál meg sokáig.

Hát, sokáig... Mi a sokáig? Több mint öt évig voltam ott, 89 tavaszán jöttem el. Tűrhetetlen volt, amennyire propagálták a Bős–Nagymarost. Az akkori főszerkesztő irodájában ki voltak akasztva róla a képek, olvasói leveleket kellett szerkeszteni adásba, hogy milyen nagyon jó, és ha nem csináltam meg, a hátam mögött is betették a szöveget, szóval, nyomtak, mint tőköt a víz alá. Számomra ez elviselhetetlen volt.

Aztán elmentél gazdálkodni, emlékszem. Az hogy is volt?

Ez hosszú történet. Hol is kezdjem. No, mikor anyám intézetbe került, látogattam őt mindig, aztán nagyanyámat is, miután eljöttem otthonról, végül ő is intézetben kötött ki, úgyhogy én négyéves korom óta mindig úton vagyok ezekkel a látogatásokkal intézetből intézetbe. És amikor nagyanyám leesett lábról, ottmaradt a porta. S nekem volt egy ilyen elképzelésem, hogy visszaadják a földeket, kiveszem a teheneket, visszavonulok, s gazdálkodni fogok. Persze, olyan év volt, hogy egy szál széna nem volt, el kellett adnom mind a kettőt. Senki nem vállalta, hogy beköti őket az istállóba, míg én itt elrendezem a dolgokat, s valóban visszavonulok.

Verset mikor kezdte írni?

1976-ban, még katona voltam Kassán, onnan küldtem első verseimet Kulcsár Ferinek az Új Ifjúságba. Nyitottam egy füzetet, mert valahol azt olvastam, hogy legalább száz verset kell írni ahhoz, hogy valami legyen is belőle. Szóval, hogy gyakorolni kell. Hát, én gyakoroltam. No, aztán mint elrettentő példát közölte őket, ezeken mutatta be, mi is az a képzavar.

És amikor meglett a száz, akkor tényleg jó lett?

Nem lett jó! Már levéltáros hallgató voltam, elvittem huszonöt verset a Szemlébe Varga Imrének, aki ebből a huszonöt versből egy sort aláhúzott, hogy talán abból lehetne vala-

mit csinálni. Mit mondjak, nagyon megsértődtem. De aztán, ahogy őket útb igazította Tőzsér, ő is ellátott engem egy csomó könyvvel. Tóth Laci volt a másik szerkesztő, próbált az alkatomnak megfelelő groteszk felé irányítani. Be is skatulyázott volna rögtön, hogy groteszk költő, kész, benne is vagyok a dobozban... De ki is derült később, „bitang” tudós lett belőle, kicsit eltávolodott a költészettől, ő inkább rendszerező. Mire elvégeztem a főiskolát, megjelent első kötetem, a Bohócok áldozása, mely a Főnix Füzetek első kötete is egyben.

Jó visszhangja lett!

Inkább valamiféle váltást jelentett a szlovákiai magyar költészetben. Azóta is van itt egy olyan szemlélet, hogy Bettes előtt meg Bettes után. A fiatalok haraptak rá erre a frissebb, játékosabb formára, kialakult egy új felfogás, ami aztán az íródiásoknál jött elő, Hizsnyainál, Krausznál, és talán még Csehy Zoli méltányolta később a legjobban. Mert én valahogy olyan nyomottságot, áporodottságot éreztem az itteni lírán, s gondoltam, hogy ezekkel a belső kötésekkal, játékokkal lehet rajta valamit oldani. Ugyanezt tette egyébként Simkó Tibor a gyermekversekkel.

A nyelvérzéket, ezt a különös játékosságot otthonról hoztad?

Tulajdonképpen ez a határban fejlődött ki. Tízéves kortól kapáltunk az asszonyokkal, ment a szöveg, mondták az asszonyok megállás nélkül, a gyerek meg hallgatott, ugye. Aztán mikor megszólaltam, majd hanyatt estek, még a kapát is elejtették, olyanokat tudtam mondani. Mert az úgy van, hogy a szó él, és van egy hangulat, amelyikben a hatás működik. Erről szól tulajdonképpen az egész, adott szövegkörnyezetben egy-egy szó úgy hat, mint a bomba. És a szóban úgy él a szellem, mint hal a vízben. Ez a milió tökéletesen adott volt, hozzá még a palóc nyelvjárás...! Különös hangulata volt. Ilyen környezetből került ki Varga Imre meg Zalabai Zsiga is, épp ilyen kisfalusi palóc környezetben nevelkedtek, ahol

éltek a hagyományok. Állattartás, mezei munka, nagyanyám például még szőtt..., de minden mesterség ott volt a házban, meg ami több évszázadon át létezett, az még mind megvolt a portán. Úgyhogy szerves egységben volt az egész létezés a nyelvvel. Nem váltak annyira külön a szavak, mintha valaki városon vagy könyvből tanul nyelvet, ott másképpen éltek bizonyos dolgok. Olyan sajátos tájszavak léteztek valamikor, amik aztán teljesen kivesztek. Híznyaival próbáltuk egy időben felgyűjteni ezeket, olyan speciális szavakra bukkantunk, amilyeneket csak egy-egy faluban ismertek.

Legutóbb megjelent gyermekverskötetemben, a Hun bálban ez a milió uralkodik, gondolok a tájegység helységneveinek játékos megverselésére...

Igen, ezt tudatosan csináltam, hogy mit lehet kihozni ezeknek a falvaknak a neveiből. Csíz, Dobóca..., ezek érdekes hangulatú szavak. De ami a gyerekverseket illeti, én nem írok kimondottan ilyeneket, ez a Hun bál is úgy jött létre, hogy régebbi köteteimből meg meglévő verseimből válogattam bele olyanokat, amelyek megállják a helyüket. Tehát az nem úgy van, hogy leülök, aztán bámulom a papírt – gyerekverset kellene írni, hanem ezek is mind olyanok, amelyek egy folyamatban keletkeztek. Mint ahogy Weöres Sándor mondta annak idején, hogy nem ír ő kimondottan gyermekverseket, hanem dolgozik állandóan, aztán ami olyan, hogy a gyerekek előtt is megállja a helyét, azt különválogatja.

Szoros rokonságot érzek Zs. Nagy Lajos meg a te verseid között, és ha Petri Györgyöt olvasok is, gyakran eszembe jutsz.

Zs. Nagyot 78-ban olvastam először, a Cudar elégiát. Nagy hatással volt első verseimre. Petrit csak 87-88-ban ismertem meg. Kosztolányi rövid rímesei hatottak rám, de azt hiszem, az mindenkinek ábécé, aki játékos verssel foglalkozik. Akit viszont szerintem egy magyar költő sem kerülhet meg ebben a században, az Weöres Sándor. Ő a legnagyobb, nincs vita. Ő forradalmat teremt a magyar költészetben A fo-

gák tornáca kötetével, 1947-ben jelent az meg. Hamvas írt is róla, s őt emeli be egyedül a világirodalomba a magyar költők közül. Mást nem is ismert el, azt hiszem...

Te, örület, ahogy vagdalkozol itt nekem a dátumokkal. Fejből tudsz mindent?

Mindent nem, csak amivel foglalkozom, vagy ami érdekel. Meg hát levéltáros volnék, vagy mi...

Dolgozol most valamin?

Most tanulok. Hamvassal foglalkozom, 85-től olvasom, hogy publikus lett, mert annyira el volt hallgatva, hogy még a bibliográfiákba se került bele. Szerintem ő a magyar szellemtörténet legnagyobb alakja, át lehet vele venni az egész léttörténetet, szellemtörténetet, nemcsak az élettörténetet. Nagyon jó tanítómester, mert könyvtáros volt, egész életében cetlizett meg írt, helyettünk is átnézett mindent, ami érdekes lehetett a világirodalomból. Bár vallásos szellemben nevelkedtem, Kálvin képe lógott otthon a falon, derék református nagyapám még templomépítésbe is belekezdett a súlyos ötvenes évek kellős közepén, mégis valahogy dialektikus egységben volt bennem az istenhit meg a -tagadás. Ott volt velem a kisördög még a templomban is. Mindig elkapott a nevetés, ha a pap valami olyat mondott, sőt még temetéseken is. Megreccsent valakinek a fenekén a gatyá, mikor temették a halottat, engem majd megfojtott a röhögés. Hamvas azt hozta, hogy teljesen megbizonyosodtam, az ember nem materiális, hanem szellemi eredetű. Bár a kisördög nem hagyhat el, hogyha élni akarsz, de egyértelműen szellemi irányból lehet csak megközelíteni a létezést.

Erről jut eszembe, hogy jó barátságban voltál Dúdor Istvánnal, a furcsán tragikus körülmények közt elhunyt festőművésszel, emléktáblát is helyezettél a tiszteletére Deresken.

Ő volt a legjobb bölcséleti társalkodóm, nagyon jókat filozofálgattunk Dúdorral. Nála nem is az volt a legérdeke-

sebb, hogy festő volt, ő gondolkodóként volt érdekes. Tulajdonképpen a cinikus filozófiai iskola klasszikusaihoz lehet vetni, a diogenészi derűsebb, anekdotázgatóbb felfogáshoz, vándorlásaival, útjaival meg az életjelenségekre való reakcióival. És hát, igen, emléktáblát helyeztettem a tiszteletére Deresken a kocsmára.

Mért épp a kocsmára?

Pistának él még az édesanyja, most olyan nyolcvan felé jár, és egyedül van azon a nagy portán. Pista, ahogy eljött onnét, minden érintetlenül maradt utána, a műterme, a könyvei, az ecsetjei éppúgy ott vannak a polcon meg a paletta. És az orgona! Azonmód, ahogy leszedte akkor májusban, és beleszerelte a vázába, preparálódott abban a száraz levegőben, kicsit megbarnult, de minden úgy van, ahogy ő hagyta. Gondoltam, hogy a műterméből lehetne egy állandó jellegű Dúdor-emlékkiállítás csinálni, ha azt berendezzük. Először tárogatta is a falu, de aztán jött a húga, hogy inkább ne háborgassák az édesanyját, és így nem lett belőle semmi. De azt is ő mondta, hogy a kocsmárosnéval beszéljek. Az meg lezárta azt a részt, ahol régen a kocsmá volt, amíg Pista élt, s megcsinálta amolyan alkalmi összejöveletekre szolgáló helynek, díszteremnek, úgyhogy most már nem kocsmá. Tizenkét Dúdor-grafika került a falra, a Könyöklő Krisztus a főfalra, s az emléktábla meg azt hirdeti kint, hogy itt merített helyi ihletetket Dúdor István, a dereski festő. Ez egy kicsit szatirikus is, másrészt meg komoly, mert a gömöri szó meg adoma, meg a figurák, akiket rajzolt, azokat csak ott figyelhette meg.

Amúgy nagyon misztikus ember volt. Egy csomó csodás dolog történt az ő társaságában. Egyszer például sörözgettünk a Hét törpében Rimaszombatban, aztán menet hazafelé délután, fél négy-négy lehetett, őszi, esős nap, mondja, hogy valamit kellene uzsonnázni-vacsorázni, éhesek vagyunk. És ahol a legnagyobb forgalom van, ahol most a Tompa Mihály szobra áll, emberek jártak-keltek esernyővel, s négy vagy öt gyönyörű csiperkegomba. De az aszfalt tövében ám! Felvettük, megsütöttük, jóllaktunk. Többet ott nem lesz

gomba, szerintem addig se volt, de azt tudni kell, hogy a misztikummal a gomba függ össze a legjobban. Pista meg a gomba, csodás dolog. A gombát nem lehet direkt keresni, de még az aszfaltból is kinő, látod... Pista is, nem számítottál rá, mindig megjelent. Egyszer csak szemben jött, amíg élt, mindig... Hasonló volt még a Kenya néven közismert Pálovics Laci. Érzékenységgükkel nem élhettek sokáig. És el ne felejtsem Talamon Fonzit, nagyon jó mesélő volt, és nem csak írásban. Különösen közel állt hozzám ő is. Látod? Valahogy kimúlnak mellőlem az igazi beszélgetőtársak...

Ne ijesztteges, Pista!

Ááááá, neeeem!

Apropó! A nők. Édesanyádon, nagyanyádon kívül – és feleségeden kívül, akitől, ugye, el is váltál – más nőt hosszú beszélgetésünk alatt nemigen emlegettél. Mit gondolsz a nőkről?

Minókról? Az Új Nőről vagy az öreg nőkről?

Ne fárassz, kérlek!

Hát, mékről mit. Az, hogy szőke vagy barna vagy fekete, csak külső megközelítés, szerintem úgy nem is lehet megközelíteni őket, hogy formára. Itt vannak például a pozsonyi lányok. Olyanok, mint a kirakatbábuk. Csak formája van, lelke nincs. Nagyon nagy különbségek vannak ott, ahol él az élet, meg ahol csak formája van. Pozsonyban inkább csak formája van. Itt minden külsőség csak, nekem úgy tűnik. Nincsenek belső átkötések, annyira rideg az egész. Lehet, hogy most majd kezd egy kicsit kultiválódni, hogy mozognak a világban az itteniek is, de szerintem onnan is csak a külsőségeket hozzák.

Szereted a nőket?

Alkatomnál fogva szégyellős vagyok. Én inkább csak úgy hagyom magam elrontani, nem nyomulok. Ki kell várni szépen, nyugodtan, majd ők mondják. Kierkegaard óta úgyis

tudjuk, hogy mindig a nők! A férfiak csak hiszik, hogy ők a kezdeményezők. Á, nem! A nő kiszúrja, az ember azt persze észreveszi, hogy ki van szúrva, aztán már csak lébecolni kell körülötte, egy kis virág, ez-az.

Gyakran lébecolsz?

Há..., alkalom. Alkalom, alkalom kell hozzá, meg egy kis bor. Megy az, ha van bennem benzin. Ha nincs, bedöglik.

Örexel, kex? Érzed?

Hát, nem tudom, néha érzem. Persze, öregszem, mint mindenki, aki él. Most például felszedtem tíz kilót, érted...

Nem testileg gondolom, hanem hogy már nem mekex-breke.

Jaaa..., Tóthpált ugrattam ezzel a kexszel, a Gyulát. Ő is visszavonult, abból él, amit 72-ben, 73-ban összefotózott... A fotográfiával, ő találta ki ezt a műfajt fekete-fehérben, akkor Berlinben ezüstérmet nyert vele... Most meg..., egy film 120 korona, drága minden, piaca nincs, értékrend nincs...

Jó, de mi most rólad beszélgettünk.

Rólam, persze, hogy rólam. Hát minden, amit elmondtam, énrám is érvényes.

Kínos kicsi erdő szégyene

oly kicsi az erdő
s e barom nagy állat

bárhogyan is állhat
sehogy sem jó

hol a füle lóg ki:
akkor hall
hol a szemét nyitja:
akkor lát
hol a farkát nyújtja:
az nagyon nem illik
(nagy otromba hátát
hátsó felét látni
sem valami szép)

ily barom nagy állat
bármit is csinálhat
ha kicsi az erdő
sehogy sem jó

Száraz kex

örexel kex
mexelídültél
keveset mekex
nem verexel stexért
(nem kell a nő a szex)

örexel kex
nagy boxmeccsek hőse
(fáraszt már a dixi)
a foxnak is trotty!
startol a fekete taxi

örexel kex –
mexakad a szívem
deréxíjba horpadsz
két kissörtől berúx
csapszékben a Styx

örexel kex
hexenslusz taszigál
gyászosan brekex
mexólít egy fölhö
(ez a végső lex)

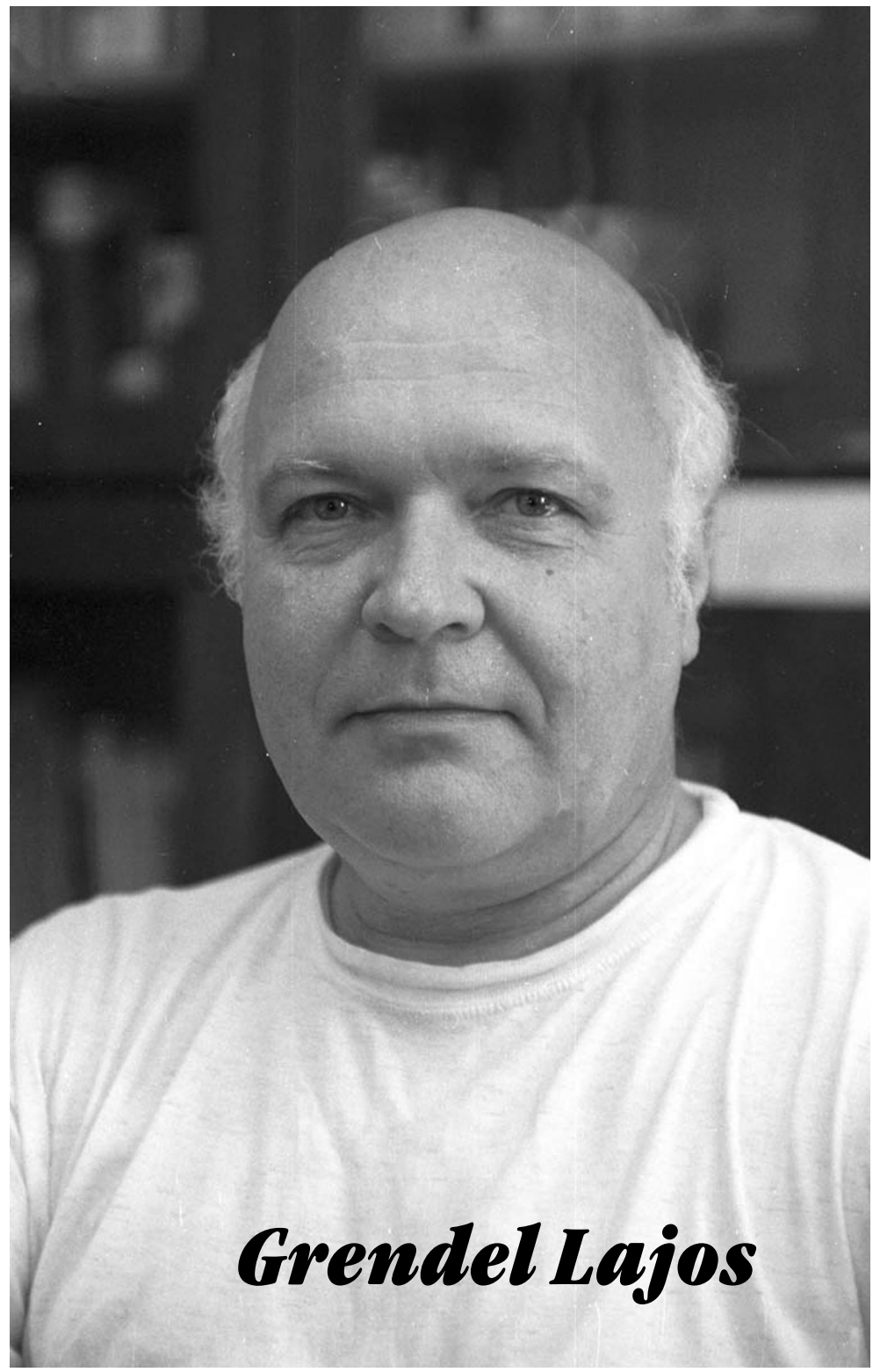
*(Bettes István: Mit tudom én?...,
Madách, 1993)*

Dél-gömöri bicebócák

1.
a csízi víz íze
csíziesen
csízi víz ízű
mért mondják hát
hogy a
csízi víznek
nincs is igazi
csízi víz íze
pedig a jó

jódos
csízi víz
íze jó
csak aki
nem érti a
vízi csíziót
mondhat az
igazi csízi vízre rosszat

(Bettes István: Hun bál, AB-ART, 1996)

Grendel Lajos

De kellemetleneket tudsz kérdezni, Györgyi!

Alig tizenennyolc évesen írtam be nagy izgatottan a naplóm-ba 1981 novemberében: „A JAIK-ban Grendel író-olvasó találkozó volt. Egyszer csak jött a Bandi bácsi és kiűzött minket, mert lejárt az idő. Szerencsére Szigeti elárulta, hová mennek, így csatlakoztam hozzájuk. Az egyik srác lakásán kötöttünk ki, s ott beszélgettünk reggelig. Olyan boldognak éreztem magam, mint akit kitüntettek. Grendel, akit annyira imádtam, amióta elolvastam két könyvét, ott ült szemtől szemben velem. És beszélt hozzám. Azt mondta, hogy 33 éves, és még semmit nem csinált. Nagyon sok jó könyvet szeretne megjelentetni.” Röpké tizenhat-tizenhét év elteltével tizenkét könyvét olvasva még mindig nagyon szeretem. Ezért is éppen vele beszélgetek a Kalligram szerkesztőségében.

Hol születél, Lajos, és miért?

Hát ez az! Ez egy olyan kérdés, mármint hogy miért születtem, amire én is kíváncsi lennék, Györgyi! És erről is szoktam

írni a sorok között, mármint nem arról, mintha tudnám rá a választ, hanem, hogy tényleg, miért is? Nekem nagyon tetszik Kosztolányi több versében, de főleg a Hajnali részegségben meg a Szeptemberi áhítatban visszatérő motívuma, hogy ő itt egy vendégségben volt a földön. Nekem ez rendkívül szimpatikus, mert magam is úgy érzem, hogy az ember vendégségbe jött ide minden gondja, problémája és konfliktusa mellett, ezért az ember kiválasztottnak és szerencsésnek érezheti magát...

Szerencsésnek, jól értettem?

Igen, szerencsésnek, hogy része volt ebben a vendégségben.

És aszerint is élsz, mint aki vendégségben van csak?

Hát, azt hiszem, hogy egy kicsit igen.

Nem piszkítasz az asztalra.

Például.

Másképp fogalmazva: ez annyit is jelent, hogy te úgy érsz itt magad, mint aki nem otthon van?

Igen. Úgy érzem magam, mint aki valóban látogatóban jár itt a két semmi között, illetve majd kiderül, hogy eztán mi lesz... De jó ezt, a létezést – azt hiszem – így felfogni, hogy az ember tényleg látogatóba jött. A végtelen időben egy rövid, ahhoz a végtelen időhöz viszonyítva tényleg csak egy töredék másodpercre. De hogy aztán minek, és kinek milyen célja volt ezzel, mi értelme van tényleg ennek, azt már nem vagyok kompetens megérteni.

És azt, hogy miért éppen oda, ahová jöttél, ugye. Tényleg, te hová is jöttél? Egy polgári családba?

Lévára. Hát, igen, inkább úgy mondhatnám, hogy polgári családba és egy szerencsétlen pillanatban, mert 1948-ban jöttem, amikor polgárnak lenni éppen kezdett ciki lenni. No, de tényleg, ha már a polgárságnál tartunk, akkor el kell mondanom, hogy a mi családunk egy újsütetű polgári csa-

lád volt, mert tulajdonképpen az apám volt az első polgár a családban, apám apja, nagyapám, tanító volt Farnadon. Az anyai ágon meg megint csak problematikus polgárságról beszélni, ez inkább amolyan kismemesi család volt, derék reformátusok Bars megyéből. Úgyhogy az én családom polgárinak éppen csak kezdett lenni akkor, amikor a polgári már bűnnek számított az ötvenes években, és ezt a család azért meg is sínylette egy darabig. Gondolok itt arra például, hogy ki kellett költöznünk a lakásunkból, el kellett hurcolkodnunk apai nagyanyámhoz, akinek volt egy kis kertes háza Léván, és hát a tanítónői nyugdíjából élt. S akkor ott egy szobában voltunk összezsúfolódva egészen nagyanyám haláláig négyen. Szóval a származásnak akkor ott inkább hátrányai voltak, ennek ellenére nekem csak jó emlékeim vannak az ötvenes évekből. A problémákat sohasem hozta haza az apám.

Mivel foglalkoztak a szüleid?

Apám jogász volt, bár ekkor ezt már nem gyakorolhatta, úgyhogy volt ő fizikai munkás is, többször kirúgták, tehát volt munkanélküli is, aztán egy üzemnél helyezkedett el könyvelőként. A jogászi hivatását soha többé nem gyakorolhatta már a második világháború után. Anyám háztartásbeli volt egészen 1960-ig, aztán fizikai munkás lett, egy szövőüzemben dolgozott.

Mint szövőnő?

Igen, de hát az fizikai munka, hiszen hatalmas gépeket kell kezelni, és matatni rajtuk.

Később a lakást visszakaptátok?

Nem, soha. Különböztetnem kell, az állami lakás volt. Hát, én erre nem nagyon emlékszem, négyéves voltam, amikor ki kellett onnan költöznünk, de szinte biztos vagyok benne, hogy ez egy közönséges állami bérház volt, s ott volt a mi lakásunk. Viszont visszatérve a polgári származáshoz, azért valami előnye is volt ennek akkor, éspedig az, hogy a front után is maradt valami kis könyvtár meg történelmi tudat.

Épp erre akartam rákérdezni. Említetted, hogy egy szobában voltatok összezsúfolva, maradt hely azért ilyesminek is?

Hát, igen, egy kicsit körülvettem a szellemiség, igen. Esténként esti mese helyett az Amerika hangját vagy a Szabad Európa Rádiót voltam kénytelen hallgatni, minekutána apám azt hallgatta. Ez volt akkor az altató. Érdekes időszak volt, de tényleg nem úgy él ez a korszak bennem, mint valami borzasztó nagy tragédia. Egyébként nagyon kellemes helyen laktunk Léván, egy inkább falusias, mint városi jellegű utcában, csupa kertes házzal. Sok volt a gyerek az utcában, nagyon jól éreztem magam akkor, amikor... Szóval, apám biztosan nem érezte jól magát. Azokban az években.

Aztán később, amikor iskolás lettél...?

Természetesen magyar iskolába íratlak, apám kínosan ragaszkodott ahhoz, hogy magyarba járjunk, én és az öcsém is. Ez az ő számára elvi kérdés volt, e téren nem ismert kompromisszumot. Hogy miért hangsúlyozom: mert nem volt ez nagyon jellemző a lévai értelmiségre, mert a lévai magyar értelmiség nagyobb része mégiscsak szlovák iskolába járatta a gyerekeit, tehát inkább kivételnek számított, ha egy értelmiségi vagy polgári családból származó gyerek magyar iskolába jár. Voltak persze ilyen pozitív kivételek rajtunk kívül is, akadtak orvosok, mérnökök, tanárok, akik valóban magyar iskolába íratták a gyerekeiket.

És volt Léván kilencosztályos magyar iskola?

Persze, hogy volt, alapiskola még ma is van. Sőt, az én időmben még gimnáziumi osztály is volt magyar. Ez kétszer nyílt meg Léván, valamikor az ötvenes évek közepén, aztán néhány évre megszűnt, s ha jól emlékszem, 61-ben vagy 62-ben sikerült újra megnyitni egy párhuzamos magyar osztályt a gimnáziumban, s ez talán 73-ig működött. Ma sajnos nincs, bár meggyőződésem, hogy egy osztályra való magyar gyereket a lévai gimnáziumban biztosan el lehetne helyezni, szóval létszámgond nem lenne.

Valahogy kikerültük az alapiskolát, térjünk csak vissza egy pillanatra! Ott tartottunk, hogy édesapád a magyarba íratott. Voltak-e ott valamiféle meghatározó élményeid, tanárok, esetleg akikre különösen szívesen emlékszel vissza?

Sokan voltak. Általában szerettem a tanítóimat...

Iskolába is szerettél járni?

Igen!... Igen, mit tagadjam, ha egyszer így volt. Tényleg szerettem járni iskolába, és nagyon sok jó tanítóm volt. Szerettem tanulni, többé-kevésbé jó tanuló is voltam, de inkább többé, mint kevésbé. Voltak tantárgyak, amelyekben jobb voltam, voltak, amelyekben gyöngébb. Főleg a társadalomtudományi tantárgyakat szerettem, meg a történelmet, a földrajzot, a magyart, szerettem a matematikát is. A fizikát meg a kémiát már nem annyira, talán mert az már egy kicsit konkrétabb, gyakorlatiasabb. A matematika a maga nemében egy elvont tantárgy, én pedig egy elég kétbalkezes ember vagyok. S az ilyen egyéb fizikai törvények, melyeket demonstrálni lehet, ugye, a gyakorlatban is, az nem különösebben nekem való dolog. Nem beszélve ezekről a mindenféle egykarú emelőkről meg csigákról, meg arról a sok borzalomról, ami nekem legalábbis úgy tűnt. Szóval a társadalomtudományi tárgyakat szerettem, meg a matematikát.

És ez összefügghetett esetleg azzal is, hogy milyen tanítóiid voltak?

Is-is. Mert elmondhatom azt is, hogy jó tanítóim voltak, viszont a történelmet, az irodalmat vagy a földrajzot, azt én otthon szerettem meg. Sőt, még a biológiát is! Egyik kedvenc könyvem gyerekkoromban Brehm Az állatok világa volt. Kilenc-tíz évesen ornitológus szerettem volna lenni, nagyon érdekelt a madarak élete. Egyszer egyik szomszédától még távcsövet is kaptam, hogy könnyebben tanulmányozhassam őket. Szóval voltak ilyen bogaraim...

... illetve madaraid. Olvasni szerettél-e?

Igen, de sokáig csak unszólásra. Amikor olyan nyolc-kilenc éves lehettem, apám keserves erőfeszítéseire kezdtem el Verne-könyveket olvasni, de utána beleszerettem Vernébe. És hát akkor, az ötvenes években megjelent vagy egy tucat Verne-regény, s én azokat sorban olvastam. Ugyanígy voltam aztán Jókaival, tizenkét-tizenhárom éves koromban. Szintén unszólásra kezdtem bele, aztán úgy megszerettem, hogy rengeteg Jókai-könyvet olvastam el, és ma is örülök neki. Már csak azért is, mert Jókai amolyan kiegészítő olvasmány volt a történelemhez. Jókai, ugye, végigkalandozza Magyarországot a török időktől kezdve a szabadságharcig, illetve szinte a kiegyezésig, néhány könyve akár történelmi illusztrációként is felfogható. Szóval egyrészt azért szerettem, mert ami a történelemkönyvekben száraz adat, az Jókainál emberekben, hús-vér figurákban, helyzetekben, konfliktusokban elevenedik meg. Másrészt nagyon szerettem Jókainak a humorát. Amiért a Jókai-regényeket el szokták marasztalni, hogy az anekdotikus elemek megbontják a szerkezetet, vagy éppen az anekdotikus elemek önállósodása miatt a Jókai-regények kompozíciójáról jobb nem beszélni, hát én éppen emiatt szerettem. Ezért szerettem meg Mikszáthot is utána. Valószínűleg alkati vonás, hogy az ember mit miért szeret. Hogy engem például vonz a humor, és Mikszáthnál már az irónia is. Sőt, azt ne mondjam, hogy Mikszáthnak a már-már cinizmusa! Úgyhogy ennek a családi környezetnek, ha úgy tetszik, polgári származásnak köszönhetően azért csak rávettem, hogy olvassak.

Ezek szerint akkor mégsem mindegy, hogy hová születik az ember?

Valószínűleg nem mindegy...

Ha nincsenek körülötted könyvek, ha nincs a jótékonyan kényszerítő édesapád, akkor nem az lennél, ami most vagy?

Lehet, hogy így van! Most képzelj el egy tehetséges, az irodalom vagy a művészetek iránt fogékony gyereket, aki jóval kevesebbet vagy szinte semmit nem kap meg a családi kör-

nyezetből, amivel ezt a tehetségét ki tudná bontakoztatni. Mert az iskola az kevés. Nem véletlen, hogy a magyar íróknak jó nagy hányada, ha nem a többsége olyan családból származik, ahol volt könyvtár. Kivételek, persze, a nagy autodidakták, de ezek mégiscsak kivételek. Jó az, ha van egy családi könyvtár! Nézzünk csak végig akár a kortárs magyar írókon, azért a jó írók zöme olyan környezetbe született bele, ahol volt könyvtár. Az indulásnál mindenképpen óriási nagy előnyt ad.

Ilyen előnnyel mentél már a gimnáziumba, és Léván jártad ki mind a négy évet?

Igen, én éppen abba a hullámba kerültem, amikor volt párhuzamos magyar osztály. De nem négyet jártam, akkor éppen csak hároméves volt, és nem is gimnáziumnak hívták, hanem általános műveltséget nyújtó középiskolának. No most, ez az iskola is jó volt. Nem tudom, ma milyen, akkor nagyon színvonalas oktatás folyt ott.

Ott is minden tanárt szerettél, nincs esetleg valaki, akit érdemes lenne külön is megemlíteni?

De, többen is voltak. A matematikatanárom például az ország egyik legjobb matematikusa volt. Csupán azért nem kerülhetett egyetemre tanítani, mert akkor ő is nagyon rossz kádernek számított, viszont bennünket meg azért taníthattott, mert komoly szaktekintély volt. Jellemző a lévai gimnázium színvonalára, hogy onnan a diákok többsége minden évben bejutott az egyetemre, főiskolára. A mi osztályunkból például egy kivételével – huszonnyolcan lehettünk – mindnyájan továbbtanultunk.

De még mindig nem árultad el egy tanárod nevét sem, Lajos. Szándékos talán ez a nagy általános elismerés?

Mint mondtam, nagyon sok jó tanárom volt, s csak azért nem akarok neveket mondani, mert félek, hogy kihagynék valakit. Nagyon régen volt ez ám, Györgyi, biztosan kifejezőnek valakit, és nem szeretném ezzel megbántani.

Arra emlékszel, mi volt az első olyan élményed, mely előrevetíthette, hogy te valaha író leszel?

Egyszer írtam egy dolgozatot, amiért a magyartanárom nagyon megdicsért, főleg a stílusomat. Egy Mikszáth-novellának kellett leírni a tartalmát, cselekményét, aztán egy kicsit elemezni. No most, ez nem azt jelenti, hogy én a homlokomra csaptam, és azt mondtam, akkor író leszek, de nem is felejtettem el, amit mondott. Írni később, egyetemista koromban kezdtem.

Addig nem is foglalkoztatott ez a dolog. Csak olvastál, matematikáztál...

Igen. Pontosan így volt. Aztán érettségi után matematika-fizika szakra jelentkeztem...

Miért is?

Matematikus akartam lenni! Illetve: volt az apámnak, aki akkor már nem élt, de egy korábbi jó tanácsa, hogy érettségi után mindenképpen valamilyen természettudományi vagy műszaki pályát válasszak, nehogy úgy járjak, mint ő. A természettudósokat és a műszaki szakembereket nem lehet félreállítani csak úgy, hiszen mindig szükség van a szakértelmükre. Míg egy jogászt vagy történészt vagy bármilyen társadalomtudóst bármikor hidegre tehetnek.

Meg talán a matematikai törvények nem változnak együtt a rendszerváltással...

Azok nem változnak, igen, valahogy így gondolkodhatott ő is. Szóval ez is hozzájárult ahhoz, hogy matematikára jelentkeztem. Aztán hamar rájöttem, hogy azért engem az irodalom jobban érdekel, és akkor kezdtem el írni is. Publikálni még nem, csak írni.

Te, és hogyan jöttél rá, engem ez érdekelne. Hogy ül az ember a matematika tanszéken egy előadáson, és hirtelen ott rádöbben..., vagy találkozik valakivel, aki a bölcsészkarra jár, vagy volt valamilyen klub, a JAIK létezett már?

Volt, persze, a JAIK akkor élte a virágkorát! Én 66 őszén jöttem fel Pozsonyba, és ennek a klubnak pontosan 66-tól úgy 70-71-ig tartott a fénykora. De nem tudom, amit kérdez-tél, arra már igazából nem emlékszem. A JAIK-nak volt akkor egy lapja, a Népművelés mellékleteként jelent meg. Folyó-iratnak nevezni nagy túlzás lenne, de nem is volt az egy egy-szerű hírmondó vagy közlöny, ennél azért több volt, mert na-gyon sok publicisztikai írás jelent meg benne. No, hát oda írtam először, mégpedig 1966 decemberében, az utolsó számba. Aztán letiltották a cenzorok ezt a mellékletet.

Mi volt ez az írás, emlékszel még rá?

Ez egy Mécs László-apológia volt. Nagy vita bontakozott ki 66-ban Mécs László életműve körül, és hát akkor én éppen Mécs Lászlót is szerettem. Ez volt az első írásom, még mint matematika szakos hallgatónak.

Aztán fogtad magad, és úgy döntöttél átlépsz?

Igen, akkor kezdtem el novellákat írni. Novellákat!?, úgy mondom inkább, hogy történeteket. De ez valahogy olyan jól esett. Egyébként borzasztó rosszak voltak, meg sem mertem mu-tatni senkinek, mert magam is tudtam, hogy nem jók. Akkor úgy gondoltam, hogy ha én erről a szenvedélyről nem fogok leszok-ni, már pedig úgy éreztem, hogy nem fogok, akkor jó lenne át-menni a bölcsészkarra. Az elhatározást az adta, hogy ha én meg akarom tanulni a szakmát, mármint az írást, akkor nekem el kell végeznem a magyar szakot. Mindegy, hogy mi lesz a másik szak, de a magyar tanszékre mindenképpen be kell kerülnöm. Úgy lu-kadtam ki az angolnál, hogy bár egy szót sem tudtam angolul, az összes párosítás közül ez volt a legrokonszenvesebb. Aztán ott-hon elkezdtem tanulni angolul, egy évet kihagytam ugyanis. A 67-68-as iskolaévet ellógtam otthon, illetve dolgoztam is egy ideig a geodéziai intézetben figuránsként...

No, milyen jól hangzik!

Igen, nagyon jól. Úgyhogy ez alatt az év alatt igyekeztem angolul megtanulni legalább annyira, hogy valahogy be-csússzak. Hát, ez sikerült.

A gimnáziumban nem tanultatok idegen nyelvet?

Nem. Akkor azt mondták, hogy nekünk a szlovák és az orosz is már épp elég idegen nyelvnek, nem terhelhetnek még egy harmadikkal.

Szóval, becsúszta a bölcsészkarra, magyar szakos hallgató lettél.

Igen. Jó volt akkor a magyar tanszék, én megtaláltam a számításaimat. Például irodalomelméleten vagy később a stilisztika-előadásokon olyan messzire is elkalandoztunk, hogy a modern irodalomtudomány különféle irányzatait is megismerhettük Zemán Lászlónak köszönhetően, tehát az akkor éppen legdivatosabb strukturalizmust meg a fenomenológiai iskolát... Szóval nem csalódtam, azt kaptam, amit vártam.

És ezután már talán jobb történeteket is írtál, mint azelőtt ott a matematika tanszéken?

Talán igen.

A Hűtlenek volt az első önálló köteted, elbeszéléseket tartalmaz. Ezek valamelyike esetleg már az említett felejthetetlen irodalomelmélet- és stilisztika-előadásoknak a hatására született?

A Hűtlenek 1979-ben jelent meg, s ebben egy úgymond korai novellám sincs, nem soroltam be a kötetbe első írásaimat. Első novellám az Irodalmi Szemlében, 1970 januárjában jelent meg, leginkább Tőzsér Árpád és Koncsol László atyai pártfogásának köszönhetően. Aztán még elég sokáig küszködtem én az írással, mert ez is egy olyan szerencsétlen időszak volt. Akkor a Szemlét eléggé nyomorgatták, hetvenes évek, ugye, kezdődött a normalizáció, kétséges volt, hogy egyáltalán megmarad-e a lap. Végül is megmaradt, többnyire közölték az írásomat, hát nem volt az olyan sok, évente egyszer vagy kétszer.

Milyenek voltak ezek az írások, emlékszel még rájuk?

Emlékszem, a legtöbbjét ma már nem vállalnám, de van olyan is köztük, amelyiket igen.

És miért nem vállalnád?

Mert rossz. Látom, hogy a fogaskereknek hol nem illeszkednek. És nincsenek úgy megírva, ahogy ezeket meg lehetett volna. Úgyhogy inkább szeretném elfelejteni. De van ott egy-kettő olyan is, amit kötetbe soha nem tettem be ugyan, de azért nem bánom, hogy én írtam.

Miután végeztél, mi lett veled?

A Madách Könyvkiadóba kerültem szerkesztőnek, akkor, azt hiszem, a tanszéknek kötelessége is volt elhelyezni valahová a végzőseit. Nekem Turczel tanár úr ajánlotta fel a kiadót. 1973 augusztusában léptem be, és aztán majdnem két évtizedre ott ragadtam. Közben persze még elvittek katonának is, ráadásul két évre, mert az egyetemi évek alatt a kötelező órákat elblicceltem.

És jó volt?

Te..., mit mondjak, hasznos volt. Mindenképpen hasznos, de félre ne érts! Én nagyon nem szerettem a katonaságot, de valahova leszállított a naturális világba, majdnem mindennap kerültem olyan helyzetbe, mikor döntenem kellett, választanom jobb és rosszabb lehetőség közül, meg egyáltalán az embereket megismerni olyan kiélezett helyzetekben, amilyeneket csak a katonaság tud produkálni...

Ez azt jelenti, hogy mint író szereztél tapasztalatokat; jellemeket, helyzeteket tanulmányozhattál...

Pontosan ilyen szempontból volt hasznos. Van egy mítosz, hogy a katonaságnál rend van és fegyelem, s majd ott megnevelik a férfiembert... Hát nehogy már elhiggye valaki! Bár nem tudom, ma hogy van, de a hetvenes évek végén, amikor én voltam katona, ennek épp az ellenkezője volt az igaz. Annál nagyobb kupleráj, mint a hadsereg, ritkán látni. Hogy csak egy finom kis példát mondjak: volt egy antialkoholista szervezet a

hadosztályunkban, a főnöke az egyik legrészegesebb katonatiszt volt. Első novelláskötetemben ez a katonai közeg, azok a jellemző konfliktusok, jellemek szerepelnek is nagyrészt.

Egyszer csak meg is nősültél.

Igen, éppen a katonaság alatt. Egy ideig kétséges volt, hogy a saját esküvőmre hazaengednek-e, mert talán elkövettem valamit, de aztán sikerült.

Valami miatt én téged amolyan kötetlen, bohém, hippiszerű fiatalnak képzeltek, s ha nem veszed rossznéven, Lajos, ennek valahogy ellentmond ez a konvencionális lépés.

Nem, Györgyi, én egyáltalán nem ilyen fiatal voltam, inkább ilyen lettem később. Akkor pedig, huszonhat évesen az volt a természetes, hogy megnősüljek, családot alapítsak, mert ezt a modellt kaptam otthonról.

Mondod, hogy ilyen lettél. Azt is tudod, mi ennek az oka?

Megváltozott a véleményem a házasságról is, az emberi kapcsolatokról is, és nem egyik napról a másikra, természetesen. Én nagyon nagyra tartom azt a kötetlenséget, amelynek persze megvannak a határai, nem valamiféle abszolút szabadosságra gondolok, hanem olyan életre, amelyet nem nyomorítanak meg mindenféle előítéletek meg sémák. Egyébként elég nehéz volt ezt legyűrni, mert mondom, én ezt hoztam otthonról. Egy ilyen példás családmoddelt. Feleségem úgyszintén, mondhatnám, hogy ez a két család nagyon hasonló lehetett.

Ebbe a kötetlen életstílusba belefér a házasság?

Persze, bele.

Azt akarom ezzel kérdezni, hogy ha újra kezdenéd, újra megházasodnál?

Mindenképpen. Szerintem azon múlik egy házasság sikeressége vagy sikertelensége, hogy a két fél mennyire tudja tolerálni a másik szabadságigényét. No most, amíg ezt az em-

ber kikísérletezi, bizonyára nagyon sok konfliktussal jár, de össze lehet csiszolódni egy bizonyos idő után.

Gyerekeitek is vannak.

Igen, már jó nagy gyerekek. Önállóak.

Mit jelentenek számodra a gyerekek? Jó, hogy vannak?

Nagyon jó. Nem tudnám elképzelni az életemet, mondjuk, egy gyerektelen házasságban.

Ha jól tudom, mindkettő nagyon muzikális...

Így van, csodálatosan énekelnek, nagyon muzikálisak, hát az biztos, hogy nem tőlem örökölték, ha erre vagy kíváncsi.

Erre is, meg arra, hogy tudom, nagyon tehetséges gyerekeid vannak, remélem, te is tudod... Mondjál már róluk valamit!

Tudom, hogynem tudnám, de hát az ember nem szívesen dicsekedik. Elégedett vagyok velük, így mondanám. Mindkettő szuverén egyéniség, ennek örülök a legjobban.

Fiad írni is szokott, lehet, hogy örökölte az írói vénádat, vagy ebben sem rád ütött?

Hát, inkább, mint a muzikalitást!

El szoktad olvasni, amit ír?

Hát persze, Györgyi!

Elégedett vagy vele?

Igen.

És te mint atyja, hasonlóan a te édesapádhoz megtámogattad valamiben vagy irányítottad őt?

Megmondom őszintén, nem.

Egyszer, majd ha sok év múlva vele beszélget valaki, el tudja-e mondani, hogy ezt vagy azt a könyvet apám unszolására olvastam el?

Igazából nem. Itt-ott elejtettem egy-egy célzatos megjegyzést, hogy talán jobb lenne olvasni, mint mindig a tévét nézni, de valójában nem erőszakoltam a dolgot.

Mondjunk még valamit a nőkhöz fűződő viszonyodról. Regényeidben kivétel nélkül negatív fényben tünteted fel őket, amolyan házsártos, zsarnokoskodó, vérszopó piócáknak...

Valóban, vannak ilyenek is, de azért a férfialakok sem sokkal különbek.

Igaz, de most a nőkről beszélünk. Ilyen rossz tapasztalataid vannak a nőkkel kapcsolatban?

Igen. Én ilyeneknek látom őket kivétel nélkül. Igyekeznek kisajátítani maguknak a férfiakat. Ismétlem, a férfialakjaim sem különbek, legfeljebb gyöngébbek.

A kivétel nélkül annyit jelent, Lajos, hogy édesanyádat is ilyennek láttad?

Nem, őt nem. Szüleim kapcsolatára úgy emlékszem, hogy ott egyikük sem dominált. Nagyon harmonikus házasság volt az övék.

Ezen kívül el tudsz képzelni ideális kapcsolatot férfi és nő között?

Csak elképzelni tudok, Györgyi.

És hogy néz ki ez a te képzeletedben? Mindenki azt csinál, amit akar?

Nem! Mindenki azt csinálja, amit én akarok.

Hát, ezt tényleg csak elképzelni lehet.

Igen, ezt csak elképzelni lehet.

Azt viszont még elképzelni is nehéz, legalábbis nekem, hogyan kerültél te a Csemadok alelnöki tisztségébe, mikor még nem is olyan régen posztsztálinista szervezetnek nevezted?

Talán éppen ezért. A Csemadok mélységes válságba került az elmúlt években, s a szónak a jó értelmében olyan átalakuláson megy keresztül, ahol az alapszervezeteknek kell bizonyítaniuk, hogy életképesek. Megszűnt a központi irányítás, decentralizálódott a Csemadok, és engem megkerestek, javasoltak a választmányba. Én ezt társadalmi munkában csinálom, mert ha hozzá tudok járulni ahhoz, hogy ennek a szervezetnek az arculata megváltozzék és igazodjék a mai kor követelményeihez, akkor miért ne segítenék. Amennyire persze tőlem telik.

Segítettél 89 novemberében is, csináltad a forradalmat, politizáltál, gondoltad akkor, hogy ezért csinálod?

Nem, határozottan nem ezért csináltam, ami most van. Úgy hittem benne ott a pódiumon, mint te a tömegben, kint a téren.

Idealista vagy?

Inkább, mint materialista.

Vagy realista?

Inkább, mint idealista.

Talán ezért vonultál vissza olyan hamar az aktív politizálástól?

Nem feltétlenül, inkább úgy fogalmaznék, hogy sosem voltam annyira megszállottja a politikának, hogy hajlandó lettem volna ezért minden mást föladni. Márpedig ha komolyan csináltam volna tovább, abba kellett volna hagynom az írást.

Nagy kár lett volna, hiszen elmondhatjuk, hogy a legelismertebb magyar író vagy Szlovákiában, egy csomó hazai, magyarországi, sőt külföldi díjat is kaptál...

No! Azért ne vigyük túlzásba, Györgyi! Egy külföldi díjat kaptam, ez a Kristal Vilenica, melyet egy közép-európai írótalálkozó keretében osztanak ki minden évben Szlovéniában. Ezt 1991-ben Az onirizmus tréfái című novellámért én kaptam.

Mellette még van Madách-díjad, megkaptad a Szlovákiai Írók Szövetségének díját, a Magyar Írók Szövetségének díját, a Déry Tibor-díjat, József Attila-, Füst Milán-, Ady Endre-díjat és ki tudja még, mit ki nem hagyok... Kossuth-díjad még nincs?

Nincs, Györgyi.

*Nem baj, majd az is lesz. **

Várj, azért akkor beszéljünk arról is, hogy én komoly kritikákat kapok, elmarasztaló, bíráló sorokat, ne csak a díjakat emlegessük! Az nem úgy van csak, hogy kapom a díjakat, és glória a fejem fölött, és az Úr áldása rajtam! Ezt már csak azért mondom, hogy el ne túlozzuk itt ezekkel a díjakkal. S bár a kemény kritika természetsszerűleg senkinek sem esik jól, de ha az ember ezen túlteszi magát, akkor mégiscsak egy pozitív érzéssé alakul, mert hiszen arra utal, hogy amit írtál, az él. Vitát provokál, ellenvéleményt provokál, ezek szerint nem egy halott szöveg. Az lenne a legborzasztóbb, amit el tudok képzelni, ha egyszer csak olyan szoboralakká válnék, akit nem lehet kritizálni.

Utolsó regényed az És eljön az Ő országa 1996-ban jelent meg, amiért megintcsak Madách-díjat kaptál a múlt év júniusában, ugyanakkor, mint mondod, bizony, bíráló sorokat is. Te mint írója meg vagy vele elégedve?

Egy tekintetben vagyok vele megelégedve, hogy sikerült azt a regényszerkezetet megcsinálnom, amit én magamnak elképzeltem. Mégpedig, hogy három különböző elbeszélő van, és hármuk közül mindegyik írja a másik kettőt anélkül, hogy valamelyiküknek is kitüntetett pozíciója volna. Hogy aztán ez jó-e vagy nem, hogy érdemes-e egyáltalán egy ilyen fajta regényt írni vagy sem, az más kérdés, nem is az én feladatom, hogy eldöntsem.

Most éppen mit csinálsz?

Most? Hát, most éppen veled beszélgetek, Györgyi.

Haha.

No, jó, most éppen nem írok semmit, ha ez érdekel. Most tanítok. Szeptembertől ugyanis huszadik századi magyar irodalmat adok elő a bölcsészkaron. Nagyon élvezem, mert ez régi vágyam volt, csak valahogy sosem jött össze.

Elégedett vagy?

Igen. Alapjában sosem voltam elégedetlenkedő. Most viszont, hogy pár hónap múlva ötvenéves leszek, már olyan dolgokat is jobban meg tudok becsülni, amelyeket fiatalabb koromban esetleg nem. És egyre inkább azokat az embereket, írásokat és helyzeteket szeretem a legjobban, amelyekben a tragikus dolgok komikusan jelennek meg és fordítva. Mert minden tragikus eseményben ott a komikum, s én azonnal meg is látom.

Hát, kedves Lajos, akkor a jó Isten éltesen sokáig, s mivel kitűnő a humorérzéked, s mert tudom, szeretsz, így azt is mondhatom: míg a hajad meg nem nő bokáig.

Valóban, Györgyi, azt mondasz, amit akarsz.

Köszönöm, Lajos.

Én köszönöm.

Hogy fogjuk így befejezni?

Vége, Györgyi.

* Grendel Lajos 1999-ben Kossuth-díjat kapott

Egy varroda titkai

A házasság, amint az köztudott, két ember, egy férfi és egy nő magánügye. Az én házasságom Zsófival azonban különbözött a szokványostól, s anélkül, hogy áthágtam volna a monogámia falait, hármásban éldegéltünk kettesben, mert a Párt ott kísértett minden lépésünkben, követett, mint az árnyékunk, s még az ágyunkba is bebújt. Egyszer, amikor már testem-lelkem unta a misszionárius pózt, s egy kis fantáziálásra biztattam páromat, Zsófi felháborodottan mondott nemet. Érvelése pedig, enyhén szólva, meghökkentett.

– A párt bizonyára nem helyeselné – mondta. – A párt tartózkodásra int a perverzióktól.

Láttam, hogy házasságom hamarosan zsákutcába jut. Pedig boldognak indult, éppen úgy, mint a többi szokványos házasság. Miután beléptem a pártba, lediplomáztam és kitöltöttem sorkatonai szolgálatom egy évét, apósom a szárnyai alá vett, s olyan lakodalmat csaptunk, hogy Zsófi pezsgőben mosott lábat, a testemet pedig összekente kaviárral, amikor a vendégsereg ütemes tapsa kíséretében éjféltajt elvonultunk a hálósobánkba. Akkor még nem sejtettem, hogy ez lesz az utolsó kicsapongása. Egy madame Rekamiéval feküdtem le, s reggel egy Jeanne d'Arc kelt fel mellőlem.

Esküvőnket, boldogságom legintenzívebb és legönfeledtebb óráit és napjait azonban megkeserítette apám furcsa költözködése. Apám már újra egyszerű suszter volt, a pártból hatvannyolc után kizárták, s ő bosszúból megtért az anyaszentegyház kebelére. Pártagságomat helytelenítette, mindenféle goromba leveleket írkált nekem, s esküvőnk alkalmából templomi szertartást követelt, amelyről Zsófi és apósom, természetesen, hallani sem akart. Csúnyán összevesztünk, s ennek az lett a következménye, hogy apám megüzent, pogány szertartásra nem jön el, és érvénytelennek tekintti frigyünket. Bosszúságomat látva, apósom kompromisszumot eszelt ki. Eldöntöttük, hogy az esküvőnket követő má-

sodik hét végén az egész ceremóniát megismételjük a szülővárosomban, titokban, apám és két tanú jelenlétében. Kompromisszumra apám is hajlott, és azonnal beszélt a helyi plébánossal. Mindent nagy titokban, de alaposan megszerveztünk és előkészítettünk. Megegyezésünk értelmében én autóbuszon, Zsófi vonaton érkezett volna inkognitóban a helyszínre, én egy nappal korábban, hogy előkészítsem a terpet, meggyónjak és megáldozzak. A plébános Istennek is tetsző cinkosságával sem volt semmi hiba. A bonyodalmakat ezúttal Zsófim okozta. Az utolsó pillanatban megmakacsolta magát, kijelentette, hogy ő nem farizeus, és legfőljebb a Tökére hajlandó esküt tenni, a Bibliára semmi szín alatt. Nagy haragban váltunk el, titokban azonban bíztam benne, hogy megjön az esze.

Nemcsak az esze nem jött meg, ő sem. Szombaton déli egy órakor apám és a két tanú jelenlétében ott álltam a katolikus templom oltára előtt, szemben a plébánossal, aki fenyegetően közölte velünk, hogy mindkét lába visszeres, tavaly trombózisa volt, s egyébként is hamarosan el kell mennie meggyóntatni egy még nála is betegebb özvegyasszonyt.

– Hol a menyasszony? – kérdezte szigorúan.

Hátul apám és a két tanú (ők is suszterok voltak) tekintete súlyos gerelyként döfődött a hátamba. A pap úgy nézett rám, mint aki tegnap kapta meg a pallosjogot.

– Reggel, amikor lelépett a vonatról, eltörte a lábát – mondtam.

A plébános vékony szája résnyire szétnyílt, s fogai mögül hatalmas sziklák görögtek elő.

– Isten házában vagy, fiam, nem a piacon. Itt ne hazudj!

Kis türelmet kértem. Csodára vártam, valami jelenésre vagy akár Utolérhetetlen Énem sűgására. Mindez, sajnos, elmaradt. A türelmi idő pedig hamar letelt. Kétségbeesésemben a lélekjelenlétem is elinalt, kapkodni kezdtem.

– Nem lehetne megejteni a szertartást a feleségem nélkül is? – érdeklődtem óvatosan. – Mint, mondjuk, távházasságot. Ahogy a Vietnamban szolgáló amerikai katonák... Ugye, érti, atyám?

A pap szájából azonban csak újabb sziklák görögtek elő, még félelmetesebbek, mint az előbb.

– Lehetne – mondta öblös hangján. – De nem nálunk, fi-am. Fordulj a mohamedán egyházhoz. – És elment.

Megszégyenülve kullogtunk ki a templomból a nyári verőfénybe. Apám előbb vészajtóslóan szuszogott, majd a megszeppent tanúk jelenlétében bibliai indulattal ragadta meg a galléromat.

– Ki vagy átkozva! – dörögte, és ő is faképnél hagyott.

Minden jel arra vallott, hogy valóban fényes jövő előtt állok, most aztán megfogtam az Isten lábát. Visszatérve leningrádi nászutunkról, apósom közölte, hogy kitűnő állást szerzett nekem, másnap reggel jó korán elvisz a munkahe-lyemre.

Reggel fölkerelkedtünk, beültem mellé a Škodájába, és élénken érdeklődtem leendő hivatásom felől. Apósom azonban csak titokzatosan mosolygott, majd meglátod, hogy tet-szeni fog, mondta. Egyébként egy szót sem sikerült kihú-znom belőle. Egy darabig a centrumban köröztünk, látszólag cél nélkül, mintha valaki követne bennünket, s mi most meg-tévesztő manővereket hajtunk végre. Aztán usgyi, ki a fész-kes fenébe, a külvárosba, mindenféle gyárudvarok, ócska-vastelepek és lerobbant bérházak közé. Egy föltehetőleg örökre elnémult és bedugult gyárkémény mellett leállította a kocsit, gondosan körülnézett, és foghegyről odavetette:

– Innen gyalog megyünk.

Valamiféle síneken keltünk át, és garázsok közti sikáto-ron, amíg egy vadonatúj épülethez nem értünk, amely első pillantásra lakóháznak tűnt. A ház földszintjén varroda működött. Nem akartam hinni a szememnek, amikor ebbe a varrodába vezetett be.

– De hát mit fogok én itt csinálni? – kérdeztem megrökö-nyödve.

– Aligazgató leszel – mondta.

– Egy varrodában?

– A fenét! – mondta.

– De hát ez egy varroda!

- A fenét! - mondta újra.
- Hát akkor micsoda?
- Kutatóintézet - felelte legnagyobb elképedésemre.

Bejelentésétől elment a hangom, mert ha ez a varroda minden látszat ellenére tényleg kutatóintézet, akkor az én találkozásom Einsteinnel is valóság volt, és nem látomás. A helyiségben, ahová beléptünk, hamisítatlan varrólányok ültek hamisítatlan varrógépek mellett, és olyan illedelmesen köszöntek, hogy nyilvánvaló volt, apósom gyakran megfordul náluk. Gyanakodni kezdtem, hogy ez a varrodának álcázott kutatóintézet tulajdonképpen titkos bordélyház, s nagyon vegyes érzelmekkel köszöntem vissza a lányoknak, akik mind valamilyen munkás egyenruhára varrtak fel gallérokat. A legkülönösebbnek azt az öregasszonyt találtam, aki a sarokban ült, és zoknit stoppolt. Ő hát a madám, gondoltam. Föltevéseim építménye azonban kártyavárként omlott össze a következő pillanatban. Az egyik lány leejtett egy ollót, s amikor lehajolt érte, pöttyös köténye zsebéből egy pisztoly hullott a padlóra. Eltátottam a számat. A lány arca vörösré változott, apósom pedig ordított velem, mint egy huszárkáplár.

- Ez még egyszer elő ne forduljon!

Megragadta a karomat, úgy vonszolt tovább. Kicipelt a folyosóra, és betuszkolt a liftbe. A harmadik emeleten szálltunk ki. Itt szintén egy varrónőbe botlottunk, apósom megkérdezte, hogy a főnök bent van-e. A gyanús varrónő biccentett, fáj a feje, suttogta. Ahogy fordult, hogy beszálljon a liftbe, fenéke nekiütődött a liftajtónak, s olyan hangot hallatott, mint egy bádogdob. Engem ekkor már a szökés gondolata foglalkoztatott. A főnököt Svätózár Embernek hívták, öregebb volt, mint a Via Appia, s pipázott, mint egy török bazáros.

- A vejem - mutatott be neki az apósom.

- Üdvözlöm - mondta a karosszékből Svätózár Ember, s annyira lenézett, hogy még a pipáját sem vette ki a szájából.

- Česť práci! - mondtam ijedten.

Így estünk túl a bemutatkozáson. Főnököm még egy mondat erejéig volt hajlandó leereszkedni hozzám.

- Öreg vagyok - mondta.

Ez volt az első mondat, amit én is értettem ebben a furcsa házban. Aggasztott apósom elfogódottsága is. Láttam rajta, hogy fél ettől az öregembertől, és csaknem hason csúszik előtte. Később, már a személyzeti osztályra menet, megszűgta, hogy Svätozár Ember öreg harcos, s valami különös betegségben szenved, mert se állni, se feküdni nem tud, csak ülni. Ülve is alszik. Két kocsikísérő hozza be minden reggel székestül a hivatalába, és délután ugyanez a két kocsikísérő viszi haza ugyancsak székestül egy furgonban, amely péksüteményt szállító autónak van álcázva a nagyobb biztonság kedvéért.

A személyzeti osztályon egy kecskeszakállas ürge fogadott, aki hol Trockijra, hol Bulganyinra emlékeztetett, s nagy előzékenységében majdnem kezét csókolt nekem. Mindenféle űrlapokat dugdosott az orrom elé, alig győztem kitölteni valamennyit. Közben vicceket mesélt, vadászkalandjaival szórakoztatta az apósomat, és nagy igyekezetében fölborította a tintatartót. A tintatartóban valami különös tinta lehetett, mert előbb kékből sárgára színeződött, majd sisteregve elpárolgott, kicsi krátert hagyva az asztallapon.

- Sebaj - vigasztalt nyájasan a kecskeszakállas. - Majd hozatok a kantinból.

Én közben reszkető kézzel bajmolódtam a nyomtatványokkal. Amikor a „foglalkozása” rovathoz értem, kénytelen voltam felvilágosításért folyamodni az apósomhoz.

- Írd be azt, hogy varrónő - mondta könnyedén.

- Na nem! Azt már nem! - jajdultam egy nagyot.

- Jó, akkor írd azt, hogy kutató.

- Miféle kutató? - jajgattam tovább.

- Hát tudományos kutató. Miért, milyen kutató lehet valaki egy kutatóintézetben?

Híába fogant meg bennem újra a szökési terv, már éreztem, hogy nem lesz bátorságom a szökés kivitelezéséhez. A kecskeszakállas személyzetis egy pisztolyt nyomott a kezembe.

- A varrónők megbízhatók ugyan - mondta -, de az ördög sosem alszik... Jöjjön, megmutatom az irodáját.

Hivatali szobám birtokbavételénél apósom nem volt már jelen. A kecskeszakállas személyzetistől megtudtam, hogy az intézet, amelynek egy csapásra második embere lettem, nem titkosan, csupán rangrejtve működik, és pontos neve a Szlovák Tudományos Akadémia és az SZLKP KB Anabázisvizsgáló Kutatóintézete (röviden: AKI). Engem pedig a párt és az Akadémia bizalmából az Anabázisvizsgáló Kutatóintézet Főcsoportfőnöksége első igazgatóhelyettesévé neveztek ki. Közvetlen főnököm egy van csupán, Svätozár Ember akadémikus, a főigazgató. Az intézetben az a szokás, hogy a varrónókat a keresztnevükön szólítjuk, a vezető dolgozók és a tudományos kutatók pedig fedőnevet használnak. Az ő fedőneve például Microfil, legyek olyan szíves, ezentúl mindig így szólítsam őt, és keressek a magam számára is megfelelő fedőnevet. Egyedül Svätozár Ember akadémikus áll fellette ennek a szabálynak, mivel ő már akadémikus és a Szovjetunióban is ezen a néven ismerik.

- Jó - mondtam. - Legyen akkor az én fedőnevem Gulag.

- Nagyon humoros - mondta szárazon Microfil. - De nem gondolja, hogy ez egy kicsit provokatív fedőnév? Szovjet elvtársak is járnak hozzánk.

- Jó - mondtam engedékenyen. - Akkor legyek Péter cár.

Microfil megvakarta a kecskeszakállát.

- Ez már jobban hangzik.

- És mi lesz a dolgom? - kérdeztem.

- Ellenőrizni, aláírni és továbbítani az akadémikus elvtársnak.

- Mit kell ellenőriznem?

- Mindent - mondta Microfil.

- Ezt nem értem.

- Ahogy mondtam: mindent. Ne féljen, mindnyájan bízunk Önben, Péter cár. Kitűnő referenciái vannak.

Azzal magamra hagyott. Hivatali szobám szemközt helyezkedett el az akadémikuséval, inkább csarnoknak volt nevezhető, mint dolgozószobának, s nagy ablakából raktárakra lehetett látni. A raktárak között a nap minden szakában

varrónők szaladgáltak. Ezek a varrónők olyan serényen dolgoztak, mintha robotok lennének. Az ablak tőszomszédságában, közvetlenül a függönyzsinór mellett, egy hatalmas földgömb állt. Akkor volt, mint egy bazilika kupolája, azt hiszem, kétszer is belefértem volna. Máskülönbén hivatali szobám hivatali szobához hasonlított: voltak benne szekrények aktákkal, állólámpa, íróasztal, kis asztal, közepes asztal, fotelok, székek, Husák-kép, miegymás. Még írógép is kettő. Amit a földgömbön kívül furcsálltam, az az egyik szekrény tartalma volt. Ez a szekrény ugyanis akták helyett befőttekkel volt tele, s mindegyik befőttesüveget halálfejes címkével látták el. Érdeklődésemre, hogy mi a rendeltetésük, azt a lakonikus választ kaptam Microfiltől, hogy végszükség esetén meg kell semmisíteni őket. És addig? Nem szabad konzumálni, figyelmeztetett Microfil. Még mindig nem értettem, mit keresnek éppen az én szobámban. Microfil sem tudta, vagy hazudott. Biztosított róla, hogy amikor ő ide került, ezek a befőttek már itt voltak, és senki nem nyúlt hozzájuk azóta sem. Akkor vigye innen őket, mondtam. Azt nem lehet, felelte Microfil, mert itt a helyük. Engem zavarnak, mondtam. Zavarnak majd a munkámban. Microfil sunyin vigyorgott, és alázatosan közölte velem, hogy ez szabályellenes volna, mert az intézeti rend értelmében ezeknek a befőtteknek itt a helyük az én szobámban, és nem másutt.

Első munkanapom az AKI-ban tétlenségben telt el. Dél körül felkeresett egy kövér varrónő, Bözsi néven mutatkozott be, s közölte, hogy ő a titkárnőm. Ugyanazt a fehérpöttyös kék vászonkötényt viselte, mint a földszinti varrodában dolgozó lányok.

– Minek ez a maskara magán? – kérdeztem csordultig telt jóindulattal. – Öltözködhetne divatosabban is. Megengedem.

Bözsi illedelmesen fölvilágosított, hogy ez nem divatszalon, hanem a tudományos akadémia és a párt fiókéntézménye, s hogy az ő és a többi lány önfeláldozása nélkül az AKI nem tudná teljesíteni küldetését, sőt még talán a személyes biztonságunk is veszélyben forogna. Azután ő is átnyújtott

nekem egy forgópisztolyt meg egy óncsengőt. Fölhívta a figyelmemet a szolgálati szabályzat egyik legfontosabb pontjára, mely szerint a pisztolyt a jobb felső íróasztalfiókomban kell tartanom, mindig megtöltve és kibiztosítva. Az óncsengő arra szolgál, hogy ha valamilyen kívánságom van, csöngetek vele, s akkor ő átjön az irodámba a szomszéd szobából, és teljesíti a kívánságomat. Megkérdeztem tőle, nem volna-e egyszerűbb, ha csak átkiáltok, hogy Bözsi. Tudatlanságomon Bözsi szívélyesen mosolygott.

– Ez itt így szokás – mondta. – A cseljabinszki elvtársak is így csinálják.

Délután két említésre méltó eseményben részesültem. Először is felkeresett egy faunképű tudományos dolgozó, aki már Péter cárnak szólított, az ő fedőneve pedig Vespasianus volt. Arra kért, olvassam el és hitelesítsem huszonkét oldalas dolgozatát, amely A munkaerkölcs változásai és az alkoholizmus visszaszorulása a fejlett szocializmus építésének első időszakában hangzatos címet viselte. Eszmefuttatásának minden részletére nem emlékszem már, arra azonban igen, hogy az égetett szeszek árának drasztikus emelését javasolta, valamint a botbüntetés és a matriarchátus ideiglenes bevezetését arra az esetre, ha a munkahelyi italozás mértékét nem sikerülne a napi három sör és a fél liter bor kritikus szintje alá szorítani. Következtetéseit és javaslatait kissé szigorúnak találtam, mire Vespasianus bizalmasan meggyőnta, hogy eredetileg a rendkívüli állapot bevezetését szorgalmazta, ám Svätózári Ember akadémikus, aki kissé öreg már és beteg is, éppen ezért módfelett engedékenynek mutatkozik olykor, inkább amellet kardoskodott, hogy vagy fiatal anyákból szervezzenek kocsmákat romboló különítményeket, vagy az ideológiai ráhatás módszerét alkalmazzák: rendkívüli és nyilvános pártgyűléseken lépjenek fel az alkoholizmus még itt-ott meglévő jelensége ellen. Mi az én véleményem, kérdezte.

– Dolgozza át a tanulmányát, Vespasianus elvtárs – javasoltam, mert fogalmam sem volt, mit mondhatnék.

– Már kétszer átdolgoztam, Péter cár elvtárs.

- Nem baj. Most átdolgozza harmadszor is.
- És mit gondol, vegyem figyelembe a főigazgató elvtárs javaslatait is?
- Feltétlenül – mondtam.
- És mi az Ön javaslata, igazgatóhelyettes elvtárs?
- Az enyém megegyezik a főigazgató elvtárséval – mondtam. – Munkára fel! Ne keseredjen el, én bízom önben, Vespasianus elvtárs – mondtam.

A másik említésre méltó eseményre közvetlenül a munkaidőm lejárta előtt került sor. Egy küldöttség keresett föl, amelyet Microfil, a személyzeti főnök vezetett, s két osztályvezető, bizonyos Laokoón és Kropotkin, valamint egy Szapphó névre hallgató varrónő alkotott. A befőttesüvegeket rejtő szekrény előtt sorakoztak fel, én pedig a földgömb mellé álltam úgy, hogy bal kezem mutatóujja éppen csak megérintse a földgömb kupolájának csúcsát. Zavartságukból és elfogódottságukból azt a helyes következtetést vontam le, hogy alighanem valami ünnepélyes bejelentésre készülnek. Sejtelmeim beigazolódtak. Szóvivőjük, Microfil, amint az a nagykönyvben meg van írva, előbb két lépést tett előre, majd egyet hátra. Aztán közölte velem az intézet pártalapszervezete vezetőségének határozatát. A határozat úgy szólt, hogy a jövő heti tisztújító ülésükön engem javasolnak a párt alapszervezete elnöki funkciójába. Egyhangúlag döntöttek így, tehát nincs jogom se szabadkozni, se más elfoglaltságaimra hivatkozni. A közösség akarata megfellebbezhetetlen.

- Na de elvtársak – nyöszörögtem. – Az életkorom... Különben is, még csak néhány órája vagyok közöttetek.

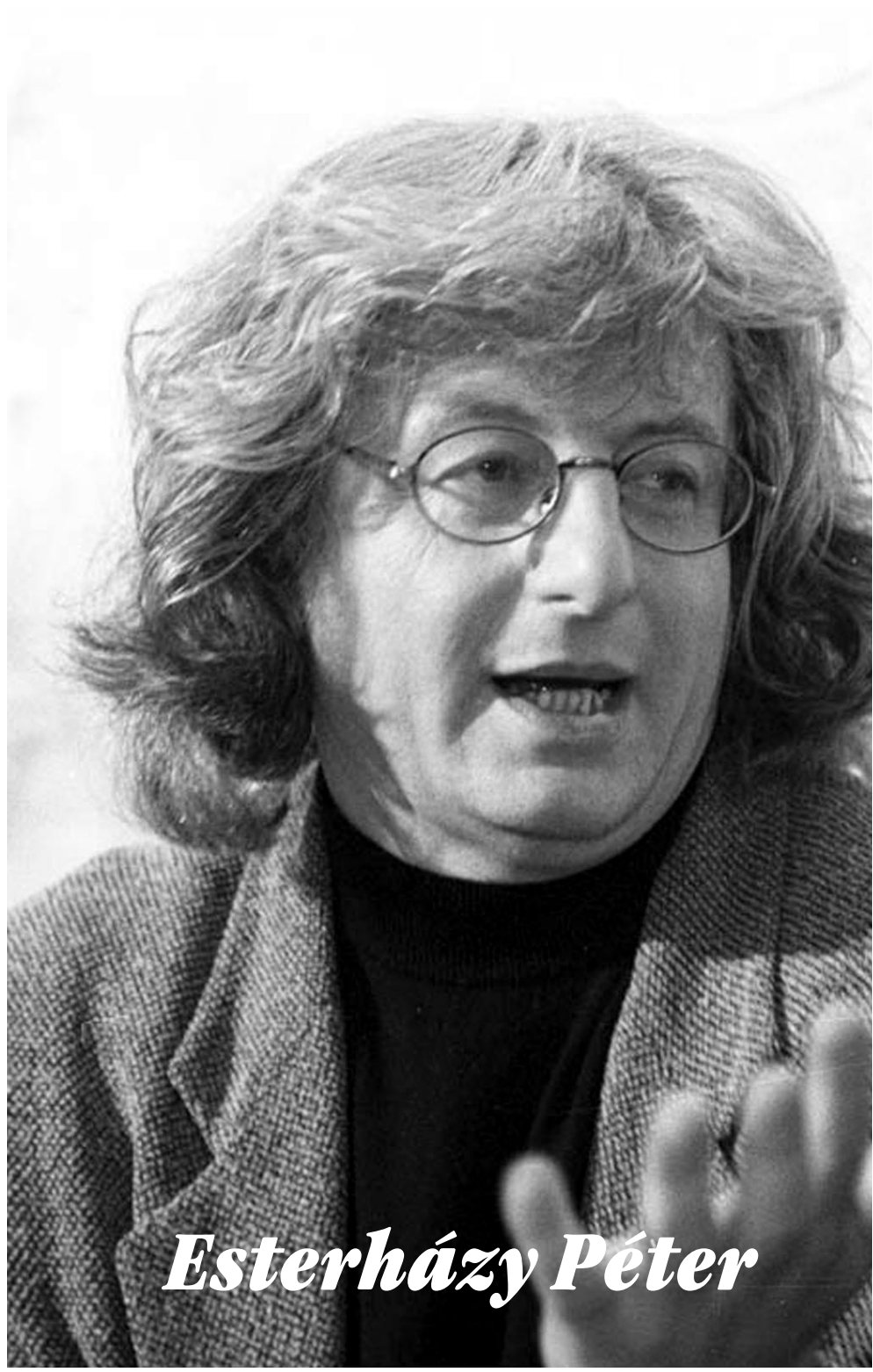
- A fiatalság nálunk jó ajánlólevél – nyugtatott meg a Szapphó nevű varrónő.

- Így van – helyeselt neki Microfil is.

- Köszönöm a bizalmat – mondtam.

Mindnyájan kezét ráztak velem.

(Grendel Lajos: Einstein harangjai, Kalligram, 1992)

Esterházy Péter

Nincs véleményem

A Bevezetés a szépirodalomba a maga nagy darab, súlyos, vaskos fehérségével kimondottan riasztott, pedig két példányban is megvolt, sikerült beszerezniünk, aztán Földes Piri is meghozta Budapestről. A szív segédigéit bár többször is olvastam, végig azzal a meggyőződéssel, hogy A szív segédei a cím. Csak mikor nagy sokára írva valamiről idéznem kellett, s leemelve a polcról hosszasan s zavartan bámulva a betűsört – itt valami gyanús, valami nagyon gyanús –, döbbsentem rá, hogy én nem is azt olvastam többször is, mit hittem. Azért szép sorban megvettünk mindent – gyűjtögető életmód –, bele is turkáltam, lapoztam, olvastam valamennyibe, de emlékszem, az Egy nő volt az első, mit egy ültőmben olvastam végig. (Hiába, a nő nem válik vízzé, gondolhatná a szerző, ha kedve volna erről bármit is gondolni.) Be kell vallanom, mégsem reptem, mikor az Új Nő főszerkesztője közölte velem – oly diadalittas arccal, hogy egy pillanatig azt hittem, megduplázta a fizetésem –, képzeld, a jövő héten Pozsonyban lesz Esterházy, s te fogsz vele interjút készíteni. Én? Mér én? Merthogy én vagyok az írókkal beszélgető pozsonyi szerkesztő. S hogy az adott na-

pon üljek ugrásra készen telefonom mellett, s mihelyt rám csörgetnek a Magyar Intézet új, Védcolöp utcai épületéből, ugorjak is, de rögvest. Napokig morogtam magamban, hogy jó, a könyv az más, az rendben van, a szöveg igen, az irodalom, pláne ha szép, jöhet, én jó befogadó vagyok. Ösztönös. De hogy mért kell nekem arrogáns grófokkal beszélgetnem, velük személyesen ismerkednem, mikor nem akarok, azt nem vette be a begyem. Hogy honnan a ronda szókapcsolat „arrogáns gróf”, melynek hangsora majdnem oly riasztó, mint a bútorraktaré, azt nem tudom. Lehet, hogy a szocialista iskolarendszer álnokul elvetett magja szökött hirtelen szárba bennem. És eljött a nap, megcsörrent, minnek csörrennie kellett, s egy kedves női hang közölte, sajnos az író úr nem ad interjút. Senkinek. Nekem sem. Helyes! Az úr írjon. Különben is, ki kért tőle?

Azon nyomban le is dobtam magamról kiskosztümöm, rizs válogat, mos, lecsepegtet, tűzálló edény, tej, vaj és a többi, akkor mi most gyereknapot tartunk. Félig fújt rizskoch a sütőmben, mikor telefon csörren, ugyanaz a hang benn, hogy szaladjak, mert az író úr meggondolta, illetve hát, hagyta magát meggyőzni. Később derült ki, Grendel Lajos volt a tettes, aki miatt a rizsem már felfújt nem lehetett. Ő győzte meg a nagy magyar író, legalább velem beszélgesen, meg fogja látni, nem bánja meg, de ha mégis, akkor őt, Grendel Lajost gyomorszájon vághatja. No, ha vághatja, akkor vállalja. Hát így kerültem én beszélő viszonyba Esterházy Péterrel. Én ránéztem, ő rám nézett, s nem lehetett tudni, melyikünk van nagyobb zavarban. Ám amikor egy elejtett valamilyen félmondatomra megjegyezte: „az is lehet, hogy mi rokonok vagyunk”, tudtam azonnal, arrogáns semmiképp, de ha nekem mondja, akkor gróf se, az biztos! Vagy tán épp azért? Azóta – rokoni alapon? – a Bevezetést is karcsú, vékony fehér könyvnek látom. S a többi mind, az Esterházy, mely egy házy nyúl csodálatos élete, a családregény, a Fancsikók, Pinták, pápai vizek s a Kalauz lettek szívem segédei és igéi, ám remélem, mindezt már az interjúból is érezni. De mi történt Grendel Lajossal? Úgy tudni,

nem lett gyomorszájon vágva. Valahogy az idő tájt műtöttek ugyan epével, ám e kettőnek egymáshoz az égadta világon semmi köze nincsen. Vérbeli, finom arisztokrata, ilyesmit amúgy sem csinál.

Ahogy Pistike képzeli, avagy Álmodik a nyomor Karinthy Frigyes modorában

Esterházy Péter Kossuth-díjas íróval az Arany Sas étteremben találkoztam. Pontosabban, ott ebédeztem éppen szokásomhoz híven, a randa világ zajától távol, elkülönített kis asztalomnál, amikor fölébem állott egy szép nagy mafla szemüveges ember, s kezeit tördelve, zavartan, megilletődötten pillogva, ám igen tisztelettudóan köszönt s bemutatkozott. Ő volt az. Lazán fölnyújtottam a kezem: – Miben segíthetek, Mester? – kérdeztem meg tőle, mert már hallottam felőle. Ő kezét csókolt, majd szóban is elismételte: – Kezét csókolom, tisztelt asszonyom.

Majd, hogy ne rabolja drága időmet, azonnal előadta, a Magyar Kultúra Házából küldték ide, s bátorították, merheszen zavarni a reggeli közben, ám ha tévedtek, ő bocsánatot kér, távozik, s vár tovább a megfelelő alkalomra. Biztatóan rámosolyogtam, majd könnyeden az üres székre mutattam: – Foglaljon helyet, jó ember, az asztalomnál, ha már idefáradt, csak nem képzeled, hogy elküldöm ebben a randa időben! –, és fejemmel a díszes étteremajtó felé bökttem, ahonnan ugyan kilátni az utcára nem lehetett, de sejteni igen, hogy rajta túl dúl a vihar. Aztán, miután leült, bizalmasan közelebb hajoltam hozzá, és a fülébe súgtam: – Egyébként, hagyjuk ezt a kezét csókolomozást, tudja, az olyan cselelődes... És bár a magyarban elég problematikus a társalgás két idegen nő, két férfi, nő és férfi, férfi és nő között, mivelhogy nincsen megoldva, ugyebár, a megszólítás, ezért én mint nő azt javaslom önnek, kedves Mester, hogy nyugodtan, gátlás nélkül és jókedvvel magázzon. Mondjuk, így: Jó napot kívánok, Maga! A kezét csókolom, tisztelt asszonyom helyett. Jó? – És biztatóan rámosolyogtam, immáron másodszor. Egészen föloldódott: – Nagyon hálás vagyok magának, Maga! Tudja Maga, maga olyan kedves..., nem is tudom..., illő-e tőlem, hogy így magára rontottam...

– Ugyan már, kedves Mester, hagyjuk az udvariassági formulákat másra, engem vigyen föl..., mondja már meg, mit akar tőlem?

Ezek után aztán megint azzal a kezdeti trémájával előadta, hogy mi szépet hallott már felőlem, hogy én lennék a Kosuth-, József Attila-, Ady Endre-, Füst Milán-, Déry Tibor-, Madách-, Fábry-, Kristal Vilenica- és egyéb díjasok legnagyobb megintertúlvolója, a legolvasottabb íróportré író, a legkedveltebb, legegényebb hangú, legjópofább legjobb po-fa újságíró. Erre én csak szárazon közöltem vele, nem vagyok újságíró, amin igencsak meglepődött.

– Neeem? És akkor micsoda? – kérdezte egyre halkuló hangon. Mivel jó kedvemben talált, s a reggelpause is lejá-róban volt, felsoroltam neki: – Szerkesztő, rendező, szerkesztő-műsorvezető, előadó, főelőadó, szakelőadó, tanár-ta-

nárnő, területi menedzser, biztosítási ügynök, leány, hűg, az a jó nagynénikéje valakiknek, sógornő, meny, barát-barátnő, nő, feleség és édesanya, de mind ember, mert ez egyre kevesebb..., de nem kellene Mekk Elekkel csevegnem ez esetben, így rögtön vissza is fordítottam a szót magyarra.

Ezek után, ha lehet, még nagyobb tisztelet sugárzott felém a nagy magyar író tekintetéből. Csak sugárzott, csak sugárzott, csak sugárzott...

- De, még mindig nem tudom, mit akar tőlem, kedves Mester?

Hát, csakhamar megtudtam. Alanyaím sorába akarta bekönyörögni, kunyerálni, konyhorálni magát, egyszóval, hogy beszélgetnék el vele, s utána azt írásban a Neue Frau dupla oldalán lehozatnám.

Mondtam neki: - Nézze, kedves Mester! Ha fölteszem magamnak a kérdést: Mi hasznom ebből? A válaszem az: Semmi! Érdekel ez engem? Nem érdekel! Szórakoztat ez engem? Nem szórakoztat! Jobb lesz ettől nekem? Nem lesz jobb! Szébb leszek én ettől? Nem leszek szébb! Lefogyok én ettől? Nem fogyok le! Akkor meg mi a fészkes, mennydörgős, nyavalyás rosszsebnek beszélgetnék én magával? Illetve, önnel, bocsánat, a Maga az én vagyok! No, meg tudná mondani, hogy minek? Hogy nem inkább a gyermekeimre, szerető, robotoló, családfenntartó férjemre, özvegy édesanyámra kéne fordítanom az amúgy is drága időmet? Meg a rizsfelfűjtamra, mely ott maradt sebtében a sütőben, félig készen, hirtelen lekapcsolva a tűzről, melyből immáron soha nem lesz se felfűjt, sem pediglen rizs, így oda a tejem, a rizsem, a mazsolám, a vaníliás cukrom, a kristálycukrom, a három egész tojásom, tíz deka vajam, két kanál rumom!?

Addig-addig szabadkoztam, vonakodtam, közben láttam, szegénynek hogy nyúlik meg az arca, a csalódottság, ugyebár..., az orra már egészen az elegáns olasz csempével kialakított padlót verte, én meg, ahogy mondtam a magamét, a nyavalyás, kicsinyes, nyomorult rizsfelfűjtamat, egyre inkább nevetségessé váltam saját magam előtt, úgy tűntem föl magamnak, mint aki primadonnáskodik... - Örület! - mond-

tam hangosan, majd megadtam magam. – No, jó, hát tudja, mit, ám legyen! De csak azért, mert Kossuth-díjas, és épp a minap utasítottam el egyet, egy ittenit, s ön, kedves Mester, ön ottani, s messziről jött ember, ugyebár, azt mond, amit akar, hát istenuccse, meghallgatom. De tényleg, csak a vendégnek kijáró tiszteletből.

Aztán, mivel még dolgom volt hamarjában, meghagytam neki, kuncsorogjon egy ideig utánam. Nagy Kossuth-, József Attila-, Ady Endre-, Füst Milán-, Déry Tibor-, Madách-, Fábry-, Kristal Vilenica- és egyéb díjasok disputájára voltam éppen hivatalos, no nem mintha érdekelt volna a dolog, de ilyenkor az előcsarnokban összegyűlt előljáróságok, híres emberek, nagy öreg bölcsek mind azt várják, megjelenjek, s szórakoztassam őket üde nőiességgemmel, okos sziporkáimmal, míg amazok odabenn társalkodnak egymással. Ezért aztán azt tanácsoltam a Mesternek, sodródjon velem együtt a tömegben, ha ragaszkodik az interjúhoz, majd csak kifáradnak egyszer a vének, s hazamennek a zenészek, magunkra maradunk, s az övé vagyok. Így is lett, miután az ott összegyűlt férfisereg kiudvarolta magát, kilihegte, kinyáladzotta (láttátok, szólt hozzám, hallottad, ideköszönt, nekem, velem kezet is fogott, rám nézett!), szép lassacskán hazatért abban a tudatban, hogy volt, igazán volt egy szép napunk. Ekkor a Mester, aki addig ott toporgott az ajtó előtt, bebátorkodott, s szerényen leült. Körmét rágva feszengett mellettem, míg elővettem diktálás magnetofonomat, hogy rámondhassa gyorsan, amit akart. Beszélt a családjáról, kedves feleségéről, akivel Kamcsatkában ismerkedett meg, négy gyönyörű szép gyermekéről, a bányáról, ahová naponta fél tíz és tíz közt lejár, aztán beszélt a nőkről, akiket legalább annyira utál, mint a férfiakat és a kutyákat. Az a véleménye, hogy igenis szükség van újságírára, mint ahogy újságírókra és újságolvasókra. De főleg újságokra. Próbáltam kicsit komolyabb vizekre evezni, rákérdeztem jellemformálási módszereire, de nem nagyon értette, miről beszélek. Egyébként is, ő nem jellemeket ír, mondta kissé ingerülten, hanem szép magyar mondatokat. Ez a kijelentése nagyon meghatott. Mert bizony, az igaz író

a lelke mélyén írja a mondatokat... ott alakul ki, ott szökken szárba a mű, ott forrong a mélyben színesen, tarka sugarakban, ott tarkállik a csodálatos kaleidoszkóp száz színbe törő üveggyöngyei közt az az élő györgyi, amiből a világsiker zamata opálzik. A Mester megnyugtatóására még fölhoztam Balzac kollégát, aki biztosan nem ismerte személyesen Rédl Margitot, akárcsak Flaubert a Jég Izabellát. Mikor úgy talál-
tam, hogy már elmondott mindent, amit akart, halkan kikapcsoltam diktálás magnetofonomat, ettől mintha kissé megnyugodott volna. Egészen bizalmas lett velem ezen kicsinyke idő elteltével, amit kettesben töltöttünk. Meg is kérdezte, bár szerényen és bocsánatkérően, mi a véleményem eddigi munkásságáról. Udvariasan közöltem vele, mennyire undorodom az öntömjénezéstől, hogy irtózom épp emiatt az egész író társadalomtól, akik örökkön örökké enmagukkal lé-
vén elfoglalva, enmagukat reklámozzák, enmagukat menedzselik, enmagukról beszélnek és kérdezzetnek ahelyett, hogy szerkesztőket, előadókat, tanárokat, menedzsereket, ügynököket, testvéreket, leányokat, nőket, feleségeket, anyákat és valakiknek azt a jó nénikéjét kérdezzetnék és figyelgetnék, hogy aztán tudnának igaz jellemeket formálni, s akkor kicsit kevesebb basszuskulccsal is elmondhatnák ugyan-
azt. Mire végére értem meglehetősen udvarias, meglehetősen hosszú mondatomnak, egészen belehevültem. A Mester bocsánatkérően nézett rám, fölemelte kicsit bal kezét, de félútról, mint aki meggondolta, erőtlenül visszajejtette..., semmi, semmi, motyogta maga elé. Megsajnáltam.

- Mondja csak, kedves Mester, mondja csak!

- Valami témát, nem tudna ajánlani, jó napot, Maga! Bocsásson meg, hogy bátorkodtam szemtelenkedni, de kifogytam, teljesen, ganz und gar kifogytam a témából...

Megsajnáltam, immáron (talán harmadszor, nem is tudom, vissza kellene számolni, de nincs kedvem)..., és eszembe is jutott egy korszakalkotó ötlet!

- Kedves Mester, kedves Kossuth-díjas Galántai (-y?) Eszterházy Péter, megvan a téma, ezért még Nobel-díjat is kaphat, felteszem, ha sikerül megvalósítania. Egy hatalmas kar-

tonlapból vágjon ki engem, s mindkét oldalamra zsinórirással, gyöngy betűkkel, kizárólag téntába mártogatott lúdtollal másolja át eddig megjelent beszélgetéseimet. No, mit szól?

Könny szökött szegénynek a szemébe, le kellett vennie a szemüvegét a meghatottságtól. Köszönöm, köszönöm, csak ezt rebegte halkán, miközben véget nem érően csókolgatta a kezem. Végre sikerült elszakadnom tőle, hosszasan integetett utánam fehér, monogramos zsebkendőjével... És akkor az esőről, arról, hogy nyújtotta karját, az esernyőről mint három testőrrel még nem is szóltam. Mint ahogyan arról sem, hogy azt hazudta, nem hazudik, amire viszont én a szintiszta igazságot mondtam, hogy én sem.

Hazafelé a sarkon összefutottam Lacival, aki elmondta, hogy amióta szegény Bohuš elment, ő nincs magánál, s hogy most is a Mikivel meg az Ottival meg a Lalival erről beszélgettek, hogy ők sincsenek maguknál. Rögtön el is mondtam neki, itt ültem a kávéházban Petyóval, ha siet, még ott éri, valószínűleg ő sem lesz magánál.

Elvégre Maga, az én vagyok!

Az interjú

Miért vonakodik az interjúadástól?

Nyegleség lenne azzal kezdeni egy interjút, hogy miért nem akarok interjút adni. De ha már így rákérdezett, visszafordítanám: Miért akarnék interjút adni?

A nyegle én vagyok, folytatom hát a témát. Például, mert ezáltal is megismerhet valakit. Jelen esetben engem. Bár belátom, megintcsak megfordíthatja a kérdést: Miért akar-nám én magát megismerni?

Nem, teljesen igaza van. Most megfogott. Viszont komolyra fordítva, ha megkérdézem magamtól: Szórakoztat ez engem? Nem szórakoztat. Fontos ez? Nem fontos. Egyre kevésbé akarok olyan dolgokat csinálni, amelyekhez nincs sok közöm. Ebbe még az is beletartozik, hogy itt vagyok egyáltalán.

Hú, de hízelgő ez rám nézve!

Ne akarjon mindenáron félreértetni! Nem kimondottan magáról van szó, nem is arról, hogy itt vagyok Pozsonyban. Mert most már, hogy itt vagyok, nagyon jól érzem magam, és magával is szívesen elbeszélgetek, csak jobban örülnék, ha kikapcsolná azt a micsodát. Persze, nyilván arányosan gondolja ezt az ember: ha sokáig nem ad interjút, akkor egyszer csak egyet ad, mert az jót tesz a hiúságának. Vagy ha megjelenik egy könyvem, akkor nem így beszélek, hiszen a könyv miatt megteszek bizonyos dolgokat, de amúgy... Ez nyilván összefügg azzal, hogy nagyon dolgozom, és akkor csak az érdekel és semmi más. A maga indoklása, hogy meg

akarok valakivel ismerkedni, valóban jó volt, de igazából én most nem akarok megismerkedni senkivel, mert ülök bent a szobámban kilenctől este tízig, és semmi más nincs is a fejemben. Épp emiatt ez a beszélgetés nagyon veszélyes, elárulom, félek is tőle, mert nem vagyok elég figyelmes.

???

Nézze, ez nem normális dolog, hogy az írók beszélnek. Az író nem beszélő állat, az író az író állat! Ez egyrészt szereptévesztés, másrészt pedig ennek a korszaknak a sajátossága, a médium ereje, meg az annak való kiszolgáltatottság, hogy az embernek örökké fecsegnie kell. Ez nem természetes dolog.

De végül mégiscsak ideült mellém.

Először arra gondoltam, hogy miért is viselkednék itt másként, mint otthon. Közben meg eszembe jutott, hogy itt mégiscsak vendég vagyok, tehát udvariasabbnak kell lennem. És minél többet beszéltem erről, annál nevetségesebbé váltam önmagam számára. Olyan, mintha primadonnáskodnék, kész röhej...

Mi a véleménye az újságírásról, szükség van rá, vagy ártalmas, mint azt néhány politikus hirdeti?

Mindenképpen szükség van rá. Az egyik legfontosabb dolog. Mert van, ugye, a nyilvánosság, de azt hiszem, az itt sem működik, mint ahogyan nálunk sem. Mégis a nyilvánosság, vagyis az újságírás az egyetlen dolog, ami kordában tartja a hatalmat. Persze, van mindenféle újságírás, van amelyik szedi be és okádja ránk a híreket, de hát mi akartuk. Mert az nem úgy van, hogy valami rossz megtestesül az újságírásban, s az olvasó meg teljesen ártatlan. Azért van újságírás, mert van újságolvasás.

Milyenek az újságírók? Valóban szemtelenek?

Neeem..., nekem nincsenek rossz tapasztalataim. Nem volt sok konfliktusom újságírókkal.

Van különbség férfi és nő újságíró között?

Van bizony!

A férfiak felkészültebbek?

Jaj, nem! Tudja, van egy konkrét nő meg egy konkrét férfi, és azok nagyon másokat kérdeznek, mert a szituáció is más. Az egyik tegyük fel a posztmodern állapotáról akar tudni, a másik a kisebbségi lét keserveiről. Egész más a beszélgetés, más a köztünk lévő viszony. De egyébként is, ha össze-szedem magam, tudnék különbséget tenni férfi és nő között.

Mi a véleménye a nőkről, úgy általában?

Nincs véleményem. Ha azt kérdezné, hogy mi a véleményem a férfiakról, úgy általában, akkor is csak hümmögnék...

Milyen viszonyban van a nőkkel, szereti őket?

Megint csak visszalököm a kérdést, mert ez csak úgy válaszolható meg, hogy milyen viszonyban vagyok az emberekkel, azt meg nem tudom. Egyébként az ilyen kérdések megválaszolásánál óhatatlanul egyféle cinkoskodó beszédmód kezdődik, ami mélyen magyar férfitulajdonság. A magyar férfiak tudnak és szeretnek beszélgetni nőkről ezen a cinkoskodó hangon. Eszerint a nő az egyszerre egy szent valaki, ugyanakkor mindet magáévá kell tenni. Ez a kettős imperatívusz lebeg a magyar férfi szeme előtt, ami egyszerre hazug, nagyképű, nagypofájú, semmiről nem szól, és ennek a verziói... Közben még azok a cinkos elhallgatások, azok a sejtelmes, sokat sejtető „tudnék én mesélni, ha akarnék” arckifejezések. Hányinger! Ennek még a közélébe sem akarok kerülni.

Arról se szeretek beszélni, mert nem is tartom nagyon igaznak, hogy létezik a női princípium, az ősök, azt meg végképp nem szeretem, ha azt mondják: de kár, hogy nem a nők irányítják a világot. Kétségkívül más világ lenne, azt nem tudom, hogy jobb lenne-e... Ez egy súlyosan férfivilág, a kultúrája is férfi, tehát egy nő mindig hendikeppel indul, vagy előnnyel, de akkor olyan előnnyel, mint a négerek meg a háromlábú borjú. Például minden kuratóriumban kell lenni

egy nőnek, a költőszimpozionon kell lenni egy feketének és egy nőnek, adott esetben zsidónak..., no most ezt lehet zavar-
nak is nevezni, de tény. És hát, ez a férfialapozottság recseg-
ropog, nehezen tartható meg...

Szóval, akkor most szereti a nőket vagy nem?

Hát van, amelyiket szeretem, azt' van amelyiket nem! Tu-
lajdonképpen, mint a férfiakat, nem beszélve a kutyákról. Bár
a kutyákat többnyire nem szeretem.

*Csak azért firtatom ezt ennyire, mert elhangzott itt az
előbb, hogy Péter mihelyt hölgyet lát, azonnal udvarolni
kezd.*

Tréfálkoztak a férfikollégák, ez is amolyan férficinkos
megjegyzés volt. Egyébként, a beszélgetéseknek, két ember ta-
lálkozásának mindig van egy udvarlós vagy magát mutató pont-
ja, az udvariasság is valami ilyen, egyáltalán a megismerés vá-
gya is ilyen..., és akkor ezt még egy kicsit el is finomkodtuk.

És az otthoni nők?

Nagyon érdekes, hogy egy csomó nő van az én családom-
ban, mert van a feleségem mint nő, és van a két lányom mint
nő. És minthogy nekem csak fiútestvéreim voltak, ez izgal-
mas számomra. Mindig szerettem volna egy nővért, de soha
nem volt nővérem, és valószínűleg már nem is lesz.

*Miért vágyik nővérré valaki, aki emberben gondolkodik,
nem pedig férfiakban és nőkben?*

Haha..., nyilván azért, mert a nővérem barátnőivel
könnyebben lehetett volna megismerkedni...

*De a nők különösebben nem érdeklik. A nő mint téma.
A nő mint téma nem.*

A felesége?

Ő igen, de nem mint téma. Mert ebbe a kérdésbe őt sem
tudom belegyömöszölni, hanem inkább abba, hogy találtam

valakit, akiről kiderült, hogy épp az, aki nekem van rendelve. És nyilván matematikusként el lehetne tűnődni azon, hogy a világban hány ilyen nő van, vélhetően nem csak egy, de azért nincs olyan sok. Fokföldtől, mondjuk, Kamcsatkáig van négy darab nő, akivel én jól le tudnám élni az életemet. És ebből a négyből egyet megtaláltam. Ez eléggé fantasztikus, és én ezzel a fantasztikummal nem tudok betelni.

Ezek szerint a házasság intézménye teljesen megfelel Önnek.

Nem gondoltam, hogy meg fog felelni, mert sok jó példát nem láttam magam körül. Most viszont azt tapasztalom, hogy hihetetlenül megfelel. Tulajdonképpen egy íróembernek nem volna szabad megnősülnie, úgy kéne, ahogy a filozófusok javasolják, kívágni őt egy lakatlan szigetre. De hát az nem valami szórakoztató! Néha gondoltam erre, hogy ott viszonylag jól lehetne dolgozni, csak kicsit unalmasabb lenne, mint kéne.

És hogyan írta volna meg ott többek közt az Egy nőt?

Igen, nyilván mindenféle szakmai problémák adódtak volna, de szép tájleírásokat küldözhetnék onnan.

Az említett könyvét olvasva egyébként az volt az érzésem, hogy hihetetlenül jól ismeri a nőket. Egy nő kilencvenhét verzióban, vagy ha akarom, kilencvenhét nő eggyé gyúrva, de nagyon jellemző módon. S bár kérdésemet, hogy szereti-e a nőket, megkerülte, én mégis megkockáztatok egy hasonlót: valóban így ismeri őket?

Nézze, ha magának az a benyomása, hogy én ismerem őket, akkor én ismerem őket. Akkor ez azt jelenti, hogy én olyan magyar mondatokat tudtam leírni, amitől magának az az érzete támadt, hogy én ezeket ismerem. Aztán, hogy az újból szoptam, vagy pedig a fiam mesélte, vagy a feleségem mesélte, vagy kilencvenhét szeretőm van, ez irreleváns kérdés.

Valószínűleg a következő kérdésem is elhanyagolható, mégis fölteszem, mert érdekel, bár sejtem, megint kitérő választ ad. Csokonai Lili! Ezen az álnéven jelentette meg egyik regényét, jelesül a Tizenhét hattyúkat. Kicsit női szerepbe búj, az író nő szerepébe. Milyen érzés volt nőnek lenni?

Ohhát, az egy jó játék volt, egyik legkedvesebb korszaka az életemnek. Komoly meglett férfiakkal beszélgettem erről a nőről. Mind definitíve tudták, hogy micsoda nagy kurva, a már említett férficinkossággal megsúgták nekem, hogy az ÉS csak azért közölte, mert a Bata Imre szeretője... Aztán amikor kiderült, természetesen ezek mind haragudtak rám egy kicsit, meg csalódottak voltak. Jó lett volna, ha tovább lehet játszani, de túl nagy feltűnést okozott. Ezt az érdeklődést nem lehetett kielégíteni, mert a kiadó be lett avatva, éppen ezért afféle dodonai mondatokat mondott, tehát becsületesen nem árulta el a dolgot, de kicsit selmán mosolygott. No, és abban a pillanatban, amikor fölmerült a gyanú, hogy ez esetleg egy nem létező nő, akkor már nagyon könnyű feladat volt, mert én nem rejtettem el az írásban: ha az a házi feladat, hogy találjuk ki, melyik magyar író írta a Csokonai Lilit, akkor az kétlépéses mattfeladvány. Így meg is lett, aztán egy ideig nagyon szúrósan néztek rám, volt bennük valami kellemetlen düh, hogy mit szórakozok, mit verek itt én át embereket, meg a csalódottság, hogy hát akkor még sincs egy húszéves csaj, aki ír ilyeneket. Erre mondtam én azt, hogy ez nekem is csalódás, de mit tehetek...

Akkor most földadom, megkegyelmezek, befejezem a nő témát, s rátérek a családra. Az már elhangzott, hogy van két lánya, arról viszont még nem esett szó, hogy ugyanakkor két fia is. Igazi nagycsaládban él.

Mind a négy gyerekem hihetetlen nagy élményt jelent számomra. Nézegetem őket, hogyan változnak, változik ahogy egymásra néznek, az indulataik, a gesztusaik... Férfimintákat követnek, női mintákat, abban az ember gyakran a saját paródiáját látja. Például ahogy az ember fia kezét fog, abban lát-ni saját maga karikatúráját. Az ember lánya, ahogy elfordul,

abban részint saját maga feminin részét látja, részint a feleségét, részint egy teljesen idegen embert. Nagy-nagy élmény a gyerek. Picit saját magunkat újra meg újra meglátni, másrészt egy félelmetesen idegen valakit, akihez mintha semmi közünk nem volna... Ez az életforma nekem hihetetlenül megfelel, pedig négy gyerek, az már, ugye, sok. Azt szokták mondani, hogy két gyerek még tud nyugton lenni, három gyerek elvileg tud rendben lenni, de gyakorlatilag már nem nagyon, négy viszont már elvileg sem. Noha a munkám mindenféle szigorú rendszabályokat követel meg, amit én ki is verek a családomból, ez a nyugtalanság jót tesz nekem. Kérlelhetetlenül megszerzem a nyugalمامat, de közben ebből a nyugalomból kilépni ebbe a nápolyi örületbe, ami a házukban van, azt én nagyon szeretem. Azáltal, hogy otthon vagyok, jobbak az esélyeim, mintha munkahelyre eljárnék, mert azért mindig kéznél vagyok, noha tiltva van az állat érintése. De azért mégiscsak ott vagyok, s ez számomra olyan jó összevisszaságot jelent. Ezt az életformát én szeretem.

Ők is?

Hááá, ez jó kérdés! Igen, a múltkor volt egy elvi alapozású vitám a fiammal az ideális apáról. Én azt az álláspontot képviseltem, hogy ez az ideális apa bennem megtestesült, ezért a pénzért ők jobb apát nem kapnának. Ő nem értett velem egyet, és másnapra rövid traktátusban kidolgozta az ellentézeit. Három csoportba voltak osztva: 1. Apa (mai állapot), 2. Ideális apa (reális), 3. Ideális apa (maximum). Az első kettőhöz nagyon súlyos dolgokat írt, hogy miben kéne változnom, az utolsóhoz pedig csak annyit, hogy ide nem írok semmit, mert akkor meg kéne változtatnod az életedet. Úgy-hogy, ez van, nyilván én egy kicsit furcsa apjuk vagyok nekik, de mit lehet tenni, nem tudnak lecserélni. Én úgy gondolom, hogy többé-kevésbé rendben van minden. Tudja, négy gyereknél az a jó, hogy az olyan sok, hogy ilyen elvi kérdésekkel nem foglalkozunk. Nincsenek ezek a főleg értelmi-ségi szöszmötölések, hogy most elvileg, vagy hogy kéne..., áh, hulljon a férgese! Tehát van egy lazaság, amit persze nem

minden gyerek tűr jól. Például ez a tizenegy éves fiam, aki egy nagyon geometrikus gondolkodású kölök, mindig a végére akar járni, ki akarja centizni az igazságot. Ez érthető dolog, és hát ebben az összevisszaságban, nem mindig esik centire, valóban. Ha az embernek van ideje, akkor roppant érdekes beszélgetés ennek az igazságnak a körbeólalkodása, ha nincs annyi ideje az embernek, akkor viszont hihetetlenül idegesítő, és ennek megfelelően is reagál.

Miért rágja a körmét?

Azért rágom, mert ez az egyetlen, amibe bele lehet kötni, hogy rágom a körmömet.

És még miért?

Gyerekkorom óta rágom, volt egy időszak, harmincéves koromban, akkor egy rövid ideig szégyelltem ezt, aztán most már nem szégyellem. Ha nem rágom, akkor nem dolgozom, én pedig mindig dolgozom. A gyerekeimet azért megfenyíttem érte, mert csúnya, jaj de ronda! Meg mindenféle rosszakat szoktak mondani a körmüket rágó emberekről, de azt én nem tartom magamra nézvést igaznak. Nem más helyett rágom a körmöm, nem vagyok görcsös, nem vagyok nem tudom, micsoda, de megállapítom, hogy a körmeim rágva vannak.

(De ez maradjon köztünk.)

Jó.

Esterházy

Egy házy nyúl csodálatos élete

A családok gyakorta szaporák, jön a gyerek, igazán nem tudni, miért. Az Esterházyaknak mióta világ a világ, furton-furt gyerekek lett, illetőleg lett gyerekek. Már kétszáz évvel ezelőtt valószínűleg a legnagyobb család voltak Ausztriában.

Amint a pocsek időjárás dacára jeleztem, itt muszáj vagyok megállni s közbeszólni, pedig Michael Sowa látja lelkem, én itt csak csöndesen fordítgatni szeretnék a képek közt, aztán este hazamenni. Az világos, hogy nem a szépségemért lehetek itt, hanem azért, mert a könyv bizarr címe megegyezik az én édesapám cifra nevével. De hát drága kollégák, oh Ájrin és jó Magnus, ezt az Ausztriát nem hagyhatom így a szőnyegen heverni! Egy labancot mint részgazságot még lenyelnék, de hogy osztrák! Magyar! – ehhez ragaszkodnom kell, nem mintha nagy bót vóna, ténykérdés. Tehát egyezzünk ki háromszáz évben és Magyarországon, a legnagyobb maradhat. (A Stefinél majd kimagyarázzuk.)

Esterházy ott is termett, ahol nem vetették, vagyis inkább nem nagyok voltak ezek, hanem sokan. Ám az idők során egyre kisebbek és kisebbek lettek, mert sajnos sohasem ettek elegendő salátát és sárgarépat, hanem szinte mindig csak pralinét és tortát, meg bonbont és rétest. Így azután azon Esterházyk, kikről a történetünk szól, szerfölött kicsinyek és szerfölött intelligensek valának. Fékezhetetlen agyvelejűek, ahogy a költő mondja.

(Irene Dische–Hans Magnus Enzensberger–Michael Sowa: Esterházy, Egy házy nyúl csodálatos élete; le-, át-, szét-, összevissza fordította Esterházy Péter, Magvető, 1996)

Az idegen

Egy ideig úgy kellett tennem, mintha nem tudnék a sziget-i merényről, de hát aztán gyanús lett: minden. Hogy ír-
nék a korról, a korosságról, talán a félszázról, amit akarsz, öre-
gem, mindegy. Hm. Meg egy hosszúkás fotó, az kéne. Én
meg arra gondoltam:

Ötvenéves lettem én
meglepetés e regény
ece
tera

Ötvenévesnek lenni az öregség (és a fiatalság) szempont-
jából: nevetséges. Én ebben az évben leszek annyi (ha); fia-
talnak öreg, öregnek fiatal, e cikk írására nem ideális kor. A
témát illetően: a kokettálás és önsajnálás évada.

Nem vagyok öreg, de az idő körülöttem öregszik. Egykor
és most: még nem így osztom föl a világot: Egykor és most:
ez az öregség sine qua non-ja. De azt már mondogatom: még.
Beteg még úgy igazán nem voltam. Még ugyanannyit dolgo-
zom. Még ugyanolyan jól (tehetségesen) alszom.

Aki méget mond, az ismeri a márt is. Az ízületeim (dere-
kam stb.) már nem a régi.

A nyafogásnak ezt a metafizikai dimenzióját mint kiérde-
mesült footballista ismerem. Mint ilyennek van tapasztalatom
a testről, vagyis az öregedésről, a sejteknek azon romlásáról,
amely legkésőbb harmincévesen elkezdődik.

Sejtjeink valóban a halál felé menetelnek – egész életünk-
ben. Előbb-utóbb nem lehet nem arra gondolni, hogy kéz a
kézben mi is velük tartunk... Minden egyes pici izomhúzó-
dás (vagy hogy a ma délelőtti konkrétumot említsem: min-
den feszülő, begyulladt Achilles-ín) emlékeztet a halálra és
csakis a halálra. A football e vonatkozásban kegyetlen, kegyet-

lenebb, mint például a tenisz, mert olyan mozgásokat követel, melyekre az ember negyven után (kevés kivétellel) nem képes, vagyis nem csak arról van szó, hogy amit csinálunk, egyre rosszabbul csináljuk, hanem olyasmit csinálunk, amiről – ha valaha is értettünk ahhoz, amit csináltunk – tudván tudjuk, hogy nem vagyunk képesek csinálni.

Vagyis, ki vagyunk forgatva saját magunkból. A futballpálya, amely addig – az ágyaktól stb. eltekintve – a legotthonosabb helyünk volt, egyszer csak idegen, ellenséges terep lesz. Ahol megtűrt alakok vagyunk.

Ez az emlékeztetés játékos, de éppen ezért (halálosan) komoly. Nem a betegség trivialitásával operál. Könnyű, de legalábbis magától értetődő úgy a halál jegyében állni, ha nagybetegen fekszünk. Ám egészségesen, lényegében fitten, fiatalosan (bár föltehetően a tartalékpádon ülve) lenni az elmúlás fennhatósága alatt, az mély, komoly, bonyolult élmény.

Ezt a bölcséleti mélységet minden harmadosztályú futballista birtokolja.

Van bennem félelem az öregségtől. A betegségektől, a fájdalomtól, a karbantartási nehézségek növekedésétől. A betegség mint foglalkozás: ezt szeretném megúszni. A poklot kórháznak képzelem.

De ez a kisebbik félelem. A nagyobbik az az egész embert érintő változástól van, amely függetlennek tetszik – s a félelmem erre vonatkozik, s nem a változásra magára – a változást elszenvető alkatától. Vagyis, hogy kitalálhatatlan, milyenek leszünk öregen. Ez elvileg lehetne izgalmas is, de inkább félelmetes. Selten kommt etwas besserer nach.

Sok, öreg, jó ismerősömben egy új, másik embert találok. Egy idegent. Anyámnak például más szaga lett. Szinte meg voltam sértődve erre az idegenségre.

És sértődéssel várom (sajnos) az én idegenemet is (az én új szagomat). És persze majd nem fogom fölismerni. Mert ez is az öregedéshez tartozik: ez a tehetetlenség, a reflexió hi-

ánya. Nem lehet fölkészülni. Nem lehet, mert nem érdemes szólni fiatal barátunknak, hogy figyelmeztessen, ha látja felbukkanni a helyemen ezt az idegent, mert én nem fogok idegent látni, csak magamat. Azt fogom hinni, én vagyok az, én beszélek, én cselekszem.

Közbe lehetne vetni, hogy ez akár talán már most is így van. Egy ilyen közbevetést most is, harminc év múlva is ingerülten visszautasítanék. Lám, mindenki meghülyült, mondanám. Pedig csak én hülyültem meg. Szegények, mondanám. Szegény, mondanák rám.

A halálra nem gondolok (még), csupán erre az idegenre (már). De hát soha nem fogok vele megismerkedni, csak magamat fogom láthatni... úgyhogy akkor... akkor nincs is semmi probléma. Semmi baj. Tényleg úgy látszik, ez a világ a létező világok legjobbika. Nyugodjam békében.

A bennem növekvő idegen nem érdekel, mert nem érdekelhet, de a világ növekvő idegensége igen. Az akkor is érdekel, ha abban, úgymond, „egyre kisebb lehet a szerepem”. És ezt nem rezignált kijelentésnek szánom, hanem leíró jellegűnek.

Ennek kicsit ellentmondani látszik, hogy nem szeretnék most újra húszéves lenni. Igaz, nyolcvan se. Azt szeretném, ha ötven lehetnék, április 14-én, pénteken, amikor is a Nap kél négy óra ötvenhétkor, és nyugoszik tizennyolc óra harminckettőkor.

P. S. Egy szempontból volnék boldog, ha most nyolcvan lehetnék. Akkor ugyanis már soha életemben nem kéne a lákást újra festetnem, soha.

(Esterházy Péter, Kalligram, 2000/4, 222. o.)

1 könyv

Cselényi, Tőzsér

Íródott egyszer, hogy e könyvezéseimben irodalompolitika működ. Höhö, mondtam én akkor magamban (helytelenül), de most inkább úgy gondolom, hogy időről időre fölfedem e politika girincét, hogy mégis látszódjék az ív, úgy Barczy Esztertől Rubin Szilárdig. Történt, hogy egy nagyon valóságos (értsd: helyes), Györgyi nevű nővel beszélgettem egy meglehetősen valószínűtlen (helytelen) pozsonyi (bratislavai) irodában (a dizájnra értem), de ez még nem a girinc, amikor, akár egy ikerárny, a nyitott (nem hangsúlyozom, hogy nyitott, csupán megemlítem, hangsúlyozza a Clinton!) ajtó előtt ellebbent két költő, címképző erővel.

Milyen kár, gondoltam, hogy költőkről nem írok, hisz prózaírókról is csak azért merek, mert azt, azokat, belülről ismerem, mert ha írnék róluk, akkor most írhatnék róluk, két possonyi poéták, ahogy lebbennek, és az jól is pászolna a Szabó Magda-Kertész Imre kánonképző tengelyhez. Nem mint-ha költőségükben összetartoznának, de ez a nyitott ajtó egy térbe tette őket.

*

Milyen poétikai következtetés vonható le abból a bizalmasan tudomásomra jutott tényből, hogy Cselényi László március 15-én született, Tőzsér Árpád pedig október 6-án? Hogy kisebbségben ez már csak így megyen? Direkt ekkor születtek, hogy példát adjanak és erkölcsi erőt? Hogy Cselényi forrófejű márciusi ifjú volna, megalkuvás nélküli forradalmár, Tőzsér nyaka köré kötél szorul, nyakán kötél, nyilván nyakkendő hurokban, nyugodt ironiája innét, „túlról”? – Nem is annyira hülyeség, mint elsőre látszott.

*

Bloom veséje – könyörögj értem!

*

Amúgy – és mindenképpen – szlovákiai költőnek lenni nem nagy bolt; a sajátosságát lenyúlták az erdélyiek („elvitte a kiscica, a Láng Zsolt”), a szakmai presztízst a jugóiak, nem beszélve a magyar magyarokról, üttöér és fősdor. Klisék ezek („kösz”), de innét nézve úgy tetszik, hogy oda még igazán klisé se jutott, vagyis tulajdonképpen még durvább és pucérabb a költői helyzet.

Megkockáztatom: Cselényi a legmagányosabb magyar költő. Nem személyes sorsában, azt nem ismerem, élhet akár, mint Marci Hevesen, de lapozgatva mondjuk összefoglaló művét, a Téridő-sonátát, vagy bármit a „folyamból”, a Kiegészítések Hérakleitoszhoz-t, vagy a kedvencemet (próbáltam e helyett valami más szót találni, mert ez több szempontból nem jó, sok meg kevés meg édeltő; ez volt a szótárban: favorit, libling, szíve bütyke v. csücske, kedvelt, kegyenc; sokra nem jutottunk, mindenesetre jelentkezzék az, aki életében vagy valaki másnak az életében már használta a szíve bütyke kifejezést, lehet az illető nem magyar is, azt talán még jobban el tudnám képzelni, egy mély-japánt, hogy reggel fölébred és azt mondja az egyébként a sarki szusike-reskedővel viszonyt folytató, Misima-hívó asszonykának: szajonara vagy mi, szívem bütyke!; ez így reális, minden író realista), az Acetilén ágyakat – s hozzágondolom mint környezetet Szlovákiát, a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas éveket... Mindez a visszhangtalanság olyan dermesztő közege lehet – melyet, hogy fordítsak a mondaton, akár még példásnak is lehetne nevezni: ez a valódi helyzet mindig. Bár ez a kijelentés meg ismét az önsajnálát felé tart. Üget. (...)

*

Cselényiben nincs sok humor, Tőzsér Árpádban sok humor van. De még mielőtt bármit is mondanék róla, fölhasználom az alkalmat, hogy kijavítsam a Bevezetés a szépirodalomba című könyvem egyik súlyos tollhibáját; a végén a névsorból elhagytam T. Á. nevét. Tessék venni egy tollat (ebből az imperatívusból látszik, hogy az országot kissé thomasmannosan gondolom el, olvasókként), és a 723. oldal aljára, Török Sophie és Trakl közé bevésni mondott kollega nevét.

Kicsit megváltoznak ettől az arányok, a hangsúlyok, lesz egy új könyvük!

Tózsért, Cselényivel ellentétben, mozgásban látom, hogy eljutott valamihez.

Múltkoriban Jandl-verseket olvastam, s ott éreztem ilyesfélét: nyugalmat vagy lassúságot, látni valakit, aki „csak él”, nézeget, van egy kimunkált, de nem megrögzött viszonya a nyelvhez, a versek így természetes, megkérdőjelezhetetlen lenyomatainak lennének. Ebben a nyugalomban akár még az öregség is benne van.

Tózsér is öreg, vagy legalábbis öregkori verseket ír (lehet, hogy igaz volna az október 6-i tréfa, a halálraítéltek öregek?, öregek, ironikusak és humorosak?). Kálnoky László jut eszembe, bár Tózsérnek nincsen Homálynoky Szaniszlója, inkább Szaniszlói vannak, a szerző, Kappus kapitány, Mittel úr, (egy) én, de mégsem weöresi sok-ság, szerepjátások kis elmozdulásokkal; Tózsér is eljutott egy könnyű, elegáns versbeszédhez, amely mintha maga volna a szabadság. Legalábbis az olvasónak az az érzése, hogy ez a költő bármit szóba tud hozni.

Szép az ilyen türelmes olvasói várakozás, a költészet szép pillanata, vulgó remény a neve.

(Esterházy Péter, Élet és Irodalom, 1998/13, 3. o.)

Tőzsér Árpád

Ezüstpillanat

Tózsér Árpád költőként a Turczel Lajos szerkesztette, 1958-ban megjelent Fiatal szlovákiai magyar költők antológiájában jelentkezett először meghatározó módon. Első önálló kötete Mogorva csillag címmel 1963-ban jelent meg, itt olvasható azóta is kedvelt, szívesen szavalt verse, a Fér-fikor, melyet szócikkírók oly szívesen gyömöszölnék a „cselekvő, programalkotó hanggal” felbélyegzett skatulyába. Pedig csak egy még lelkes, fiatal teremtés elszánt léleknyilatkozata. Későbbi köteteiben kritikusai szerint egyre csitul csikókedve, befelé fordul, a lélek rejtelsei, az élet görcsei s az értelem háborgásai vezetik tollát: Kettős úrben (1967), Érintések (1972), Genezis (1979), Adalékok a Nyolcadik színhez (1982). 1989-ben megjelent kötete, a Történetek Mittel úrról, a gombáról és a magánvalóról Tőzsért kiszakítja a kisebbségi lét vonzásából, s közép-európai életérzésével az egyetemes irodalomba helyezi, s mindennek csak folytatása a 97-ben, Leviticus címmel megjelent új verseinek kötete, melyben Kappus kapitány mesterien folytatja, amit Mittel úr valamikor 82-ben, a Nyolcadik színben elkezdett.

Ellentmondásos, borongós, vehemens, pesszimista, tragikus és ehhez hasonló jelzőkkel illetett költő vagy, ugyanakkor ha rád nézek, egy higgadt, kiegyensúlyozott, kedves embert látok magam előtt. Hogyan is lettél ennyiféle? Kezdjük ott, hogy születél...

Születtem 1935. október 6-án, az aradi vértanúk napján, e szomorúan jeles, borús napon, a Barkóságban, egészen pontosan Gömörpéterfalán. Apám asztalos-gépészként dolgozott, amit úgy kell érteni, hogy minden géphez értett, mindent meg tudott javítani, télidőben pedig, amikor erre kevésbé volt szükség, az asztalosmesterséget űzte. Ez elég volt ahhoz, hogy a faluban megkülönböztetett család legyünk. És ezt a megkülönböztetettséget nagyon sokáig éreztem. Úgy éreztem, hogy én más vagyok, mint a falu gyerekhada. Egy nagygazda falu, ahol a lakosság egyharmadának száz hold körül volt földje, s képzelj el, hogy micsoda góggal nézhetek ezek azokra, akiknek csak tíz holdjuk volt, vagy kevesebb. Ezeknek a szemében mi senkik voltunk annak ellenére, hogy apám ezermester volt, és mindenhez értett. Valamiképpen ez a megkülönböztettség a gyerektársadalomban is megnyilvánult. Anyám másként öltöztetett például, mint ahogyan akkor a többi gyerekek öltöztek, s én, aki inkább szerettem volna elvegyülni, ezzel is kiváltam. Valószínűleg itt kezdődik ez az én borús életérzésem, szemléletem, és nincs kizárva, hogy a génjeimben is hordozok valami ilyesmit. Biológiai predesztinációt. Apai és anyai ágon is a mássághoz, az állandó kiváláshoz, a vándorláshoz kötődik a család életformája. S bár én gyökeresen falubélinek éreztem magam, de apám is, anyám is a szomszéd faluból költöztek be, az ő szülei pedig megint csak más környező falukból. Anyai részről juhászok az őseim, apai ágon is van pásztor bőven (főleg kondás meg csordás), de inkább molnárok, ácsok, asztalosok, a molnárok vízimolnárok, ezért aztán ők is vándorolni kényszerültek aszerint, hogy a víz hogyan folyt. De én a génekről kezdtem beszélni... A vándorlás pedig mindig veszélyeknek teszi ki az embert, tehát a tragédiák már feltehetően az őseim génjeiben ott voltak, azok a fajta tragédiák, melyek a vándor-

dorlás veszélyeiből következtek. Tudnék egészen konkrét történeteket is említeni, melyeket szüleimtől hallottam, hatalmas, vérre menő verekedésekről, de a lényeg az, hogy ez a magyarázata, a háttere annak a tragikus életérzésnek, amiről az előbb beszéltem, s ami a gyerekkoromat is meghatározta. Tény, hogy amikor verseket kezdtem írni, s elég korán, tizenöt-tizenhat éves koromban, már nyugodtan meg lehetett volna vádolni azzal, amivel később az újságokban, kötetekben megjelent verseimet vádolták, tehát, hogy dekadensek.

A testvéreid?

Négyen voltunk testvérek, de sajnos valóban csak voltunk. Legidősebb testvérem 1923-ban született, tehát tizenkét évvel volt idősebb nálam, elvitték levontként valahova Németországba, és nem jött vissza. Az utána következő lánytestvérem 1926-ban született, tehát kilenc évvel idősebb, és ez a kilenc év elég volt ahhoz, hogy anyámként szeressem a mai napig. Kiskoromban ő hurcolászott a hátán, az ő gondjaira voltam bízva, s ez aztán később is megmaradt. Mikor 1947-ben a kitelepítések voltak Dél-Szlovákiában, akkor minket Csehországba akartak vinni, de apám másként döntött, és egy éjszaka felpakolta a családot, s átvitte a határ másik oldalára, úgyhogy Magyarországon voltunk 47–48-ban, s ez alatt az egy év alatt a nővérem ott férjhez ment. A család aztán visszaköltözött, de én ott maradtam a nővéreméknél a magyarországi Taron, s ott jártam iskolába. Úgyhogy ez a korai gyerek anyaszerep ekkor valóságos anyaszereppé vált. Mert bizony, amikor az ember tízéves, a nővére meg húsz, ez borzasztó nagy korkülönbség. De a mai napig is ez a viszony fennáll közöttünk, nagyon ragaszkodunk egymáshoz.

1930-ban született a második bátyám, de sajnos róla is csak azt tudom elmondani, hogy volt. Ő szintén fiatalon halt meg, huszonhat éves korában járt szerencsétlenül. Tehát én negyedik gyerek voltam a családban, afféle vakarcs, anyám elbeszéléséből tudom, hogy engem már nemigen akartak a szüleim, de 1935. október 6-án mégis megszülettem, nem tudták megakadályozni, abban a világban, abban a falusi kis-

közösségekben ahány gyerek jött, annyit fogadtak. Tehát a nagy különbség testvéreim és köztem abból származott, hogy nem voltam tervezve.

Az iskolát még Péterfalán kezdted?

Iskolába, igen, ott kezdtem járni a faluban, velem egykorú gyerekekkel, de itt is volt valami, ami kitűrt természetes helyemről és közösségemből, ugyanis az, hogy október hatodikán születtem, azzal járt, hogy egy évvel később vettem be az iskolába, tehát én a 36-osokkal kerültem egy osztályba. Ez megint egy skrupulus volt aztán az életemben, mert amikor a gyerekek bandákba szerveződtek, akkor én a harmincötösökkel szerettem volna együtt játszani, de kirekesztettek, hogy te elsős vagy, ne gyere velünk, holott én velük éreztem magam egyívásúnak. 42–43-ban voltam elsős, 43–44-ben a másodikat már nem fejeztük be, aztán sokáig egyáltalán nem jártunk iskolába, a háború után meg csak szlovák iskolák voltak, oda apám nem adott be, tehát 47-ig én nem jártam semmilyen iskolába. Mikor 47-ben átkerültünk Magyarországra, ott megkérdezték, hogy hányadikos vagyok, s mivel a korom szerint ötödikesnek kellett volna lennem, hát én azt mondtam, hogy ötödikes. Úgyhogy beírtak az ötödikbe, s egy kis rókaravassal behoztam a társaimat. De hogy érzékeltessem, mennyire zseni voltam már akkor is, persze ezt csak viccesen jegyzem meg, mert nincsen ebben semmiféle zsenialitás, de lényeg az, hogy teljesen zökkenőmentesen beilleszkedtem az ötödik osztályba. Olvasni nagyon szerettem, s a nehézségeken éppen az olvasottságom segített át. Bátyámnak köszönhetően már jóval azelőtt megtanultam olvasni, hogy iskolába kezdtem volna járni. Erről a bátyámról nyugodtan elmondhatom, hogy zseni volt, ő valóban lángész, mégpedig matematikai lángész... Igaz, nem Gauss, hanem ponyvaregényeken tanított meg olvasni. Négy-öt éves koromban banditák és bölények közt éltem, de nemcsak banditák közt, hanem például Toldi Miklós világában is. És hogy a Toldinál maradjak, említettem, hogy a háború után csak szlovák iskola nyílt, s engem apám oda nem

adott be, viszont a tanító gimnazista fia elvállalt engem mint kisiskolást korrepetálásra. És amikor a cseh vitézek az utcáinkon grasszáltak, és teherautókra gyűjtötték a jó palócokat, mi a tanítólakásban teli torokból skandáltuk a Toldit, azt a részét, amikor Toldi a cseh vitéznek összeroppantotta a kezét úgy, hogy annak minden ujjbegyéből vér serkent. Hát ott bent győztünk a cseh vitéz fölött Toldival együtt, kint viszont sajnos a cseh vitézek győztek. Nem is akárhogyan. No, de ezzel csak azt akarom mondani, hogy azt a két évet, amikor nem jártam iskolába, nem úgy kell érteni, hogy akkor kint legeltem a lovakkal a hegyekben, hanem akkor is olvastam és tanultam.

51-ben jöttem vissza Magyarországról, mert akkor már hazaküldtek bennünket, mondván, hogy Szlovákiában is megnyíltak a magyar iskolák. Rimaszombatba jártam egy évig alapiskolába, aztán onnan kerültem Komáromba, a gimnáziumba.

Miért épp oda?

Azért oda, mert sehol máshol nem volt akkor Szlovákiában magyar gimnázium. Talán abban az évben nyílt éppen Füleken is, de a komárominak már volt egy-két éves múltja és híre, s ez a jó hír engem inkább Komáromba csábított. És nagyon jól tettem, hogy így döntöttem, mert kitűnő társaságba kerültem, gondolok itt a diáktársadalomra, ugyanis minden Magyarországról hazazsuppolt diák itt csoportosult. Tehát a magyarországi jó gimnáziumok, mint például a sárospataki, a csurgói, a tatabányai volt szlovákiai diákjai mind itt találkoztak, így én tulajdonképpen a felső tízezerbe kerültem Komáromban. Nagyon jó hely volt ez akkor a magyar értelmiség számára. A tanárok közül elsősorban és mindenekelőtt Turczel Lajost kell említeni, aki irodalmat tanított, s egy ideig igazgatója is volt az iskolának. Engem a komolyabb irodalom felé biztos, hogy Turczel Lajos tájolt be. Mellette kitűnő matematika szakosunk volt, Conkoj Béla, és a többiek is jók voltak, de ennek ellenére is vagy ennek dacára, a tanáraink főlé kell helyezni azt a diákközösséget, amelyik akkor ott

csoportosult. Elsős gimnazistaként úgy néztünk fel akkor a negyedikesekre, mint komoly felnőtt emberekre, tőlük is nagyon sokat lehetett tanulni.

Aztán rögtön Pozsonyba kerültél?

1954-ben érettségiztem, amikor Nagy Lajos, Koncsol László, Bitter Ferenc, s eldöntöttük, hogy jelentkezünk Prágába a Károly Egyetemre, s kicsit csalódásunkra Pozsonyból kaptunk meghívót a felvételi vizsgára. Prágából ugyanis a kérvényünket a mi megkérdezésünk nélkül továbbították a pozsonyi bölcsészkarra. Le is tettük mind egy szálig a vizsgát, de sajnos mi Nagy Lajossal az első szemeszter után a házagos szlováknyelv-tudásunk miatt, nekem személy szerint meg egyébként is voltak afférjaim a magyar tanszéken, szóval ott kellett hagynunk. Azután én elmentem tanítani egy kisiskolába, mégpedig a szülőfalumban, fél évig voltam ott, majd a következő iskolaévben Gesztetén, a szomszéd faluban tanítottam felső tagozatosokat. Mikor 56-ban megnyílt Pozsonyban a Pedagógiai Főiskola, oda jelentkeztem, s azt fejeztem aztán be szerencsésen, de persze egészen más társasággal. Itt lépett be az életembe Cselényi. Érdekes módon, amikor mi befejeztük ezt a pedagógiai főiskolát, akkor az meg is szűnt, s az egyetemhez csatolták. De még előtte Turczel Lajos fölkerült ide Komáromból, tehát megint csak tanárom lett. Egyébként meghatározó személyiség volt életemben nemcsak mint tanárom, hanem úgy is mint kritikusom, de főleg mint aki az 1958–59-ben megjelent Fiatal szlovákiai magyar költők antológiáját szerkesztette. Tehát mint fiatal költőt is ő karolt fel, és terelt össze ezzel az antológiával egy nemzedéket.

Hova kerültél a főiskola befejezése után?

1960-ban a Hét című képes hetilap szerkesztőségében kezdtem dolgozni.

Verset mikor kezdte írni?

Magyarországon létezett egy gyermeklap, a Pajtás, hát ebben jelent meg az első versem. Azután amikor hazajöt-

tem, és komolyabban kezdtem iskolába járni, gyakran leutaztak hozzánk a pozsonyi akkor már létező magyar újságok, az Alkotó Ifjúság, később Új Ifjúság és az Új Szó szerkesztői. Végül is ők fedeztek fel engem mint költőt, és az első, amit valaha is versnek tudnék nevezni, aztán 1952-ben az Új Ifjúságban jelent meg. Abban az évben volt éppen Világifjúsági Találkozó, s ez váltotta ki belőlem azt a verset.

Milyen fiatal voltál?

Nem mondhatnám egy percre sem, hogy félénk lettem volna, inkább pesszimista voltam, amit úgy értek, hogy volt bennem valami tragikus életérzés, s ez együtt járt mindenféle kisebbségi komplexusokkal. S ahogy lenni szokott, bennem is úgy jelentkeztek ezek a kisebbségi komplexusok, hogy kompenzálnom kellett állandóan alacsonyabbrendűségi érzésemet. S hát amikor Pozsonyba kerültem, bizony meg lehetőszen kötözködő, agresszív alak voltam.

Amolyan fenegyerek, nem?

Talán fenegyerek, legalábbis annak ismertek, aztán hogy milyen voltam valójában, csak az Isten tudja. Tény, hogy minden apróság meg tudott sérteni. Énrám elég volt egyszerűen görbén nézni, s azonnal megtaláltam a módját annak, hogy valahogy bosszút álljak. Egyáltalán nem az erőmhöz, testi és fizikai alkatomhoz mérten viselkedtem. Állandóan provokáltam, és aztán ha tettelegességre került sor, rendszerint a rövidebbet húztam. S bizony igen gyakran került sor tettelegességre. Szóval valóban nem volt jó hírem abban az időben, a szlovákiai magyar íróársadalomban kialakult rólam egyféle kép, hogy ez az a pökhendi alak, aki mindenkibe beleköt. Persze, volt ennek egy másik oldala is, mert általában volt miért belekötni a szlovákiai magyar íróársadalomba. Nagyon csalódott voltam, amikor először találkoztam ezzel az úgynevezett íróársadalommal. Egészen máshogy képzeltem, valahogy nem egyezett az írókról és az irodalomról bennem élő képpel. És aztán ezt a véleményemet el is mondtam. Nyilván-

nosan is. Konkrétan, hogy amiről akkor azt állították, irodalom, nem volt más, mint újságírás.

Jól gondolom, hogy akkoriban nemcsak provokáltál, hanem magad is provokálható voltál?

Így igaz. És ez eltartott egészen 68-69-ig, amikor is aztán, mondhatnám, fölfedeztem magamnak az irodalmat. Mert így visszatekintve a mából akkori önmagamra, úgy látom, hogy egészen addig én egyféle ellenirodalmat műveltem. Ez alatt azt kell érteni, hogy mivel a szlovákiai magyar irodalmat nem igen tartottam, tartottuk irodalomnak, egy olyan irodalmat próbáltunk kreálni, megteremteni, amelyik ezzel a pszeudo-irodalommal szemben irodalomnak nevezhető. Ám ha valami-vel szemben írok, művelek irodalmat, az máris olyan külső szempont, mely megerőszakolja ezt az irodalmat, amelyet művelek. Mert mi egy ideológia ellen akartunk irodalmat kreálni, s közben elfelejtettük, hogy az már magában ideológia, ha valami ellen akarunk valamit teremteni. Felismertem azt a ma már pofonegyszerűnek tűnő gondolatot, hogy ha valakit vernek, és úgy akarják vallomásra kényszeríteni, úgy akarják belőle kihúzni az igazat, akkor az az esetek többségében nem fog igazat mondani. Azt fogja mondani, amit a vallató hallani akar tőle. Tehát az irodalmat sem lehet semmilyen külső szempontok szerint megerőszakolni. Amikor arra rájöttem, hogy az irodalom a nyelv természetének megismerésével kezdődik, tehát a nyelv akarata ellenére semmit sem lehet mondani, csak amit a nyelv önként bevall, akkor kezdtem magammal is valahogy megbarátkozni, s átállni saját természetemre. S azzal, hogy magamat kezdtem megítélni, s mindennel, amit írtam, magam felett mondtam ítéletet, jöttem rá arra, hogy tulajdonképpen én nem egészen vagyok az az agresszív, az a világot átformálni akaró alkat, aminek korábban hittem magam. Rájöttem, hogy sokkal inkább vagyok befogadó, mintsem a környezetére ható alkat. Rájöttem arra is, hogy aki meg akarja váltani a világot, vagy legalábbis mindenáron hatni akar a környezetére, az nem is igazán költő. Az igazi író, igazi költő, az inkább befogad, átengedi magán az egész világirodalmat, és észrevétlenül, mint amilyen

észrevétlenül adja magát a nyelv, adja hozzá az olvasottakhoz a saját jelentéseit. Mert ha magamat akarom kifelé ömleszteni a környezetemre, akkor a hatalomvágy fog bennem működni, az pedig megint valami külső dologra irányul. Lényeg az, hogy 1972-ben jelent meg harmadik verseskötetem, az Érintések, melynek anyaga már ennek jegyében született. S akkorra már magam is saját természetem szerint éltem és dolgoztam...

Azt is tudni rólad, hogy míg te okkal, ok nélkül belekötöttél másokba, magad nemigen jól viselted a kritikát, se okkal, ok nélkül meg pláne nem.

Ez is inkább csak abban az időben volt igaz rám, a robbanékony korszakomban, legalábbis úgy hiszem. Később nagyon jól láttam magamat, és remélem, ez a mai napig így van. Úgyhogy most kimondottan kíváncsi vagyok minden rólam szóló véleményre. És tisztelem is a véleményeket, főleg az ember jogát a véleménynyilvánításra.

Milyen a viszonyod a nőkkel? Egy kollégádnak jegyezted meg egyszer kicsit cinikusan, hogy mihelyt nőről van szó, nő közelébe kerül, akár az irodalmon belül is, azonnal udvarolni kezd. Én meg úgy látom, hogy ez legalább annyira érvényes terád is.

Én arra gondolok, hogy az író, ha férfiről van szó, az esetek többségében, amikor írni kezd, azért teszi, mert valahol egy nőt akar ezzel meghódítani. Vagy pénzt akar vele keresni, és azt a pénzt a nőre akarja költeni. No most, mennyiben érvényes ez rám? Én függetlenül ettől is nagyon sokat köszönhetek a nőknek, kezdve attól, hogy a nővérem viselte a gondomat, a későbbiek folyamán is sokkal többet kaptam nőktől, mint ők éntőlem. Nem tudom, minek köszönhető..., hogy annyira esendőnek tartottak-e a nők, hogy ezt a szerencsétlent istápolni kell, vagy mi lehetett a háttérben...?

Hogy talán szerettek volna?

Ezt nem merem gondolni, de valahányszor női társaságba kerültem, ezt az istápoló szeretetet éreztem. Egyébként

érdekes módon Komáromban, tizenéves koromban járta az a hírem, hogy én nőfaló vagyok, de azt hiszem, ez is csak egyféle kompenzáció volt... A nő a férfi életében nagyon sok mindent jelent, de a legfontosabb szerepe azon túl, hogy beváltsa, amire a férfi képtelen, hogy óvja. A férfi ugyanis többek között erre is képtelen: önmaga féltésére. A férfi mellette be van csomagolva, mintegy pehelybe, és talán éppen emiatt sokszor azt gondolom, hogy a férfinak a nő a létezési formája, a lételeme. A nő úgy is hat a férfire – és áldásosan –, hogy az a nő társaságában levetközi durvaságait. Ha nő nem lenne, a férfi valószínűleg még négy lábon járna és harapna és utálná a környezetét. A nő a férfi számára mindig egyféle civilizátor, a férfi vadságát a nő szelídíti meg.

És ez jó a férfi számára?

Biztos... Biztos, s ha nem a férfinak, a társadalomnak jó.

De minket most nem a társadalom érdekel, hanem a férfi, s főleg az, hogy te mit gondolsz erről.

A férfinak olyan értelemben jó ez, hogy irányt kap ezáltal az élete. A férfi kevésbé van kötve a létezéshez, mint a nő. Ő inkább lebeg az anyagi világ fölött, mint a Szentlélek a vizek fölött a Genézisben. Jellemző a nemeket megkülönböztető nyelvekben, hogy a föld, az nőnemű, s az ég, a lég a hímnemű..., nem véletlenül. A férfi nincs úgy az élet innovációjához kötve (a gyermek kihordása, maga a szülés, szoptatás), mint a nő. Ennélfogva, ha nem lenne nő, aki állandóan emlékeztetné az életnek erre a kötöttségére, akkor ellebegne a semmibe. Tehát a férfi-alkotóerőnek mindig a nő ad formát. A nő számára a forma. Nőben valósul meg. Az, hogy az ókortól a középkoron keresztül, a lovagi költészen keresztül a reneszánsz udvari költészetig és így tovább, egészen napjainkig a költészet java része nőkhöz szól, a nők idealizálása, az ide vezethető vissza, azt hiszem. Nőt férfi nélkül el tudok képzelni, de férfit nő nélkül nem...

Miért van akkor mégis örökös harc férfi és nő között?

Én ebben nem hiszek. Ezt az örökös harcot a feministák találták ki. Illetve..., ott kezdődik az örökös harc, amikor a nő férfi akar lenni.

Hagyjuk a feministákat, nem erre gondolok. Hanem hogy egyik oldalon a férfi harcol a nőért, a kegyeibe akar férközni, másrészt meg, amikor elnyerte, nem veszi komolyan, legyint fölötte, asszonybeszéd, mondja...

Van ebben valami ostobaság, vagy nem is tudom hogy nevezni..., korlátoltság, ami emberi korlátoltság, tehát nemcsak a férfi jellemzője. És ez nyilvánul meg ebben a lekezelésben, mert ez a korlátoltság nem látja meg, hogy a nő azzal zseni, azzal lángész, hogy nő, a férfi pedig azzal, hogy férfi.

Te költő vagy, tegyünk fel egy ilyen kérdést, hogy megjelent köteted után két kritika lát napvilágot, az egyik egy férfi, a másik egy nő tollából. Egyiküket sem ismered, csak azt tudod, egy nő és egy férfi. Egyformán fogadod? Vagy melyiket veszed komolyabban?

Egyáltalán nem nézem azt, hogy férfi vagy nő írta-e. Azt nézem, hogy ostobaságokat állít vagy komoly dolgokról beszél-e. Egyedül csak abban teszek különbséget a két nem között, amit már elmondtam: hogy a férfi nem tud meglenni nő nélkül, míg a nő férfi nélkül igen. Úgyhogy minden férfias cselekedet, minden tett mögött keresd a nőt. Kezdve a trójai háborútól, mely ugye állítólag szép Heléné miatt tört ki, s befejezve Strindberg drámaival, ahol vérre megy a harc..., így van, hogy a nő mozgatja a történelmet.

Összefügghet az esztétikai műveltségeddel, szépérzékeddel, hogy meg tudod nézni a szép nőket is, ugyanúgy, mint egy műalkotást? Nem beszélve arról, hogy meglehetősen szép feleséget is szereztél magadnak.

Hát igen... Most azt következne, hogy vajon megnézném-e akkor is, ha nem lennének férfi. Azaz, szép-e a nő, ha nem fűződik hozzá férfiérdek. Ez a talaj, főleg, ha nők az ember, meg-

lehetősen ingoványos. A szépség és az érdek ügyében kérdezd meg inkább a szakértőt, Immanuel Kantot!

Ez azt jelenti, hogy nem ugyanúgy nézel meg egy nőt, mint egy szép virágzó fát vagy egy szép tájat...

Ez itt a nagy kérdés, tehát, hogy én nem tudom ezt. Kíváncsi lennék rá, vajon hogyan működne ez bennem, ha szét lehetne választani a kettőt. Schopenhauer úgy magyarázza, hogy a nő szépség a természet csele. Hogyha nem tudná így becsapni a női szépség a férfit, és rábírní a faj fenntartására, akkor az emberiség kihalna. Szóval, ha ez nem lenne, akkor mit kezdene a férfi a női szépséggel, ez kérdés marad. Ebben a pillanatban ezt gondolom. Lehet, hogy ha tíz év múlva újra megkérdezed tőlem, egészen mást fogok válaszolni.

Akkor tehát most térjünk vissza a feleségedhez.

Vele 1971-72-ben ismerkedtem meg, a Madách Könyvkiadóban dolgozott akkor. 74-ben házasodtunk össze, a következő évben megszülettek iker fiaink, István és Árpád.

Az a hír járta rólad, hogy rendkívül odafigyelő, jó apa voltál.

Szeretném hinni, az viszont tény, hogy nagyon élveztem az apaságot, különösen míg kicsik voltak a gyerekek. Ez kapcsolt bele az emberi folytonosságba, ez az a kontinuitás, melyet ha valaki nem érez, akkor az égvilágon nem értett meg semmit. Hogyha hátranyúlok, még fogom apám, anyám kezét, ha előre, akkor meg már a gyerekeimét... Megérezni ezt a kozmikus egységet, ez az az ezüstpillanat, melyben talán a mindenség található. Hogy milyen apa voltam, azt tényleg nem tudom, de hogy igyekeztem jó apa lenni, az biztos. És ikreket nevelni pedig embert próbáló dolog, örület, mi mindent lehet megélni velük kicsi korukban. Ott az életveszély fenyeget percenként, hiszen a dolog természetével ellentétben ez esetben a kettő az egy. Mert ha egy kicsi gyermek nekiiramodik az utcán, s az úttest felé szalad, mit csinál a szülő? Utánafut, elrántja, testével védi. Ikreknél viszont törvény-

szerű, hogy ha szaladnak, csakis ellenkező irányban, s most melyik után fuss, melyik van nagyobb veszélyben...? Nem egyszerű. Ne adj' isten, melyiket mentsd meg? Nincs az a bölcs Salamon, aki ezt a rettenetes dilemmát meg tudná oldani. Mégsem szeretném, ha hiányozna életemből ez az érzés. Boldog vagyok, hogy apa lehettem. A fiaim most már inkább partnereim az életben, és ilyen értelemben is élmény az apaság. Ők valószínűleg másként élik meg ugyanezt, de én az apaságomat úgy fogom föl, mint az életem meghosszabbítását. Sajnos elég későn, negyvenéves koromban lettem apává, s ennek most látom csak hátrányát, amikor unokákra vágyom, s arra, hogy használható nagyapaként láthassam felnőtti őket.

Úgy érzed, szorít az idő?

Mindenképpen, hiszen a kisgyerekeknek olyan nagyapára van szükségük, aki focizik velük, térdére ülteti, lovagoltatja, túrázni viszi őket, nem pedig ágyban fekvőre. Hát ezért sajnálom, hogy eljár felettem az idő. De lehet, hogy csodálkozni fogsz, legalább ennyire hiányzik a szízes élménye is.

Hát valóban! És mért pont a szízes?

Mert közben a természetet kellett legyőzni, maximálisan éreztem az erőmet. Kicsi gyerekkoromtól szítem, eleinte magunk készítette léceken. Később jöttem rá arra, hogy a földet éppúgy lehet szeretni, mint a nyelvet, csak rá kell jönni annak is a természetére. Ha kiismeri az ember a talaj nyelvezetét, rájön, hogy mikor kell leguggolni, feszíteni, merevíteni szízes közben, akkor elmondhatatlanul eggyé tud válni a földdel. Csodálatos érzés! Talán akkor oldódom föl újra ennyire, ha majd három méterre leszek a föld alatt...

Arra egy kicsinyt még várnod kell, hál' isten.

Történet Mittel úrról, a gombáról és a magánvalóról

Mittel úr akkoriban a bazini elmegyógyintézet lakója volt, de aki látta, joggal hihette, hogy nem a fejével van baj, mert nem a feje, hanem a keze volt gipszben. Otléte harmadik napján ugyanis az ápolók kivezényelték őket almaszüretre, s valami furcsa nosztalgiától hajtva Mittel úr is csúcsáig mászott egy asztrakáni piros almának. Öt perc múlva pedig törött csuklókkal feküdt a salétromsárga levelek közt a földön. Egy elvonókúrás s két súlyos depresszióban szenvedő ápoló – feltehetően hősünket is piros almának nézve – addig rázta az asztrakáni piros fát, míg csak az almákkal együtt Mittel úr is a földre nem pottyant. Valami szerencsétlen véletlen folytán mindkét csuklója eltört, s az orvos azzal biztatta, hogy három hónapig viseli majd a kezén a fehér páncélt.

Nem sokkal ezután történt, hogy egy Vojtek nevű ápoló hősünket gombázni hívta a közeli Kis-Kárpátok tölgyeseibe, s mivel a gombát állítólag (s pán Vojtek állítása szerint) hajnalban a legjobb szedni, jó korán elindultak. Járták az őszi erdőt, taposták a nyálkás harasztot.

Ha Mittel úr gombát talált, szólt pán Vojteknek,
aki aztán az erdő barna bőréből
tyúkszemként előtüremlő kucsmagombákat
s a sárga strandernyőkre emlékeztető rikító fülökéket
felvette, s Mittel úr kosarába helyezte.
Mittel úr ugyanis nem tudta használni egyik kezét sem,
s így – akár a középkor realista bölcselei a reáliákat –
nem közelíthette meg kutatásának tárgyát, a gombát.
A név (mit fejében hordott) s a tárgy (mit kosarában)
nem találkozhatott a jótékony megismerésben.

Járták az erdőt szoros egymásrautaltságban,
Mittel úr és pán Vojtek. De talán mondanunk sem kell,
hogy Mittel úr nem volt szenvedélyes gombász.
A sápatag pereszkekénél jobban érdekelte maga pán Vojtek.
A markáns arcú hatvan körüli férfi
apjára emlékeztette. S nem csak mozdulataival,
ahogy például az erdőbe indulás előtt
hóna alá csapta papírsákját (ő abba szedte a gombát),
hanem azzal a szokásával is, hogy mindig tele volt
a zsebe szilvával. Ette früstökre, ebédre, vacsorára,
akárcsak Mittel úr apja, a rég elhunyt asztalos és ács.

Mittel úr (mellesleg költő és szerkesztő) éppen azelőtt
olvasta egy memoárban, hogy Veres Péter
1944-ben, egy munkatáborban – a memoárróval
Holbachról vitatkozva –
zsebből ette a szilvát. Mittel úr akkor
apja és Veres Péter azonos gusztusában
valami misztikus egyezést, közép-európai sorsot látott.
Mikor pedig Vojtek urat is meglátta szilvát enni,
igazolva érezte korábbi felismerését:
a szilva stigmájú Közép-Európát mint hazát.

De ha egészen pontosak akarunk lenni, meg kell jegyeznünk,
hogy a megvilágosodás nem a szilvával kezdődött.
Sok-sok apró jel utalt már korábban is a mélyebb

jelentésekre , s a szilva Mittel urat tulajdonképpen
már meg sem lepte. Mintha egy másik életéből
emlékezett volna rá. S pán Vojtekre is.
Előre tudott társáról mindent,
szokásairól, szárított gombával teli
számtalan papírzsákjáról. Mittel úr lelke
akkoriban úgy lengett ide-oda, múltból jelenbe
s tárgyakból emberekbe, akár a spiritisztaké. Körülötte már
semmi sem volt azonos önnönmagával,
minden valami másra utalt, volt és leendő létezésekre.

A tízezer színben pompázó őszi erdőről például
egy régi, be nem fejezett verse jutott eszébe:
„Nekem az erdő égő műterem
A festő mélyen a haraszt alatt
fekszik cserepes szájjal
Fölötte a súlyos lombok festékes vödreiben
a bordó a piros a kármin
a banánzöld az okker a türkiz
a cinóber a vörös a smaragd a kobalt ...” –
A vershez a színeket Mittel úr barátja, É. I., a fogász
másolta le neki egy prágai festéküzlet reklámfaláról.
Egyszer a költőnk elmondta barátjának,
hogy nem tudja megnevezni az őszi erdő
sok-sok színét, s akkor É. I.
megígérte hősünknek, hogy alkalomadtán
elhozza neki a prágai színjegyzéket.
Csakhogy a prágai színek végül is igen talányos módon
kerültek bele a versbe. É. I. ugyanis
sokáig csak ígérgette a listát
(hivatalból hetenként járt Prágában)
s mikor végül is csakugyan szállította,
akkor Mittel úr verséből a fenti strófa már kész volt,
s a telepátia csodájaként a versbéli pleonazmus
szinte pontról pontra megegyezett a
fogorvos utólagosan meghozott színlistájával.
A furcsa tényrt a pszichológiában is jártas É. I. persze

holmiféle előre dobott host-memoryként,
jövőbe vetített magános emlékfoszlányként
magyarázta, és hősünk hiába bizonygatta, hogy a
prágai festéküzlet környékén álmában sem járt,
a doktor nem tágított.

S lehet, hogy igaza is volt. Tény, hogy Mittel úr
most, évekkel később pán Vojtek gombáit is úgy látta,
ahogy az
elmozdult másolópapír alatt látjuk a képet: duplán, triplán,
olyan déja vu módra egyszerre látta a gomba jelenét
s múltját.

S miközben Vojtek úr arról beszélt, hogy
öt két hét múlva hazabocsátják, s hogy otthon
nem várja senki, csak négy csupasz fal,
s előre tudja, milyen éhes lesz,
s hogy milyen nagy kincs lesz
akkor a szárított gomba,
főzheti, sütheti, akár a legfinomabb húst,
vagy ha úgy tetszik neki, jó pénzért el is adhatja –
Mittel úr észrevétlenül kihúzta kezét a gipszpáncélból,
hátrált vagy két lépést az erdő,
s egy teljes évet az idő fái közt,
s megállt egy kirakat üvegénél, mely mögött
nem üzlet, hanem egy falatozó volt, az úgynevezett Luxor.
A falatozó most üresen ásított, s egyik asztalán
kis karácsonyfa csillogott, jelezve a naptár állását.
Eladó sehol. S üres és kihalt volt a város is, mintha
az üres falatozó egy még nagyobb,
de szintolyan üres, kulcsra zárt falatozóban állott volna.
Vacsoraidő volt, karácsonyeste, s Mittel úr gyomra
az éhségtől és félelemtől remegni kezdett.
Egy meglehetősen távoli lakótelepről
villamosozott be a város közepébe, remélve,
hogy legalább a Luxort nyitva találja.
Éhségének és félelmének persze
semmi köze sem volt az irodalomból

s filmekből ismert nyomorhoz. Mittel úr nem volt klasszikus szegény, neki volt pénze, csak hűtőszekrénye s családja nem volt. S mintha akkor is gipszben lett volna a keze: állt kirekesztve a kulcsra zárt fazekak előtt.

Szinte transzban nézte a hidegtálakat, sültketet, tükörtojásokat, szendvicshegyeket, s a nevek burája alatt, a tejmártással leöntött fülőkék és kucsmagombok üveges belső csarnokaiban hirtelen meglátta azt a valamit, ami miatt a német papok a 18. század utolsó évtizedeiben rendre Imánuel Kantnak nevezték el a kutyáikat, mondván, hogy a teológiára nézve Kant veszélyesebb, mint három Voltaire. Egyszóval Mittel úr a gombok üveges belső csarnokaiban meglátta a magánvalót.

S miután eddig a pontig ért az emlékezésben, kedvetlenül leszögezte, hogy pontosan ott van, ahol volt: a gipszpáncélján túl kezdődő rejtélyes sötét világról, a gombokról s pán Vojtekről semmivel sem tud többet, mint amennyit a Luxorig villanó clairvoyance előtt tudott. Megint nem értette azt, amit előbb, gombázás közben pán Vojtek révén már sejteni kezdett. Tudniillik azt, hogy mi az a furcsa erő, amely a gombát, azaz a magánvalót az érzékek csápjai nélkül is kosarába teheti. Csak állt, s azzal a bölcséleti közhellyel vigasztalgatta magát, hogy a világ végtelensége nem jelenti a világ megismerhetetlenségét. Csak annyit jelent, hogy a megismerés folyamata is végtelen hosszú.

(Tózsér Árpád: Történetek Mittel úrról, a gombáról és a magánvalóról, Madách, 1989)

Glossza

Ne panaszkodj! Máskor más, most meg ez
van tán kimérve feladatként!
Börtön? Jó, de az ablak ad fényt,
s néha kikattan a földi retesz.

Élj, ahogy a szélütött hold neszez
csillagok hideg rostélya mögött!
Oly mindegy, most épp mi a börtönöd,
ne panaszkodj: máskor más, most meg ez.

Hallgass! Még szádban válogasd szét
a sírást s a csendet, s csak azzal érvelj,
hogy ne valld be, amit nem követtél el.
Ez van kimérve feladatként.

Az agy csöndjében éppen az (a) szép,
hogy önkéntes, hogy lágy hasát mutatja,
hogy önmaga határait kutatja.
Börtön? Jó, de az ablak ad fényt.

S ahogy fönt a névelő kirepes
a verssorból, más névhez igazodva,
te úgy nyújtózkodj föl egy égi sorba,
hogyha kikattan a földi retesz.

Mert néha kikattan minden retesz,
s ha nem, a börtönablak ad fényt.
Az van kimérve feladatként:
ne panaszkodj! Máskor más, most meg ez.

(Tózsér Árpád: Leviticus, Argumentum, 1997)

Barak László

A szellemem ottan lebeg

Költő, publicista, a Nap Kiadó igazgatója, a Csallóköz regionális hetilap felelős kiadója, a Márai Sándor Alapítvány kurátora, önkormányzati képviselő, látványosan tevékeny közéleti személyiség. Mint mondja, személyesen ismeri az egész szlovákiai magyarságot. Barak László. Van-e, ki e nevet nem ismeri?

Ha stílusosak akarnánk lenni, most ráérősen, lazán hátradőlve kellene beszélgetnünk. Teával kellene kínálnom téged – langy téát beteg idegünknek –, hiszen vendég vagy, te jöttél be hozzám az Új Szó szerkesztőségébe. Ehhez képest én csak tapogok itt körülötted, sodródok az eseményekkel. A te szervezőképességed kellett még ahhoz is, hogy találjunk egy viszonylag nyugalmas helyet, ahol zavartalanul beszélgethünk, s ahol rá is gyűjthatsz. Hát ki is vagy te tulajdonképpen, miféle szerzet?

Ember vagyok. Legalábbis úgy néz ki, mintha ember volnék. Végül is.

Igen...

Miért, akár senki is lehetnék. Senki kapitány.

No, de most ne hülyeségeket beszéljél...

Nem hülyeségeket beszélek, arra válaszolok, amit kérdeztél, hogy ki vagyok én. Hát Kyvagiokén. Mit tudom is én? Úgy gondolom, egy ember vagyok a sok közül, aki annak ellenére, hogy ez-az van a háta mögött, meg valamiféle ügyek folytán talán ismertebb a nagy többségnél, semmiben nem különbözik az emberek nagy részétől, kivéve a pszichopátákat, remélhetőleg. Normális emberként normális érzelmeim vannak, álmaim, hibáim, minden van nekem, ami embernek van. Ez van. Vagy mire vagy kíváncsi, hogy mivel foglalkozom?

Azt mindenki tudja, hogy mivel foglalkozol, én arra vagyok kíváncsi, hogy honnan indultál...

... muzslai ember vagyok...

... a szüleidet nagyon sokat és nagy tisztelettel emlegeted, ők mit jelentenek számodra, a kassai ipari mit jelent számodra? Arra vagyok kíváncsi, hogy hogyan lettél ez a valamiféle ügyek folytán nálamnál talán ismertebb ember, aki lettél?

Apám műszaki értelmiségi volt, telefonműszerész, anyám pedig telefonközpontos kisasszony volt a vasútnál. Tehát műszaki beállítottságú volt az egész család. Úgy kerültem a kassai ipariba, hogy mikor eljött a pályaválasztás ideje, akkor megkérdezte tőlem az apám, hogy mi akarok lenni, és azt mondtam, hogy nem tudom. Énszerintem ez tökéletes válasz volt, főként, ha a későbbi életutamat nézzük egész idáig, teljesen világos, hogy akkor azt mondtam, nem tudom, hogy mi akarok lenni. Mert tudtam, hogy valamit nagyon akarok, de hogy mit... És most azt csinálom, amit akartam, csak akkor még nem tudtam, hogy ezt akarom. Lényeg, az apám azt mondta, hogy jól van, Muzsláról sokan járnak Kassára, az ipari jó hírű iskola. És elmentünk fölvételizni. Nagyon sok

szempontból meghatározó volt a mostani magatartásomra az, ami akkor történt. Muzsláról utaztunk Kassára, tehát valahol aludnunk kellett, mert nem egy napos esemény volt ez. Nem volt szállodai szoba, s valamilyen idős hölgnél, egy kassai polgárnál, de nem a Márai-féle értelemben vett kassai polgárnál, inkább azt mondanám, kassai kispolgárnál szálltunk meg. Nem tudom már, kitől kaptuk a címet. Mikor bementünk, a hölgy elmagyarázta, hogy hol fogunk aludni, majd bevitt a fürdőszobába, és azt mondta: ez a fürdőszoba, a piros csapból folyik a meleg víz, a kékből meg a hideg víz. És akkor az apám azt mondta neki: mi igen jól tudjuk, hogy a piros csapból mi folyik, és a kék csapból mi folyik, mert mi nem vagyunk bivalybasznádi emberek. És mit képzelsz itten? Tehát, az apám többé-kevésbé olyan vérmérsékletű volt, mint én. Azt tudom, hogy anyám kétségbe volt esve, most mi lesz, mert apámnak az is megfordult a fejében, hogy mink itten nem alszunk. Ezek után. Ez rendkívül fontos dolog, ha valaki énnekem a habitusomat kutatja, hogyha már annyira meg van örülve, hogy énbennem kutakodik, mért vagyok olyan, amilyen.

Igen, értem.

Hát, valószínűleg ezért. A másik meghatározó dolog, hogyha valaki a jellememet kutatja: végső soron a fölvételi eredményem nem felelt meg annak a szintnek, hogy engem energetikára vegyenek föl, mert ott magasabb volt a követelményrendszer, arra viszont elegendő volt, hogy a gépészetre bekerüljek. Gépipari meg, ugye, Komáromban is volt, s két hónap után merült fel a szüleimben, hogy minek is járok én Kassára, lépjek át Komáromba, az közelebb van. Csakhogy én az alatt a két hónap alatt olyan sok és szoros baráti kapcsolatot teremtettem, hogy azt mondtam, nem akarok átlépni, mert itt ezeket az embereket szeretem, meg itt jól érzem magam. Tehát nem hagytam el azt a közösséget, melyet két hónap alatt ismertem meg. És ebből arra lehet következtetni, hogy én..., én...

... hűségés típus vagy.

Nem hűségés típus..., hogy én jó értelemben véve aktivista típus vagyok. Hogyha bekerülök valahova, akkor ott..., hát hogyha nem is a saját képemre igyekszem formálni a kollektívát, de az elképzeléseimet akarom érvényesíteni. Akkor nem voltak nekem olyan elképzeléseim, hogy nem tudom én, mit akarok, hogy megreformálom a társaságot vagy az iparit. De azt gondoltam, hogy számomra ez nagyon jó terep. Azért, mert messze vagyok otthonról, mert tetszett a város, tetszettek azok az emberek, akik közé kerültem, s azt mondtam, hogy ezeket én nem hagyom el. Az iskoláról nem kell sokat beszélni, mert nem voltak említésre méltó eredményeim, ami a tanulmányaimat illeti. Viszontagságos utakon jutottam el az érettségiig, és viszontagságos módon érettségiztem le. Szeptemberben. Persze, teljesen világos volt számomra már a kezdetektől, hogy nem leszek gépésztechnikus meg gépészmérnök, annak ellenére hogy az összes füzetemre az volt a nevem helyett írva: Barak Arnold mérnök.

De valamiben csak magnyilvánult az aktivista természeted?

Hogyne, mindent szerettem csinálni, csak azt nem, amit ott tanítottak. Volt az Acéltoll nevű iskolai újság, abba kezdtem írni, s így kerültem kapcsolatba az újságírással. Meg az írással.

A versírással is?

A versírással úgy, hogy..., végső soron azt szokták mondani, a magyarok nyolcvan százaléka írt már valamikor verset. Mindenkinnek van ilyen időszaka, ez általában 15-25 éves kor között szokott zajlani, amikor mindenki ír verset. Szerelme-set, szentimentálisat vagy akármit. No most, így írtam én is ezeket a dolgokat eleinte. Aztán megjelent egy-kettő az Acéltollban, elküldtem az Új Ifjúságba, ott biztattak, de semmi érdemleges. Majd a Szabad Földművesbe kerültem, mert ott volt az apámnak ismerőse. Ott pillanatok alatt nagyon megtetszett nekem, hogy én szerkesztő úr lettem, akarom mondani, elvtárs, ugye.

Rögtön szerkesztő?

Hát riporter lettem, de mindenki szerkesztő elvtársnak hívott. Aztán jártam a világot (az országon belül, persze), és amolyan tervtúlteljesítő ember lettem. Nagyságrendekkel többet tudtam produkálni, mint azok az emberek, akik ott voltak. Nem minőségre gondolok elsősorban, hanem mennyiségre, de minőségben sem maradtam el mögöttük. Aztán megtetszett ez a dolog. Valószínűleg hatott arra a szerkesztőségi lét, hogy én aztán az lettem, aki vagyok...

No, a Kyvagiokén!

Igen. De újságíróként 89 előtt én csak három évig működtem, mert 73-ban érettségiztem, közben volt a katonaság is, és 77-ben eljöttem a szerkesztőségből. Nem akarom azt mondani, hogy politikai okok miatt. Nagyon sok embert ismerek most a szlovákiai magyar értelmiségiek között, akik teli szájjal híresztelnék a helyemben, hogy politikai okok miatt jöttek el. De nem politikai okok miatt jöttem el, bár a politika motiválta többé-kevésbé. Azért jöttem el, mert megnősültem. A szerkesztőségben megismertem egy kedves hölgyet, aki máig a feleségem, három gyermekünk van. Ő Dunaszerdahely mellett, Kisudvarnokban lakott, nekem meg a nagyanyám volt hodosi, a szomszéd faluból való. Tőle jártam be. Tehát mindenképpen mérlegeltem, hogy Dunaszerdahelyen állapodom meg, de volt egy eset a szerkesztőségben, ami igencsak besegített a döntésembe. Egy karácsonyi jellegű Heltai Jenő-novellának a végét azért kellett volna elhagynom – akkor már a kultúra rovat szerkesztőjeként –, mert imádkoztak benne az emberek. Azt javasolták nekem, hogy én azt hagyjam ki a novellából. No most, ha nekem nincs hátországom a Dunaszerdahelyi járásban, akkor lehetséges, hogy lenyelem ezt a békát. Természetesen nem hagytam ki a novella végét, kicseréltem egy másik novellára, de mivel már megvolt a hátországom, azt gondoltam, hogy mit keresek én itt, akkor mit legyen én még itten, ebben a szerkesztőségben, ahol megmondják, hogy mostan milyen novella mehet be. Mert az irodalom, mint ifjú titán, számomra akkor már szent volt. Nemcsak a jó irodalom,

hanem a rossz is, mert egyáltalán nem biztos, hogy akkor már meg tudtam ítélni, mi a jó. Aztán így kerültem a Dunaszerdahelyi Népművelési Központba, amelyet magamban utólag elhajlásvizsgáló intézetnek neveztem el, ami, ugye, semmiről sem szól. De akkor ezt még nem tudtam, és meglehetősen jól éreztem magam, mert népművelőként kellett tevékenykednem oly módon, hogy kultúrház-igazgatóknak voltam a központi járási főnöke, és nagyon szerettek engem, mert nem törődtem velük. Aztán ottan szépen elvegetáltam. Ez az intézmény nyolcvan százalékban a pártbizottság kiszolgáló intézménye volt az egész országban, az a maradék húsz százalék jelentette az igazi maradandó tevékenységet, mert ez az amatőr művészeti mozgalmakat szervezte. Többek között a Duna Menti Tavaszt a Dunaszerdahelyi Járási Népművelési Központ rendezte meg első ízben. A nyolcvan százalék viszont az volt, hogy a járási pártbizottságnak biztosított szervizt mindenféle ostoba kiadványok megjelenítésére. Kollégáim díszítették ki a május 1-jei tribünöket, én meg a zászlókat szoktam összeszedni a fölvonulóktól, miután befejezték a fölvonulást. Így úsztam meg, hogy én nem vonultam sose föl május 1-jén. Ezenkívül még az volt a feladatom, hogy nyaranta egy Aratási Híradó nevű kiadványt szerkesztettem, mely arról szólt, hogy a kombájnok ügyesen izegnek-mozognak a gabonaföldeken, és a termés marha jó. És én mint profi ezt megcsináltam, mert...

Hisz a Szabad Földművesből indultál...

Igen, bizony. Úgyhogy én szakemberként viszonyultam a dologhoz, ráadásul meg is könnyítettem a helyzetem, mert ha lejött valamelyik elvtárs a központból megrágni a gabonát, vagy megnézni, hogy már lehet-e aratni, akkor én oda küldtem a fotóst, az lefotózta, én meg másnap kimásoltam az Új Szóból, amit írtak erről a látogatásról.

Ekkor már írtad a verseid...

Írtam a Csallóközbe, melynek akkor volt egy holdudvara, a kulturális-irodalmi rovata közismert volt szlovákiai magyar

irodalmi körökben. Bereck József dolgozott már akkor ott szerkesztőként. Többek között Szigeti László, Mészáros Károly, Tóth László is ehhez a holdudvarhoz tartozott, de közölt ott verset a Tőzsér, a Koncsol, a Zs. Nagy Lajos is. Akkor én oda írtam a verseimet. Így kerültem el arra a pontra, hogy 80-ban megjelent az első verseskötetem Sancho Panza szomorú címmel a Főnix Füzetek sorozatban...

81-ben.

Nem, 81-ben már a Vízbe fúlt plakátok jelent meg, én úgy tudom. Ez a második kötetem volt.

Az 82-ben.

No mindegy, majd nézz utána.

Utánanéztem. Épp arra gondoltam, milyen érdekes, hogy 71-72-ben jelentek meg az első verseid nyomtatásban...

... jó, hát azok szarok voltak...

... aztán 81-ben a Sancho Panza, 82-ben a Vízbe fúlt plakátok. Volt közben 87-ben a Szelíd pamflet, 90-ben gyermekversek, az Időbolt, 92-ben az Inzultusok kora, 96-ban egy válogatás, a Titanic-verzió, majd 96-ban a Csapdában, publicisztika, próza, 2000-ben bővített kiadásban a gyermekversek, s most 2001 van, és én már tudom, kész az új köteted, az Úgyis kicsinálnak. S hogy kinyögjem végre, mi milyen érdekes, hát az a vonal: a 71–81–2001. Azt hittem, direkt dolog, közben kiderült, nem is jól tudod.

Hát, jól van. Lényeg az, hogy nem tartoztam semmilyen nemzedékhez...

Tényleg, Szeberényi Zoltán említi is, hogy kimaradtál a Megközelítés című antológiából, s hogy máig tisztázatlan okokból. Mit is jelent ez?

Ez azt jelenti, hogy az antológia szerkesztője, Tóth László úgy látta, nem vagyok érett erre a kötetre. Én meg azt gon-

dolom, hogy nem én nem voltam alkalmas az antológiában való szereplésre, hanem én nem feleltem meg az ő szerkesztői koncepciójának. Hogy milyen koncepció volt az, lelke rajta, az az ő dolga. Engem általában nagyon érdekel a verseim – és minden írásom – fogadtatása. Talán mert újságíróként kezdtem, a verseimmel is mindig közvetlenül akartam hatni a szűkebb és tágabb környezetemre, s talán itt jön vissza a már emlegetett aktivizmusom. Az, hogy nem kerültem bele az antológiába, nem viselt meg, de igazságtalannak tartottam, s azt gondoltam, hogy nem érdekel, akkor én leadom a kötetemet a Madáchba. Mert azok a versek, melyek aztán megjelentek a Főnix Füzetekben, már készen voltak, mikor a Megközelítés megjelent. A kéziratot Szeberényi Zoltán lektorálta, ő ajánlotta kiadásra. Azóta már vagy nyolc ember jelentkezett, hogy ő fedezteti fel engem, de egyik sem igaz, mert Szeberényi volt az.

Aztán Szerdahelyen is hamarosan felfedeztek.

Hát igen. Valamikor 87-ben az Irodalmi Szemlében megjelent egy novellám Üzenet a partról címmel, amely egy kisváros groteszkje volt. Polgármesterestől, pártbizottságostól, mindenestől. Természetesen Dunaszerdahely motiválta bennem ezt a dolgot...

Ez nincs benne véletlenül a kötetedben?

De benne van a Csapdában, igen. Mikor megjelent ez a novella, felbolydult az egész város. Hatalmas sikerem volt, mindig is erre áhítottam világéletemben, hogy hasson az, amit én papírra vetek.

Hatott.

És ez nagyon hatott. Olyannyira, hogy a Dunaszerdahelyi Városi Nemzeti Bizottságon a polgármester elrendelte, ki kell engem rúgni a városból. Csak a probléma az volt, hogy annak idején nekem senki nem szerzett állami lakást, én szövetkezetiben laktam, úgyhogy eléggé nehéz feladat lett volna már abban az időben, hogy engem onnan kirúgjanak. És

hát nagy botrányok voltak, de a pártbizottság, ugye, úgy működött, hogy az ideológiai osztálynak az volt a dolga: elsimítsa a botrányokat. Mégpedig azért, mert az ő fölöttes szerveik számára az egy negatív megítélés lett volna – hogy-hogy van itten botrány? Tehát elsimították a dolgot. Ennek ellenére az emberek stencilezett változatában terjesztették ezt az írást, tehát többé-kevésbé ekkor váltam ismertté Dunaszerdahelyen. De aztán egyéb kisvárosokból is kaptam visszajelzést, micsoda mocskos állat vagyok, hogy én örölök ilyesmiket írok. Akkor győződtem meg róla, hogy nemcsak dunaszerdahelyi látókörű a dolog, s hogy talán van valami-féle megemeltebb értéke is, ha már más is ideges lett tőle. Úgyhogy ez volt az első sikeres prózai tettem, amelyért én Dzsungel-díjat kaptam.

Úristen, az micsoda?

Hát ez a novella úgy született meg, hogy mi a Bereck Jóska barátommal jártunk féldecizni a Partizán nevű kocsmába – amolyan prolihely –, melynek egyébként Aranykalász volt a neve, de mindenki csak Partizánnak hívta, s annak is a legkoszosabb részébe, a söntésbe, az volt a Dzsungel. Mi hosszú időn keresztül ott szoktunk állva a pultnál tucatszám féldecit meginni egyszerre. De nemcsak az ivásnak szenteltük ezt az időt, hanem beszélgettünk is, és akkor született meg az az ötlet, hogy szervezzünk egy rendhagyó novellapályázatot. Volt egy barátunk, egy reklámgrafikus, értelmes fickó, s eldöntöttük, hogy ő lesz a bírálóbizottság, akinek semmi köze nem volt az irodalomhoz, ezért elfogulatlanul ítélni majd oda ezt a törzshelyünkről elnevezett Dzsungel-díjat. A novellapályázaton részt vettek nyolcan-tízen, többek között Bereck József, Mészáros Károly, Zirig Árpád, Soóky László. A bírálóbizottság névtelenül kapta meg a pályázati anyagokat, és ez a novellám volt az, melyet én leadtam, s ez nyerte meg a díjat még a botrány előtt. Úgyhogy kaptam egy üveg grúz konyakot. Az akkor nagyon finom és nagyon drága ital volt ám! Csak pult alatt lehetett kapni, mint a kemény Spartát. És erre én nagyon büszke vagyok, a mai napig is ez az egyetlen

díjam van. Persze, teljesebb lenne a dolog, ha semmilyen nem volna, mert ez egy picikét rontja a díjtalan imázsomat. Ennek ellenére büszkén vallom, hogy dzsungel-díjas író vagyok, mert ez nem akármilyen, nem beszélve aztán az utóéletéről.

Az imázsodról jut eszembe. Hogy van az, hogy ha én veled találkozom, beszélgetek, akkor mindig egy jópofa, rokonszenves, nagyon is emberi figurát látok, közben meg olyan imázsod van – közéleti, kiadói ember lévén részt veszel mindenféle bizottságokban –, hogy szent isten, ott volt az az otromba, goromba, az a félelmetes, rettegett Barak is! Miért félnek tőled?

Komolyan elégedett lennék, ha nem félnének tőlem, de ez lehetetlen. Valószínűleg a vérmeérsékletemmel is összefügg, a génjeimben örököltém valamit – amiről az elején beszéltem –, és azzal, hogy két dolgot rendkívüli módon gyűlölök, ez pedig a képmutatás és a butaság. No most, valószínűleg az lehet velem a probléma, ha valakinek velem problémája van, hogy általában kimondom, amit gondolok.

És ez okos dolog?

Azt hiszem, hogy okos dolog, mert a múltkor voltam EKG-vizsgálaton, s utána közölte a főorvosnő, hogy olyan a szívem, mint egy húszévesé. Azt mondta, hogy engem nem a szívem fog elvinni, hanem majd valaki agyonszúr. Hátról. Tehát valószínűleg azért nem lesz nekem infarktusom, mert megmondom, amit gondolok. Bár agyvérzésem, az lehet, hogy lesz.

Infarktusuk meg azoknak, akik részt vesznek veled egy-egy bizottsági ülésen.

Hát igen, lehet. De én nem vagyok haragtartó. Nem őröldöm különösebben, ott megmondom helyben, hogy hány óra van. Aztán nem haragszom. Az lehet a probléma, hogy nem szoktam diplomatikus lenni, mert célratorő vagyok, ez is az aktivizmusommal magyarázható. Én a problémákat meg akarom oldani, azért, hogy letudjam őket, hogy aztán nyu-

godt lehessenek. S szerintem a feladatokat és a problémákat legkönnyebben úgy lehet megoldani, hogy nem vargabetűkkel jutunk el a közepébe. Azért szoktam egyenesen megmondani bizonyos dolgokról a véleményem, hogy ne húzzuk az időt. És ez szerintem másoknak sem rossz, mert a problémák általában meg szoktak oldódni, s a feladatokat el szoktuk végezni. Azt ami körülötte van, azt én műszaki piszoknak hívom, mint hajdani nagyszerű filozófiatanárom, a legendás Putankó Emil bácsi mondta Kassán, mikor lent voltunk a műhelyben, és olajos lett a kezünk. Az műszaki piszok. Úgyhogy én rendkívül szeretem az embereket, mert ha nem szeretném őket, nem írnék az újságba, mert nem kötelező már. Nem írnék a Csallóközbe hetente publicisztikát, nem tennék eleget azoknak a felkéréseknek, melyeket az Új Szótól kapok.

Tehát te azért írsz, mert szereted az embereket, nem azért, mert rendkívüli módon szeretsz írni.

Hát egyrészt azért, mert exhibicionista vagyok. De hát ki az az író vagy publicista vagy költő, aki nem exhibicionista? Találkoztam én már olyan újságíróval, aki eljött hozzánk gyakornoknak, s mikor két hét után megkérdeztem tőle, hogy mikor akarsz már leadni az első cikket, azt válaszolta, hogy hát ő nem szeret írni. No, az ilyen emberből nehezen lesz újságíró, tehát az normális, hogy az ember meg akarja magát mutatni. No de kinek akarja magát megmutatni? Nem az embereknek? És te meg akarsz magadat mutatni olyanoknak, akiket nem szeretsz?

Hát nem. Te, Laci, én még olyanoknak sem, akiket szeretek.

Ez hiba. No, de akkor mi a fenének kapcsoltad be a diktafont? Beszélgethetnénk ettől sokkal jobb helyen, csak úgy a saját gyönyörűségünkre. De te meg akarsz írni ezt az interjút, amivel pedig óhatatlanul megmutatod magad.

Lehet, ám én elsősorban tégedet szeretnék megmutatni, pontosabban eszköz lenni abban, hogy megmutassad magad.

Helyes.

Szóval ezzel a megmutatkozási vágygal meg a hatni akarással függ össze az is, hogy terjedelmesebb a publicisztikai munkásságod, mint a költészeted?

Persze hogy. Legalábbis azt gondolom, hogy ez azért történt, mert 89 után úgy éreztem mint aktivista, hogy énnekem más föladatam van. Előtte a költészetnek a kommunizmus országaiban többé-kevésbé az volt a föladata, hogy a sorok között közvetítse azt, amit tilos volt a publicisztikában. Vagy egyenesben közvetítse, ez attól is függött, hogy milyen szerkesztője volt az embernek. Nekem volt olyan szerkesztőm az Új Szóban, amikor közvetíteni akartam sorok között az ellenzékinak is mondható írásommal, hogy leadtam neki, s miután nem került be a lapba, megkérdeztem tőle, hogy miért, s azt válaszolta: én le se adtam azt a főszerkesztőnek, nehogy ebből neked bajod legyen. És én azt mondtam ennek a szerkesztőnek, hogy de hát én odaírtam a nevemet, nem? Csak azt akartam tőled, hogy a postás szerepét vállald. De hát vannak emberek, akik a postás szerepét sem merték vállalni.

Így szerettek téged.

Neeem... Hát..., igen, annyira szerettek engemet, ugyi?! Mint ahogy önmaguk egzisztenciáját féltették, de ezt én megértem. Én ezeket is szeretem. No, de az volt az alapkérdés, hogy azért írtam publicisztikát, mert más lett a feladat, hát ez így van. Miután ennek az időszaknak vége lett, mert nincsen permanens forradalom, persze, vannak olyan emberek is, akik permanens forradalmárok, de azoknak már a lélekgyógyászoknál van a helyük. Én nem vagyok bolond ember, ezért nem vagyok forradalmár, és én a magam módján írom a publicisztikámat, de elérkeztem oda, hogy most már tudok verset is írni. Vagy inkább azt gondoltam, hogy most már itt az ideje, hogy írjak verset is.

Ne haragudj, hogy megint a te imázsodhoz kanyarodok vissza, tetszelgek itt a lélekbúvár szerepében, de ez engem igencsak izgat, hogy a verseidet olvasva, visszamenőleg is, már a Sancho Panza-beliek is egy igen finom lelkű, sebez-

hető, érzékeny, együttérző, amolyan lírai embert mutatnak.

Hát ez így is van. Én azt szoktam mondani magamról nagy derűtséget kiváltva mindig, de tényleg úgy is gondolom, hogy a zord külső egy mimóza lelket takar.

Tehát az vagy te, aki a verseidben bujkál.

Persze, egyébként szerepet játszom, mint ahogy mindenki. Mert aki nem találja meg a szerepét abban a közösségben, amelyben létezik, az lelki beteg. De különben ha írok, ha verset írok is, én mindig arra törekszem, hogy megismerjenek az emberek. És csodálkozom azon, hogyha valaki nem ilyen. Mert én ezt tartom egészségesnek.

Verseikkel jó régen törekedtél már erre, az Inzultusok kora óta, tehát 92-től nem jelent meg új köteted. Mostanáig erre készültél, melyet aztán úgy nevezted, hogy Úgyis készílnak?

Hát, nem készültem, megmondom őszintén. Eszemben sem volt, hogy készüljek rá. Soha nem úgy írtam verset, hogy aztán majd összegyűjtöm egy csokorba, és átnyújtom nektek, hanem ha éreztem valamiféle kényszert, ha be akartam avatkozni valamibe, akkor megírtam a kötetemet. Nagyon rövid idő alatt. Két hónap alatt szokott elkészülni, s az célzott kötet volt mindig. Ez a mostani, ez viszont nem így kezdődött.

Hanem!

Hanem olyan sok visszajelzést kaptam, szóbelit és írásbelit is – nem a rajongóimtól, hanem azoktól, akik engem költőként ismertek –, hogy miért nem írok verset. Ez olyan divattá is vált a rendszerváltás után, hogy a költőkbe belefagyott a szó. Pedig ez nem így van, csak mint már beszélünk róla, most már megírhatják nyíltan, amit gondolnak, és megtették, amit kell. Ez a kötet eredetileg kizárólag azért készült, mert ötvenéves leszek, s azt mondtam magamban, hogyan néz az ki...

... bocsáss meg, hogy megint a szavadba vágok, de pontosan így tudtam, hogy ötvenéves születésnapodra készülsz kirukkolni az új kötettel. Az viszont két év múlva lesz csak.

Igen, azért mondtam, hogy eredetileg. Mert úgy gondoltam, hogy most majd írok verseket arról, ami a környezetemben történik. Hétköznapi versek egyébként az alcíme, azért, mert valamikor egy kritikus kínjában kitalálta rólam – mert, ugye, be kellett valahová skatulyázni engem is –, hogy hétköznapi költészetet művelek.

Ez is Szeberényi volt, ugye?

Azt gondolom, hogy ő, de ezért én nem haragszom, ne hogy félreértsd. Szegény kritikus, mit csináljon, valahová már be kell illesztenie, hogy annak a szerencsétlen olvasónak, ha már kezébe veszi a könyvet, legyen valamilyen fogódzója. Sőt, rendkívül találónak tartom, mert teljesen össze-cseng azzal, amire világeletemben törekedni szoktam, vagyis aktívan beleavatkozni a dolgokba. Na most, ezek a versek íródtak, azoknak az engem körülvevő hétköznapiaknak az ihletésével, amit az elmúlt időszakban megéltem. Ezek a dolgok eléggé markánsan vannak megfogalmazva, mondhatnám, vulgárisan, azt is mondhatnám, trágár módon, de azért nem mondom ezt, és azért nem gondolom így, mert a vulgarizmusok és trágárságok nem öncélúak. Hogyha én azt mondom, hogy kibaszott világ – és ragaszkodom hozzá, hogy az interjúba ez így bele legyen írva –, akkor azt nem azért teszem, hogy a perzsaszőnyegre rondítsak, hanem mert indokoltnak tartom. Tehát, ezek a versek ilyenek, s valóban jól emlékszel, az volt a szándékom, hogy majd valamikor 2003-ban jelenik meg ez a kötet, meglepően magam magam a születésnapomra. S meglepően a nagyközönséget is. Ajándéku-l, mondhatnám fennköltén, csak közbejött 2001. szeptember 11-e, a New York-i események. S már sokszor, sok helyütt elmondtam, hogy világeletemben Amerika-imádó voltam, s ki-mondottan New York-imádó, s az 1992-ben megjelent köte-temben van két vers, egyiknek az a címe, hogy Leendő New York-i verseim, a másiknak Az én New Yorkom, amelyek a

csodált városról szóltak, s akkor íródtak, amikor én még nem jártam ott. Időközben aztán eljutottam oda is, s azok a pozitív érzések, melyek olvasmányélményeim alapján bennem voltak azzal a várossal és azzal az életformával kapcsolatban, csak megerősödtek. Rendkívüli módon megviselt tehát ez a terrorcselekmény. S akkor eszembe jutottak ezek a versek, s hogy megdöbbenésemet valahogy levezessem, megírtam a szeptember 11-e utáni New York-i verseket is. S mikor megszületett az a két vers, mely a hétköznapi verseknek keretet adott, akkor azt mondtam, ez az az időpont, amikor azt, amit én megfogalmaztam az emberek hétköznapi életéről, azt közzé kell tenni. De amikor azt mondom, hogy az emberek hétköznapi életéről, akkor azt is hozzá kell tennem, hogy a mi szemétségeinkről, amit nem Amerikában követnek el, hanem itt. A gagyi szappanoperákról, a tolvajlásról, a társadalmi méreteket öltő tolvajlásról, a társadalmi operációkról, a politika szennyéről szólnak ezek a versek leginkább, olyan módon, ahogyan az ember megnyilatkozik, amikor magavan, vagy a kocsmában van, amikor valami módon följajzza magát, bátorságot merít azzal, hogy megiszik nyolc féldecit. Helyenként ilyen hangnemben nyilatkoztam meg ezekben a versekben én is. Hogy hassak.

Nocsak! Nincs új a nap alatt.

Ez így igaz. És még valami: mindig mosolyogni szoktam az olyan kérdéseken – amit egyébként te nem is tettél fel, de ezt szokták nagy komolyan kérdezni –, hogy mi a versnek az üzenete. Ezen, mondom, mosolyogni szoktam, ennek ellenére van üzenete. Az én olvasatomban van egy olyan üzenete is, hogy az amerikai események után mindenféle aberrált politikusok, fasisztoid emberek azt mondták, hogy ezt mostan jól megkapta ez a globalizált világ, és ehhez nekünk semmi közünk nincs. Közben ezekben a versekben benne van, hogy ehhez nekünk mennyi közünk van. Azzal, hogy mi mennyire esendőek, buták, ostobák, arrogánsak tudunk lenni, hogyan és miféleképpen követünk el terrort a másikon azzal, ahogyan élünk, ahogyan megszólalunk, ahogy egy kerti par-

tin viselkedünk. Vagy amennyire kispolgári módon viselkedünk. Ettől nagyobb terror nincsen. Csak ebbe nem hatezer ember hal bele egyszerre, hanem milliók. Járkálnak az utcán, és halottak. És ez sokkal rosszabb, mint a tényleges halál. Erről szól a kötet egyébként.

Tehát folytatása az előzőeknek.

Folytatása, mert tulajdonképpen mindig is erről írtam mindent, csak markánsabbá van téve az az üzenete, hogy nekünk igenis közünk van ahhoz, ami történt New Yorkban, ahhoz is, ami történik Afganisztánban, de ahhoz is, ami a világ legeldugottabb őserdei törzsével történik. És ilyen szempontból már teljesen globalizáltak vagyunk, tehát minden érint bennünket is, ami a világban történik. Ezért kell, hogy érdekeljen.

Így az is, hogy ennyi szerepvállalás, aktivizmus, hatni akarás mellett mit jelent számodra a család.

Rendkívül fontos számomra a család, hiszen polgárnak tartom magam. Persze, ez a fogalom számomra semmiképpen nem azt jelenti, amit manapság már elcsépeltek, tehát nem politikai töltete van mindenekelőtt, sőt rendkívül irritáló, ha valamiféle politikai ideológia karmai közé kerül. Viszont ha arról akarnék vallani, hogy én miért vagyok polgár, akkor nem sokat kellene beszélni. Az a polgár, aki egy adott csoportban él, érdekli, hogy mi történik vele, és ad magára. Otthon akar lenni a világban valamilyen szempontból. Elfogadtatja magát, és el tudja fogadni a világot. És vannak olyan ambíciói, hogy változtasson azon a környezeten, ahol él. Mert neki – s ez a lényeg! – biztos háttér a családja. Hisz a csőlakó is polgár valahol, csak nem biztos, hogy abban az értelemben, mint azok az emberek, akiknek van otthonuk, van hová hazatérniük, és van családjuk. Ez most igen szentimentálisan fog hangzani, úgyhogy nagyon nem is akarok belebocsátkozni, de azt gondolom, hogy ha nekem nem ez a család lenne, amelyik hál' istennek van, akkor én egy egészen más ember is lehettem volna. Mert bennem volt minden le-

hetőség, mint ahogy mindenkiben benne van. Lehettem volna akár alkoholista, csavargó vagy bűnöző is. A családomnak van nagy szerepe abban, hogy az lettem, aki vagyok. De a család nemcsak a dokkot jelenti, ahová a hajót bevontatják, kitakarítják meg aztán átfestik, megpihentetik, hogy mehessen tovább, pedig az is egy fontos dolog. Számomra főleg olyan szempontból fontos a család, hogy inspirál: hova menjek abból a dokkból. Egyszerűbben megfogalmazva, hogy mit cselekedjek, hogy ne hozzak szégyent a családra. A gyerekeimre meg a feleségemre, anyámrá, apám emlékére.

Van egy nagyon kifejező sorod, nem tudom, melyik versben és melyik kötetben, kár, hogy nem írtam föl, idézni sem tudom pontosan, de valahogy úgy hangzik, hogy a család az éjjeliszekrényen vagy hol, szépen összehajtogatva mellettem karnyújtásnyira, bármikor elérhető...

Igen, ez a Világaim, az első kötetemben jelent meg. Egyébként én sem tudom a verseimet fejből, de hogyha idézik, akkor tudom, hogy melyikről van szó. De szent igaz, amit akkor leírtam, ez így van azóta is. A biztonságot jelentik számomra.

És szerinted ez igaz fordítva is? Tehát ők is ezt érzik? Ha szükségük van rád, te is ott vagy nekik bármikor szépen összehajtogatva karnyújtásnyira?

Hát-hát, hát..., azt gondolom, hogy igen. Bár a családom tagjai nem mindig gondolják. De én szeretném hinni, hogy így van, mert ennek számtalan tanúbizonyságát adom nap mint nap. Sőt, ha én nem vagyok ott közvetlen, a szellemem akkor is ottan lebeg.

Világaim

olykor levetkőzöm
a zöldet
a kéket
és egymás után
a többi színt
dobozokba kerülnek
emlékflitterek
gondosan összehajtogatva kezem ügyében
a család

elindulok

a térben út visz
fölfelé
valahol
az égben
szobor álldogál
madárszobor
távolabb kapu
fölötte írás:
KI ITT BELEPSZ...

túlhan szobák
a szobák falán
más szobákra nyíló
ablakok
íróasztalok
esztergák
kávéfőzők
kesztyűk
feszítővasak között
emberek
jobbra-

balra
alant és fönt
utak
mezők
valószerűtlen kiterjedésű
vizek
valahonnét ismerős
tájrészek
drótkötelek
oszlopok
kémények
zuhatagok
völgyekben
hegyoldalakban fénylő
ércbányák
glóriafényben
hadseregek menetelnek
nyájak delelnek tág
mezőkön
és megint csak
emberek
időnként
csoportok váltják egymást
a szobor előtt
szomorú szemű aggastyánok
virágot és
élelmet
helyeznek a talapzatra

Magyarázat:

– Itten, barátaim, valami Nagy Hatalom munkál!

*(Barak László: Sancho Panza szomorú,
Madách, 1981)*

Hajnalonta

hajnalonta megesik veled
csak szájszagod ismerős
ki vagy – nem tudod
mígnem fordul
hasadozik az éjszaka
kinyílik benned lassan a nappal
arcod kisimul a feledéstől
a felismeréstől –
EZ ÉN VAGYOK
ÉN
mozdulatlanul bár
mint egy kihalt útkereszteződés

(Barak László: Inzultusok kora, Nap Kiadó, 1992)

hajnalonta

hajnalonta jellemzően
képes vagy azonosulni önmagaddal
evidens – ki vagy
mígnem fordul
a széthulló éjszaka
rád omlik a nappal
arcod kisimul a feledéstől
a felismeréstől –
EZ NEM ÉN VAGYOK
NEM ÉN
aztán elindulsz
csak úgy
mintha TE volnál

(Barak László: És ha mégis ringyó?, Nap Kiadó, 2002)

Varró Dániel

Megtisztelve éreztem magam

Varró Dánielt a tévénezők Vámos Miklós hajdanvolt Rögtön című műsorából ismerhetik, ahol is feltűnt egyszer-kétszer alkalmi versfaragóként. Legutóbb pedig a régimódi stílusban, ráérősen beszélgető író legújabb vállalkozása, a 2 EMBER indult Faludy György és Varró Dániel világával. Azt talán már kevesebben tudják, hogy 99-ben a budapesti Magvető gondozásában megjelent bűbájos verseskötete, a Bögre azúr, melyre a legtalálóbbs jellemzőt a fülszövegben olvashatni: „A rímekre, ritmusokra könnyen rátalál, olyan biztonsággal, hogy azt gondolnánk, nem is kereste őket. A rímek és ritmusok és szójátékok keresték meg maguknak őt, mert otthonra találtak Varró Dániel költészetében.” Akkor volt mindösszesen 22. Most meg Budapesten beszélgetünk a Szamos cukrászdában, oda kérte ugyanis a találkozót. Talán mert nem szereti a kurtá kocsmákat. Pedig költő, s már negyedszázados!

Biztosan nagyon helyes kisgyerek voltál.

Hát, nem is tudom... Viszonylag helyes voltam szerintem is, ránézésre kicsit kövérkés, aztán lefogytam, megnyurgultam, most meg már megint kezdek kövérkésebb lenni.

Jól nevelt voltál?

Ez attól függ, milyen szempontból nézzük. Nem voltam soha nagyon rossz gyerek, talán kamasz koromban viselkedtem olykor kicsit szemtelenebbül, de általánosságban viszonylag csendes természetűnek nevezném magam. Másrészt viszont a szüleim semmilyen szempontból nem akartak hangsúlyosan nevelni, nem is neveltek, tehát alapvetően nem sokat tudtam, mondjuk, olyan dolgokról, hogy mit hogyan illik csinálni. Értem ez alatt, hogy különösebb etikettet meg jó modort nemigen tanultam. Úgyhogy ilyen szempontból nem voltam jól nevelt, de rossz gyerek sem soha.

Szóval jól gondolom, hogy nem voltál vásott, nem másztál kerítések, a szomszéd néni kuttyáját nem kergetted meg...

Valóban, bár fociztunk sokat, s amikor a labda átrepült a szomszédba, érte kellett menni, így kerítést viszonylag sokat másztam oda-vissza. De nem kergettem meg a kuttyát, ezt elmondhatjuk.

Mondod, hogy kövérkés voltál. Hogy jön ehhez a foci?

Nem voltam jellemzően kövér, inkább amolyan kis pufók, s ez is csak abból a szempontból érdekes, hogy aztán hirtelen nagyon girnyó lettem. Egyébként senki nem tartott kövérenek, nem is csúfoltak soha emiatt, a nővérem például sokkal kövérebb volt, őt csúfolták is érte, velem az élen. Testvérenek tehát nem voltam annyira jó.

Szüleid?

Mit mondjak róluk, hogy mit csinálnak?

Például. Meg említetted, hogy nem neveltek különösebben, s ha én ezt jól értelmezem, hagyták kibontakozni a személyiségedet.

Igen. És én ennek nagyon örültem. Nem tiltottak kimonddtan semmitől, azt hiszem, mint szülők nagyon normálisan viselkedtek. A mamám egyrészt az egyetemen filozófiatanár,

különben meg tíz éve szerkeszt egy kulturális folyóiratot, a Magyar Lettre Internationale főszerkesztője, a papám pedig jogász, de igazából elváltak a szüleim, amikor én tizenkét éves voltam. Azóta a mamámmal meg a nővéremmel élek, illetve lakom, de apámmal is rendszeresen találkozunk, mert jóban vagyunk. Ő viszont elég régóta nincs benne ebben a családban, vagy nem is tudom, hogy mondjam... El vannak válva, na.

Tényleg rossz elvált szülők gyerekének lenni?

Nem tudom. Ők nagyon normálisan csinálták, nem voltak emlékezetes viharok meg veszekedések. Az történt, ami általában lenni szokott, hogy a papám beleszeretett egy fiatalabb nőbe, de ők abszolút jóban maradtak, így ez nem vi-selt meg engem annyira.

Talán mert nem érezted egyik szülőd hiányát sem...

Így van, de azért visszamenőleg sajnálom. Biztosan jobb lett volna, ha nem így történik. Minden bizonnyal hatott rám, mert valószínűleg mamásabb lettem egy kicsit, mint egyébként lettem volna, de nem volt olyan szörnyű, ahogy gondolná az ember, ha ez mással történik meg.

Arra emlékszel-e, melyik volt az első versed?

Elég jól emlékszem sajnos, mert nagyon rossz volt, tizenkét éves voltam, hatodikos, tehát már nem annyira kicsi, és teljesen értelmetlen, dalszövegszerű, de nagyon buta verset írtam, az volt a címe, hogy A szomszéd pedig hozott. S az volt az egésznek az indíttatása, hogy a nővérem kiskora óta írt verseket, s nagyon dicsérték, tetszett mindenkinek, s irigydésből úgy gondoltam, hogy én is megpróbálom, meg hogy én is tudok ilyesmiket. Ez volt a fő motiváció, s aztán így benne maradtam egy kicsit. Körülbelül a negyedik versem lehetett három rövidebb után a Nyuszika című eposz, mely már nem volt annyira bugyuta. Alapvetően a Toldi ihlette, amit olvastunk az iskolában, s a Nyuszika különböző hőstetteit beszéltem el felező tizenkettesekben.

Ó, így nem kunszt huszonegy évesen önálló kötettel jelentkezni! Hisz akkor a Bögre azúr már ott kezdődött.

Ott, igen. Meg az is kiderült már, hogy a hosszabb terjedelmű dolgokhoz vonzódok.

Visszakanyarodva az iskolához, kellett, hogy jó magyartanárotok legyen!

Az általános iskolában az osztályfőnököm volt a magyartanárom, az Éva néni, aki igen, azt hiszem, jó magyar szakos volt. Neki mutattam meg az első verseimet, s olyan kedvesen viszonyult hozzájuk. Ezt a Nyuszikát meg kimondottan pártfogolta. Ötöst is kaptam érte, aztán szorgalmazta, hogy rajzórán rajzoljunk hozzá, s a végén ki is adtuk egy kis füzetecskében. Aztán a gimnáziumban is kifejezetten nagyon jó magyartanárom volt, Gaszner Tibor. Igazából ő kezdett nagyon komolyan foglalkozni velem, s hamar elterelt attól, ami nagyon nem jó, s hamar rávett arra, hogy elsősorban is sok verset olvassak. Ő mindig elolvasta a verseimet, s írt hozzájuk megjegyzéseket, és nagyon sokat segített abban, hogy ami ilyen szárnybontogató költőknél hiba szokott lenni, például a közhelyeket lenyesegesse. Igazából viszont, amire ő rá akart venni, hogy tömörebb legyek, meg metaforákat használjak, meg hogy a pokoljárás, a szenvedés az elengedhetetlen ahhoz, hogy valaki igazi költővé váljék, ez aztán nem nagyon jött be, tehát aztán én mégis inkább hosszabb verseket és vidámabb dolgokat írtam.

Szóval nem vagy hajlandó szenvedni.

Igen. Azt nem nagyon. De nyilván szerencsém is van ebben, hogy olyan borzasztó dolgok nem történtek velem, amelyek annyira megrázóak lettek volna, tehát nem csak azon múlik, hogy én akarok-e.

Mit értesz te a szerencse alatt?

Nem szoktam én ezen gondolkodni. Olyan borzasztó nagy összefüggésekben semmiképpen nem hiszek, mint a csillagok állása, az energiák áramlása vagy a sors keze, más-

felől viszont... Nem tudom, én mindenben olyan langyos álláspontot képviselek, valószínűleg az édesanyámtól vettem ezt át, azt szoktam mondani, hogy szerintem mindenben lehet valami, de semmi sincsen teljesen úgy. Nem vallom azt, hogy volna valahol egy igazság, középen próbálok elhelyezkedni. A szerencsével is így vagyok: nem gondolom, hogy sorsszerűség volna, de azt sem, hogy abszolút véletlen valami, felőlem lehet így is meg úgy is, vagy legalábbis én nem tudom.

Végül is a mamád nyomdokaiba léptél.

Nem igazán. Pont ezért is mondtam azt a tíz évet, hogy amikor én elkezdtem verseket írni, akkor a mamám még nem nagyon foglalkozott irodalommal. Aztán valahogy belekeveredett, s akkor megismerkedett mindenféle kortárs írókkal, költőkkel, s az, mondjuk, igaz, hogy ő vitt el először felolvasásra, ami nekem nagyon tetszett, s láttam, hogy ez jó dolog. De addigra én már írogattam, csak éppen ott láttam azt, hogy tényleg ma is vannak költők, s hogy azok milyen jópofákat írnak, és ez hatott rám biztos. De az azért nem igaz, hogy a mamám ösztönzött volna. Majdnem hogy egy időben történt, hogy ő meg én az irodalmi életbe kicsit bekeverültünk, tehát nem úgy volt, hogy ő már benne volt, s így bevezetett engem.

Tehát a köteted megjelenésével sehogy sem függ ez össze?
A mamám?

Mondjuk, a mamád.
Nem különösebben.

Arra szeretnék kilyukadni, hogy ma egy fiatalembernek, húsz-huszonegy évesen egyszerű megjelennie? Fogja a kéziratát, felkeresi a legjobb kiadót...

Ezt szokták kérdezni, s az a baj, hogy én nem tudom megmondani igazán. Végig nagyon szerencsés voltam ezzel az írással...

Szerencsés Dániel...

Igen, valóban szerencsés Dániel vagyok. Amiket írtam, ilyen könnyedebb meg formásabb dolgokat, azok könnyen lemérhetőek voltak. Már középiskolás koromban küldtem mindenféle pályázatokra verseket, s akkor látták, hogy – mit tudom én – kijön a jambus, nem erőltetettek a rímek, nem szól különösebben semmiről, de nem is akar többet mondani, mint amennyit tud, tehát első ránézésre rendben voltak. Így aztán nyertem különböző pályázatokon díjakat, amivel csak azt akarom mondani, hogy az a kilincselés, amit az ember elképzel, az én életemből kimaradt. Jött automatikusan, hiszen azzal, hogy megnyertem a pályázatot, együtt járt a publikálás lehetősége, mert a díjazottak közlést is nyertek, s tulajdonképpen a könyv is így jött létre. Mikor már viszonylag sokat megjelentem különböző lapokban, felfigyeltek rám, s a kiadók kerestek meg, többen is. Kimondottan jóleső érzés volt, ugyanakkor nagyon furcsa is, hiszen magamtól valószínűleg eszembe nem jutott volna, hogy ilyen korán már könyvet akarjak megjelentetni. Szóval szó szerint megkerestek, rábeszéltek, s így mondhatni, az ölembé pottyant ez a lehetőség.

Milyen kiadók, mondjad!

Nem akarom mondani, de annak nagyon örülök, hogy a Magvető volt az első. Igen sokat jelentett számomra, hogy ilyen nagyszerű meg jó nevű kiadó, s ráadásul nagyon-nagyon szépen megcsinálták a könyvet. Meg ahogy bevezették, tudom, az borzasztó sokat számít. Hogy viszonylag sikeres lett, az nagyon nagy részben az ő érdemük.

Reklámot is csináltak a könyvednek, vagy az is szerencse dolga, hogy épp olyanok vették kezükbe, akik felfigyeltek és felfigyeltettek rá?

Abszolút reklámot csináltak. Nagyon értenek hozzá, legalábbis gondolom én, aki egyáltalán nem. Rendesen be volt vezetve a könyv, különböző lapokban bemutatták, meg kedveseket mondtak róla, arról nem is beszélve, hogy első kö-

tet, mégis kemény borító, és ilyen nagyon szép, tehát szívesebben kezébe veszi bárki.

Meg téged is bemutatnak. Én például nagyon határozottan emlékszem, valamilyen délelőtti beszélgetős műsorban láttalak, s ha csak a könyvet mutatják, nem biztos, hogy felfigyelek rá. Ellenben veled mondták el, mi is ez a Bögre azúr, s az meghatározó volt abbéli döntésemben, hogy nem sokkal utána a könyvhéten megvettem. Hadd lám, ez a helyes gyerek – utalás első kérdésemre, s rá adott első válaszdra, hogy szerinted is –, vajon milyen első kötetet írt?

Ez jó. Igen, valóban bemutatnak, újságokban is voltak velem beszélgetések, éppen ezért én nagyon féltem is, hogy milyen lesz ennek a fogadtatása, hogy kritikailag nagyon le fogják húzni, meg hogy nem fog ez olyan sok mindenkit érdekelni, úgyhogy nagyon örültem és meglepődtem.

Milyen volt a visszhang?

Mivel amik az ideig megjelentettek tőlem folyóiratokban, általában viccesebb, könnyedebb dolgok voltak, amire főlfigyeltek, én azt gondoltam, ha kiderül, hogy nincsenek mögöttük olyan komoly, olyan igazi veretes versek, akkor az majd csalódást fog okozni. Ehhez képest nagyon jól vették. Biztos nagy szerencse volt számomra, hogy komoly irodalmár embereknek meg kritikusoknak – irodalomelmélészeknek – vannak elképzeléseik arról, hogy merrefelé megy a költészet, mik a trendek meg milyen összefüggések vannak, és abba én több mindenkinél – úgy vettem észre – beleillemtem. Például Kulcsár Szabó Ernő egy véresen komoly tanulmányában hosszan elemezte egy ilyen zsenge kis költeményemet, rengeteg idegen szóval és nagyon komolyan. Ez nyilvánvalóan segített nekem, hogy a kritikai fogadtatásom viszonylag pozitív volt, de, ismétlem, nagyon meglepett engem.

Nagyon szerény vagy, ugye?

Nem. Igazából nem. Viszonylag visszahúzódó meg halk szavú vagyok, meg...

Meg nagyon óvatosan fogalmazol magadról.

Igen? Én meg úgy gondolom, hogy próbálom viszonylag reálisan látni magamat.

Erre születni kell biztos, ha mondod, hogy nem vagy jól nevelt.

Igen, ez is nyilván alkati dolog. Bár állítom, nem vagyok szerény, sőt úgy gondolom, a maguk nemében rendben vannak azok, amiket én csináltam, főleg abban a koromban, amikor írtam őket, mert, ugye, ha most írnék ilyeneket, az már nem lenne annyira rendben. Nem gondolom tehát, hogy amit tizenhét-húsz évesen csináltam, az rossz volna, csak nem gondolom azt sem, hogy valami borzasztó nagy szám.

Nem tudom, miért emlegeted a korodat. Én, az olvasó, amikor a Változatok egy gyerekdalra szövegeit olvasom, ahol is a Boci, boci, tarkát énekled meg nagy klasszikusaink, valamint néhány kortárs modorában, egyáltalán nem gondolok a korodra, inkább ámulok, mennyire meg tudtad fogni őket, hogy ki tudtad fejezni egy ilyen se füle, se farka mondókéval. És ez jó. Ezért nem értem, amit hangsúlyozol, mert korod ide, korod oda, mondd már, hogy lehetett volna jobban megoldani ötvenévesen?

Ezek amolyan stílusjátékok, ez is a fiatalokra jellemző, akik még nem tudják, maguk mit is akarnak, s próbálják utánozni a nagyokat. De azt mondom én is, hogy talán ehhez van még a leginkább érzékem, s ezt élvezem is nagyon. Úgy gondolom, ez talán maradandó darabja lehet a kötetemnek, sőt ezeket úgy folytatgattam is, és a későbbiekben szeretném kibővíteni, akár egy önálló kis könyvet kiadni, kiegészítve még további szerzők változataival. Mert ezt így szeretem.

Ennek örülök.

Én is örülök, hogyha azok tetszettek.

Lám, máris ketten örülünk itt a Szamos cukrászdában, bár ez az olvasókat nem igazán kell, hogy érdekelje. Mondd

*el inkább azt, minek örülhetünk legközelebb, s hogy az mi-
kor lesz? Jól tudom, mesét írsz?*

Igen, egy verses meseregényt. Először voltak a gyerekversek, aztán a gondolat, hogy jó volna ezeket valahogy összefűzni. Először azt hittem, hogy valami prózai módon, de az nem nagyon ment, nem igazán tudtam kitalálni, mindenképpen valakinek a modorában íródott, vagy nagyon Lázár Ervin-es, vagy Mosonyi Aliz-os lett volna, mert nem vagyok annyira otthon a prózában, s akkor kitaláltam, hogy legyen hát verses, ha már ahhoz jobban értek. Csakhogy ettől kicsit elhúzódik, mert sokáig tart egy ilyen verses regényfélét megírni, de most már nagyon élvezem, és ha minden igaz, tavasszal fog megjelenni.

És aztán, tovább?

Terveim vannak, több mindent kigondoltam, hogy milyenfélét kellene írni, de ezekről nem szívesen beszélek, már csak babonából sem. Jártam már úgy versek esetében, hogy mielőtt még kész lett volna, beszéltem róla, vagy felolvastam belőle egy részt, akkor aztán nagyon gyakran nem fejeztem be. Nem tudom, miért. Tehát amíg igazából nem kekedik ki, vagy nem tudom biztosan, hogy sikerül megcsinálnom, addig inkább nem mondanám. De mindenfélét tervezek. Most inkább ilyen helyes kis könyvekben gondolkodom, hosszabb versciklusokban.

Nemrég szerepeltél Vámos Miklós televíziós műsorában Faludy Györggyel, s ott arról beszéltél, hogy rengeteget fordítasz.

Igen, ez igaz. Főleg színdarabokon dolgoztam az utóbbi időben sokat. Véletlenszerűen jött, de jól jött. Valószínűleg regényt is fogok fordítani, nem annyira magas irodalmi értékű mű, viszont nagyon jó kis regény. Ez amolyan megélhetési forma, tehát jobban fizet, mintha az ember csak verseket írna. Ezzel együtt legjobban verseket szeretek fordítani, de azon belül is van, amire ráálltam. Angol szakos vagyok, s az angol költészetben nagyon sok a vicces, jópofa vers ko-

moly költőktől, meg az angol nonsense, melyekből sok minden nincs lefordítva, s azokat szeretem nagyon. Így ha ráérek, ilyenekkel szöszmötölök. Látod, most hogy kérdezted, hát készül egy ilyen kötet is, Edward Lear klasszikus angol nonsense-költő fordításaiból két barátommal csinálunk egy könyvet.

Van tehát dolgod bőven. Emiatt szakítottad meg a tanulmányaidat is?

Igen, halasztok éppen, hát többek között emiatt is, hogy nagyon sok minden van, egyébként viszont ez több szempontból kényelmes, sokan csinálják, hogy húzzák-halasztják, hisz az ember addig is diák, van diákigazolványa, nem viszik el katonának, szóval vannak ennek előnyei, semmiképp sem kell elsietni. De tényleg sok minden összejött, én amúgy is elég lassú meg túl alapos vagyok, tehát a tanulásban is. Nem tudok egyszerre több mindenre koncentrálni, s úgy gondoltam, az tiszta sor, hogy egy félét dolgozom, egy félét meg járok egyetemre. De most már nincs sok hátra elméletileg, hogy befejezzem.

És aztán mi leszel, ha nagy leszel?

Gondolom, hogy ugyanaz, ami most. Fordító meg költő, esetleg ha adódik valami, szerkesztő, vagy színháznál, de mindenképpen irodalommal kapcsolatos valami, mert mást nem nagyon tudok csinálni. Az igazat megvallva ezen eddig még olyan borzasztóan nem gondolkodtam.

Tanítani tehát nem fogsz.

Tanítani semmiképpen. Nem vagyok abban nagyon ügyes. Érdekel egyébként, az egyetemen nagyon élveztem, mikor módszertani dolgokról volt szó, elméletileg szívesen csinálnám, meg azt gondolom, hogy az nagyon jó lehet, de nincsenek igazán meg az adottságaim hozzá. Mint tapasztalod, élőbeszédben nem vagyok olyan talpraesett, egyáltalán nem tudnék fegyelmet tartani, így inkább írok.

Egyébként baráti társaságokban milyen vagy? Jópofa?

Egyáltalán nem. Jópofa legfőljebb nagyon szűk körben vagyok, két-három legjobb barátommal, a barátnőmmel vagy családi körben. De már egy közepes társaságban is nagyon szótlan vagyok, szeretem a humort, de egyáltalán nem vagyok egy olyan vicces gyerek, nem vagyok társasági ember. Általában is inkább hallgatni szeretem, amit mások mondanak. Talán mert nem gondolom azt, hogy én nagyon érdekeseket tudnék mondani. Még bulizós sem vagyok. Összejöveleken azt szeretem, ha játszani lehet. Focizni járok, biliárdozni vagy kártyázni, nagyon szeretem a társasjátékokat. Ha arról van szó, hogy kocsmázni, beszélgetni kell, azt már kevésbé, olyankor inkább feszegek.

Milyen társasjátékokat játszol mint nem társasági ember, s kivel?

Családi körben például, vagy a barátnőmmel főleg műveltségi társasjátékokat, de van amelyik egészen gagyi, és azért szeretjük, például a Kalandos utazás a Balaton körül, ahol is dobni kell egy dobókockával, kell menni körben, ha a strand mezőre lépsz, fizetni kell nyolc forintot, ha a mozi-ra, akkor tízet, benzinkút, megint csak fizetni, aztán ha oda-ér az ember egy városhoz, akkor a Balatonnal kapcsolatos bugyuta kérdésre kell válaszolni, és mit tudom én, hátra kell menni három mezőt... Ezeket is szeretjük, amolyan gyermeki élvezettel.

Szóval rendesen előveszitek a dobozból, kiterítitek a szőnyegen, nekihasaltok a barátnőddel, és játszotok, mint ahogy a gyerekeim?

Pontosan..., vagy az asztalon, vagy az erkélyen... De miért, ez olyan gyerekes?

Nem, inkább irigylésre méltó. De mondd csak, az egyetlen tudják, hogy ki vagy?

Ritkán. Tanárok inkább, főleg az irodalmárok. A hallgatók nem hiszem.

Vagy amilyen szerény vagy, nem veszed észre.

Nem, nem! Azzal olyan borzasztó hírnevet azért nem lehet szerezni, hogy az ember ír!

No de már mennyit mutogatott téged a Vámos Miklós!

Igen, az igaz. Az valóban hatásos, előfordult egyszer-kétszer, hogy még az utcán is felismertek.

Ő hogy talált meg téged?

Az ő kislánya, Vámos Anna angol szakon évfolyamtársam, jóban voltam vele egy időben, s neki adtam a könyvemből. Nyilván ő ezt elolvasta, tetszhetett neki, s pont akkor találta ki, hogy legyenek mások is a Rögtön című műsorában, költők, zenészek, ne csak színészek, s a kettőt nyilván összehozta.

S akkor ott te voltál az, aki rögtön költ. De hogy mondod ezt a „kettőt nyilván összehozta” félmondatot, jut eszembe, hogy összehozott legutóbb Faludyval. Az milyen volt?

Nagyon jó, megtisztelve éreztem magam.

És Faludy? Persze, nyilván ő is megtisztelve érezte magát, de tőled most inkább azt kérdezném, milyen volt a benyomásod róla?

Hát..., ha szabad őszintének lenni, az, hogy nagyon idős.

Nem pont a legjellemzőbb hasonlatosság kettőtök közt. Pedig Vámos épp erre építi a műsorát, összehozni két hasonló személyiséget. Faludyban és bennem mi tehát a közös?

Azt hiszem, az, hogy hosszú a hajunk.

És Villon?

Meg valóban Villon. Őt én is nagyon szeretem.

Idén a költészet napján vendégeskedtél Pozsonyban. Milyen élményekkel tértél haza?

Sajnos nagyon sokat nem láttam a városból, egy kicsit még sétálgattunk volna, de nagyon hamar eljöttünk. Amit láttam vi-

szont, az nagyon szép volt. Egy különösen kellemes helyen vacsoráztunk, s azok az emberek, akik gardíroztak bennünket, Tózsér Árpád meg Grendel Lajos, ők azért valakik, s közben nagyon érdekeseket mondtak nekünk, tehát számomra az nagyon nagy élmény volt. Ami különösen meglepett, hogy sokkal többen voltak a felolvasáson, mint itthon szoktak, egy csomó fiatal meg idősebbek is, s hogy nagyon jól fogadott mindent a közönség. Tehát az volt a benyomásom, hogy ott nagyobb rangja van egy irodalmi estnek, mint itt, hogy fontosabb.

Többes számban beszélsz, hiszen nem egyedül voltál, hanem egy másik fiatal költő, az erdélyi Orbán János Dénes társaságában. A felolvasóesten mindketten előadtatok a verseitekből, s nekem az volt az érzésem, hogy ti alapjában véve hasonló hangnemben énekeltek...

Ezzel én nagyon óvatos lennék, mert jómagam azt gondolom, hogy igen, hogy sok közös van bennünk, s én örülök, ha bennünket összehasonlítanak, de tudom azt is, hogy ő kevésbé örül ennek. Látod, ő az, aki inkább egy húron pendül Faludyval, s nagyon jóban is vannak, s talán szerencsésebb lett volna abban a műsorban is kettejüket összehozni. Orbán János Dénes amúgy egészen más alkatú, mint én, ő egy nagyon vagány gyerek, így verseiben is odamondogatósabb, sok erotikus motívumot használ...

No, ide akartam kilyukadni, mikor azt kezdtem, hogy hasonló hangnemben énekeltek. Hogy tulajdonképpen ugyanazt mondjátok el mindketten, csak neked nincs szükséged hozzá annyi trágár kifejezésre, mint neki. S hogy szerinted ez is a vérmérséklettel függhet-e össze?

Igazság szerint én nem vagyok amúgy sem egy káromkodós gyerek, de azért egy-két versemben nekem is előfordul csúnya szó...

... amikor helye van...

Én is azt szoktam mondani, hogy belefér, de volt már, hogy hasonló felolvasásokon idősebb emberek számon kér-

ték tőlem, s mindig csak ugyanazt tudom mondani: nem gondolom, hogy egy-két csúnya szó rontana a versen, ha nem öncélú. Egyébként sem gondolom, hogy a költészetnek olyan nagyon felemelkedettnek kellene lennie. Kimondottan szeretem, amikor a versben keveredik a köznyelv, mikor a rímben például egy fennköltebb szó találkozik egy trágár kifejezéssel. Épp a színessége miatt ez nekem tetszeni tud, persze, megértem, hogy van, akiket bánt, de szerintem ennek akkor is lehet helye és létjogosultsága. Az viszont biztos, hogy az én korosztályom nagyon sok ilyet hall, meg tele van ezzel minden, a színház, a mozi, a kortárs irodalmi művek, az újságírás, az utca, az egész élet, tehát biztos más a mi tűrőképességünk is, egész máshol van az, amit mi durvának találunk. De ezzel vagy e nélkül én tartom magam ahhoz a véleményemhez, hogy önmagában nem erény, ha valami nem trágár. S amit az Orbán János Dénes nagyon jól csinál, például hogy a klasszikus, veretes szerelmes versekről le-
rántja a leplet ezáltal, hát ott minden a helyén van. Nekem ez nagyon tetszik.

Ugyanakkor az olvasónak is megvan a szabadsága, hogy kiválassza a neki tetszőt.

Pontosan így van. De számon kérni valakitől, hogy miért használ csúnya szavakat, az épp olyan, mint kifogásolni, miért ír vicceset, mikor az élet oly szomorú..., hát, már akinek... Az olvasónak megvan a szabadsága, hogy ne tessen neki minden, de abban nincs feltétlenül igaza, ha számon kér.

Most volt itt nálatok ez a nagy jövés-menés a politikában. Ez téged hidegen hagy, vagy kivetted belőle a részedet?

Nem hagy hidegen, de itt is inkább az a langyos álláspontom érvényesül. Nagyon nem tetszik nekem az, hogy akkora a megosztottság a politikában, az irodalomban, mindent, hogy ha valakiről kiderül, hogy más pártra szavazott, akkor már rögtön utálni kell egymást, ezt én nem tudom elfogadni. De sokszor nem lehet megúszni, hogy az ember állást ne foglaljon, például én is elmentem szavazni, és szavaztam

az egyik oldalra, de ettől még nem gondolom, hogy mindenki hülye, aki a másik oldalon áll.

Nem nősülsz?

Nem, egyelőre még nem gondoltam ilyesmire, azt hiszem, korai is volna.

Én távlatilag kérdezem.

Ja, távlatilag biztosan. Igen, tervezem. Mindenképpen szeretnék családban élni.

Változatok egy gyerekdalra

A gyerekdal

*Boci, boci, tarka,
se füle, se farka,
oda megyünk lakni,
ahol tejet kapni.*

Balassi Bálint-os változat

Búm, kínom, énekem nyílnak mind végtelen
árvaságban,
Mint gyermek téhennek bánatja temérdek
tarkaságban.

Olyan lehetetlen élnem szeretetlen
nálad nélkül,
Minthogy az borjúcska legyeket elhajtsa
farka nélkül.

Cupido vad lángja, szerelem fullánkja
kínoz régen,
Friss rügyként feslenem, kegyelmes Istenem,
minek nékem?

Immár csak vergődöm, idegen erdőkön
bujdosnom kell,
Engedj már öltöznöm, más földre költöznöm,
hol foly sok tej.
(Varró Dániel: *Bögre azúr, Magvető, 1999*)

Varró Dániel-es változat

Hol vagy fületlen ifjuságom, ó?
Ti tarka-barka bók, ti büszke lázak?
És hol vagy bölcsi, merre vagy dedó,
ahol nyusztit pusztítottam uszkve százat?

Hol vagy szerelmem, kis bocivirág,
kit óvtalak, ne bántsanak bacik,
kit hívtalak macik becenevén,
ha hanczítottál, varrtam neked nácit.

S most túl pusztin, nyusztin, és túl focin,
itt állok partedlim levette pőrén,
s ha kérditek, hány bőr van egy bocin,
azt mondom: hány kis folt van még a bőrén...

Az egész világ egy nagy tehenészet –
én meg csak állok itt, és heherészek.

(Bárka, 2002/2, 5. o.)

A. St. Adcock

Más tollával

Ha Shakespeare írni nem tudott
(Mint ezt Gallupné észrevette)
Nagy huncut volt, hogy hagyta, hogy
Mindent Bacon írjon helyette.
Ma is a polcon állana
A sok rissz-rossz tragédiácska,
Ha költött volna ő maga

(S nem hagyja, hogy Bacon csinálja).

S ha csakugyan tény, mire céloz
Brown és Smith pár vaskos kötetben,
Hogy mítosz volt csupán Homérosz,
Nagyot nőtt úgy az én szememben,
Hisz megspórolta azt a kint,
Mi azzal jár, hogy él az ember:
Gyöngécske műveket sem írt,
Olvassák mégis tisztelettel.

Shakespeare és Homérosz betűit
Dicsérik széles e világon,
De engem senki nem dicsőít,
Hisz saját versem komponálom:
Ha az ő művük más fejekben
Fogant, s övék a babér mégis,
Talán ha más írkál helyettem,
Lehettem volna híres én is.

Fordította Varró Dániel
(*Holmi*, 1998/6, 859. o.)

Tartalom

Körön belül kívül maradni Bereck József (1995. január)	12
Mindenki valljon színt! Hizsnyai Zoltán (1997. október)	27
Mindig úton Bettes István (1998. február)	55
De kellemetleneket tudsz kérdezni, Györgyi! Grendel Lajos (1997. november)	75
Nincs véleményem Esterházy Péter (1998. január)	103
Ezüstpillanat Tózsér Árpád (1998. március)	129
A szellemem ottan lebeg Barak László (2001. október)	151
Megtisztelve éreztem magam Varró Dániel (2002. május)	173

Cs. Liszka Györgyi
Ezüstszálon

Kiadta: NAP Kiadó, Dunaszerdahely, 2003

P. O. Box 72. 929 01 Dunajská Streda

Felelős kiadó: Barak László

Felelős szerkesztő: „elvitte a kiscica”

Korrektúra: B. Andrejkovics Anna

Borító: GRAFIS Kft., Dunaszerdahely

Nyomdai előkészítés: NAP Kiadó – Mészáros Angelika
Nyomta: Valeur Kft., Dunaszerdahely (Dunajská Streda)

ISBN 80-89032-30-3